

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία

Διπλωματική Εργασία

Διερεύνηση της βιωσιμότητας των Μικρών Αγροτικών
Συνεταιρισμών στην Ελλάδα, μέσα από την μελέτη περιπτώσεων.

Χρήστος Αναγνώστου

Επιβλέπων καθηγητής: Γεώργιος Αλεξόπουλος

Πάτρα, Ιανουάριος 2023

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Κοκορίκου Ελένης που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Διερεύνηση της βιωσιμότητας των Μικρών Αγροτικών
Συνεταιρισμών στην Ελλάδα, μέσα από την μελέτη περιπτώσεων.

Χρήστος Αναγνώστου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Γεώργιος Αλεξόπουλος

Μέλος ΣΕΠ, ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Θεόδωρος Κατερινάκης

Μέλος ΣΕΠ, ΕΑΠ

Πάτρα, Ιανουάριος 2023

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου Γεώργιο Αλεξόπουλο, για την τιμή που μου έκανε να αναλάβει την επίβλεψη της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Οι συμβουλές και η καθοδήγησή του, συνετέλεσαν στην επιτυχή έκβαση της εργασίας.

Ευχαριστώ επίσης τον συνεπιβλέποντα καθηγητή Θεόδωρο Κατερινάκη και τους καθηγητές όλων των θεματικών ενοτήτων.

Αφιερώνω την παρούσα εργασία, στην αγαπημένη μου σύζυγο Ελένη, με την οποία ολοκληρώσαμε παράλληλα το ίδιο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Κ.Α.Ο. και μοιραστήκαμε μαζί τις επιτυχίες καθώς και τις δυσκολίες, στο όμορφο ταξίδι των τελευταίων 23 μηνών για την απόκτηση του τίτλου.

Στις λατρεμένες μου κορούλες Αναστασία και Γωγώ.

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί η βιωσιμότητα των Μικρών Αγροτικών Συνεταιρισμών στον Ελληνικό χώρο. Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες ανάπτυξης της ελληνικής γεωργίας. Στη συντριπτική τους, δε, πλειοψηφία οι αγρότες συμμετέχουν σε αγροτικές οργανώσεις προκειμένου να προωθήσουν και να πουλήσουν τα προϊόντα τους. Λαμβάνοντας υπόψη το σκοπό της μελέτης τέθηκαν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα: α) Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα (εμπόδια – προκλήσεις) που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι Μικροί Α.Σ., στο δρόμο για ανάπτυξή τους;, β) Πώς τα μέλη και η διοίκηση αντιλαμβάνονται τις δημόσιες πολιτικές και το ρόλο του κράτους σε σχέση με την βιωσιμότητα και την ανάπτυξη των Α.Σ.;, γ) Ποια η σχέση των Α.Σ. με το οικοσύστημα Κ.Α.Ο. και σε ποιο βαθμό αξιοποιούν τα χρηματοδοτικά εργαλεία και τις μη χρηματοοικονομικές υπηρεσίες μέσα από το οικοσύστημα Κ.Α.Ο.; Πραγματοποιήθηκε ποιοτική ανάλυση και τα δεδομένα συλλεχτήκαν με ημι-δομημένες συνεντεύξεις που έλαβαν χώρα στις 9, 10 και 11 Δεκεμβρίου του 2022. Για το σκοπό αυτό το δείγμα που επιλέχθηκε, προέρχεται από μέλη και εργαζόμενους δύο αγροτικών συνεταιρισμών που λειτουργούν στη βόρεια Εύβοια, με δραστηριότητα, την παραγωγή, επεξεργασία, τυποποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων και όπως προκύπτει από τα στοιχεία των ισολογισμών τους κατατάσσονται, στις μικρές επιχειρήσεις, με βάση το μέγεθος τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι, οι μικροί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί – ακόμη και στα τελευταία χρόνια της ύφεσης έχουν αποδειχθεί αρκετά ανθεκτικοί, παρά τις τόσο ευμετάβλητες συνθήκες και το έντονο ανταγωνιστικό περιβάλλον. Προσπαθούν να σχεδιάζουν το οικονομικό τους μέλλον με αισιοδοξία, παρέχοντας την δυνατότητα στα νεότερα μέλη, μέσα από της αρχές του συνεργατισμού, να εξασφαλίσουν, όχι μόνο την βιωσιμότητα τους, αλλά να αναδείξουν παράλληλα το κοινωνικό τους έργο.

Λέξεις-Κλειδιά: Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, Βιωσιμότητα, Προκλήσεις, Νομοθετικό Πλαίσιο Αγροτικών Συνεταιρισμών, Οικοσύστημα Κ.Α.Ο..

Investigating the viability of Small Agricultural Cooperatives in Greece, through case studies.

Christos Anagnostou

Abstract

The aim of this research study is to study the viability of Small Agricultural Cooperatives in the Greek area. Agricultural cooperatives in Greece are one of the most important factors drivers of the development of Greek agriculture. The overwhelming majority of farmers participate in agricultural organizations in order to promote and sell their products. Taking into account the purpose of the study, the following research questions were asked: a) What are the most important problems (obstacles - challenges) that the Small Agricultural Cooperatives have to face, in their development course way to their development?, b) How do members and the management perceive public policies and the role of the state in relation to the sustainability and development of Agricultural Cooperatives?, c) What is the relationship of Agricultural Cooperatives with the Social Solidarity Economy ecosystem and to what extent do they utilize financial tools and non-financial services through the Social Solidarity Economy ecosystem? Qualitative analysis was performed and data was collected through semi-structured interviews conducted on December 9, 10 and 11, 2022. For this purpose, the selected sample comes from members and employees of two agricultural cooperatives that are active in northern Evia, with the production, processing, standardization and marketing of agricultural products and, as can be seen from their balance sheets, they are classified as small businesses, based on their size. The results of the research showed that in general the mission of the small Agricultural Cooperatives - even in the last years of the recession - have proven to be quite resilient, despite such volatile conditions, trying to

plan their economic future with optimism, providing the possibility to younger generations to work and ensure their existence, enriching at the same time the social dimension of their work.

Keywords: Agricultural Cooperatives, Sustainability, Challenges, Legislative Framework of Agricultural Cooperatives, Social Solidarity Economy Ecosystem.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vii
Περιεχόμενα.....	ix
Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 1. Έννοια και φύση των Συνεταιρισμών στην Ελλάδα	4
1.1 Βασικές έννοιες. Ορισμοί.....	4
1.2 Συνεταιριστικές Αρχές και Αξίες	5
1.3 Χαρακτηριστικά των Συνεταιρισμών	9
1.4 Οι Συνεταιρισμοί ως ρυθμιστικός παράγοντας στην αγορά.....	11
1.5 Κύριοι στόχοι των Συνεταιρισμών	13
1.6 Οι Συνεταιρισμοί στο πλαίσιο της Κοινωνικής Οικονομίας	15
Κεφάλαιο 2. Οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα.....	17
2.1 Η εξέλιξη των Α.Σ. στην Ελλάδα.....	17
2.2 Η δομή και διάρθρωση των Αγροτικών Συνεταιρισμών	18
2.3 Δυνατά σημεία, αδυναμίες και προκλήσεις των Αγροτικών Συνεταιρισμών.....	19
2.4 Τρόπος Οργάνωσης και Διοίκησης των Αγροτικών Συνεταιρισμών	21
2.5 Διαφορές μεταξύ Συνεταιρισμών και Ιδιωτικών επιχειρήσεων	24
2.6 Χρηματοοικονομική διαχείριση των Αγροτικών Συνεταιρισμών	26
Κεφάλαιο 3. Ο ρόλος της κοινότητας και οι δημόσιες πολιτικές μοχλός ανάπτυξης των Αγροτικών Συνεταιρισμών.....	28
3.1 Δημόσιες πολιτικές για τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς	28
3.2 Νομικό πλαίσιο.....	29
3.2.1 Συνεταιριστική Νομοθεσία - Ιστορική αναδρομή.....	29
3.3.2 Οι πρόσφατοι νόμοι 4384/2016 και 4384/ 2020.....	33
3.3 Φορολογία Αγροτικών Συνεταιρισμών	37
3.4 Χρηματοδοτικά εργαλεία και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες.....	40
3.5 Συνέργειες και δικτύωση των Αγροτικών Συνεταιρισμών.....	42
Κεφάλαιο 4. Μεθοδολογία έρευνας	45
4.2 Μεθοδολογία έρευνας	45

4.2.1 Επιλογή μεθόδου	45
4.2.2 Ερευνητικό μέσο	46
4.2.3 Επιλογή Συνεταιρισμών μελέτης και Ερωτώμενων	47
4.3 Διαδικασία και ανάλυση της έρευνας.....	48
4.4 Ηθική και Δεοντολογία	49
Κεφάλαιο 5: Ανάλυση Έρευνας.....	50
5.1 Εισαγωγή.....	50
5.2 Το προσωπικό όφελος ενάντια στο συλλογικό καλό. Ο ανταγωνισμός: το σημαντικότερο εμπόδιο-πρόκληση.....	52
5.3 Οι παθογένειες του αγροτικού τομέα και του συνεταιριστικού περιβάλλοντος σε σχέση με την κρατική νομοθεσία.....	55
5.4 Η απουσία του περιβάλλοντος Κ.Α.Ο. από τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς	58
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα- Περιορισμοί- Μελλοντικές Προτάσεις.....	63
6.1 Συμπεράσματα- Συζήτηση	63
6.2 Περιορισμοί Έρευνας.....	69
6.3 Μελλοντικές προτάσεις.....	69
Βιβλιογραφία.....	70
Παράρτημα 1. Οδηγός Συνέντευξης.....	77
Παράρτημα 2. Συνεντεύξεις	79

Εισαγωγή

Οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί διαδραματίζουν έντονο και σημαντικό ρόλο σε παγκόσμιο επίπεδο. Στο ελληνικό, ωστόσο, επίπεδο το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα ήρθε αρκετά αργότερα καθώς η χώρα βρισκόταν υπό την κατοχή των Οθωμανών. Υπήρχαν ορισμένες ασύνταχτες ομάδες συνεταιριστικών συνεργασιών - όπως τα τσελιγκάτα- οι οποίες αποτέλεσαν τη βάση της μορφοποίησης του συνεταιρισμού μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, όταν εμφανίζονται οι πρώτες οργανωμένες προσπάθειες. Έκτοτε, ανοίγει ο δρόμος και για άλλου είδους αγροτικούς συνεταιρισμούς (Καμενίδης, 2008).

Μέσω των συνεταιριστικών οργανώσεων οι γεωργοί έχουν τη δυνατότητα να ενδυναμώσουν τη διαπραγματευτική τους δύναμη ώστε να διασφαλίσουν όσο το δυνατόν υψηλές τιμές για τα προϊόντα τους. Κι ενώ παγκοσμίως υπάρχουν αρκετά παραδείγματα πετυχημένων αγροτικών συνεταιρισμών, στην Ελλάδα το ποσοστό των συνεταιρισμών που ξεχωρίζουν είναι μικρό, είτε λόγω απαξίωσης της ιδέας του συνεργατισμού, λόγω της κακής πορείας και χρεωκοπίας, πολλών εξ αυτών, τις τελευταίες δεκαετίες, είτε λόγω απουσίας κατάλληλων υποστηρικτικών δημοσίων πολιτικών. Σε αυτό, βέβαια συντελεί, αφενός, το γεγονός της μειωμένης εμπιστοσύνης και επικοινωνίας μεταξύ των μελών και αφετέρου η μη ενεργή συμμετοχή των μελών στις δράσεις του συνεταιρισμού.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, στην παρούσα εργασία επιχειρείται να μελετηθεί η εν γένει βιωσιμότητα των Μικρών Αγροτικών Συνεταιρισμών στην Ελλάδα του σήμερα. Περαιτέρω, σε ερευνητικό επίπεδο, σκοπός της μελέτης είναι να εξεταστούν οι απόψεις των ίδιων των συνεταιριστών σχετικά με την ανάπτυξη και εξέλιξη των Μικρών Αγροτικών Συνεταιρισμών, σε μια εποχή οικονομικά ευμετάβλητη.

Σύμφωνα με το σκοπό της μελέτης προκύπτουν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα (εμπόδια – προκλήσεις) που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι Μικροί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, στην αναπτυξιακή τους πορεία;

- Πώς τα μέλη και η διοίκηση αντιλαμβάνονται τις δημόσιες πολιτικές και το ρόλο του κράτους σε σχέση με την βιωσιμότητα και την ανάπτυξη των Αγροτικών Συνεταιρισμών;
- Ποια η σχέση των Αγροτικών Συνεταιρισμών με το οικοσύστημα Κ.Α.Ο. και σε ποιο βαθμό αξιοποιούν τα χρηματοδοτικά εργαλεία και τις μη χρηματοοικονομικές υπηρεσίες μέσα από το οικοσύστημα Κ.Α.Ο;

Προκείμενου να επιτευχθεί ο θεωρητικός και ερευνητικός σκοπός της μελέτης, η εργασία διακρίνεται σε δυο μέρη. Το πρώτο μέρος, αναφέρεται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση και αποτελείται από τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται να διερευνηθεί η έννοια και φύση των Συνεταιρισμών στην Ελλάδα, ορίζοντας και διερευνώντας τις Συνεταιριστικές Αρχές και Αξίες ενώ, συγχρόνως, υπογραμμίζονται τα γενικότερα χαρακτηριστικά των Συνεταιρισμών. Παράλληλα, εντοπίζονται οι κύριοι στόχοι τους και μελετάται το πλαίσιο της Κοινωνικής Οικονομίας εντός του οποίου αναπτύσσονται οι Συνεταιρισμοί.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφαλαίο παρουσιάζεται το εξελικτικό πλαίσιο των Αγροτικών Συνεταιρισμών στην Ελλάδα, εξετάζοντας τη δομή και τη διάρθρωση τους, τον τρόπο Οργάνωσης και Διοίκησής τους, αλλά και τις διαφορές μεταξύ Συνεταιρισμών και Ιδιωτικών επιχειρήσεων, καθώς και τη χρηματοοικονομική διαχείρισή τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους μελετάται ο ρόλος της κοινότητας καθώς και οι δημόσιες πολιτικές, ως μοχλός ανάπτυξης των Αγροτικών Συνεταιρισμών. Αναλυτικότερα, τα πεδία μελέτης και διερεύνησης του κεφαλαίου αυτού αναφέρονται στις Δημόσιες πολιτικές, στο θεσμικό πλαίσιο, στην ισχύουσα Συνεταιριστική Νομοθεσία, στη φορολογία των Αγροτικών Συνεταιρισμών, στα χρηματοδοτικά εργαλεία και στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, καθώς και στις συνέργειες και δικτύωση των Αγροτικών Συνεταιρισμών.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας αποτελείται από δυο κεφάλαια: το κεφάλαιο της Μεθοδολογίας και το κεφάλαιο των Αποτελεσμάτων της έρευνας. Στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας παρουσιάζονται αναλυτικά όλες εκείνες οι πληροφορίες που αφορούν τις ενέργειες που έλαβαν χώρα για την πραγματοποίηση της έρευνας (η μέθοδος που επιλέχτηκε, η επιλογή των συνεταιρισμών, των ερωτώμενων και η

διαδικασία της έρευνας). Το κεφάλαιο των Αποτελεσμάτων, αναλύει με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα, τις απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων.

Τέλος, η διπλωματική ολοκληρώνεται με το κεφάλαιο έξι, το οποίο παραθέτει τα συμπεράσματα, τους περιορισμούς και τις μελλοντικές προτάσεις για έρευνα.

Κεφάλαιο 1. Έννοια και φύση των Συνεταιρισμών στην Ελλάδα

1.1 Βασικές έννοιες. Ορισμοί

Η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση, στο παγκόσμιο συνέδριο στο Μάντσεστερ το 1995 έδωσε τον εξής ορισμό για τον Συνεταιρισμό: «Συνεργατισμός (Cooperativism) ή Συνεταιριστικό Κίνημα (Cooperative Movement) ή Συνεταιρισμός ορίζεται ένας ανεξάρτητος συνασπισμός προσώπων (σωματείο) που δημιουργείται εκούσια, με πνεύμα αλληλοβοήθειας, προκειμένου να αντιμετωπίσουν κοινές πολιτιστικές, οικονομικές, κοινωνικές ανάγκες και επιδιώξεις, μέσω μιας δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης έχοντας ως βάση την ιδιότητα της συνιδιοκτησίας» (Καμενίδης, 2005).

Κι ενώ κατά διαστήματα έχουν καταγραφεί διάφοροι ορισμοί ως προς το τι είναι συνεταιρισμός, υφίσταται διαφοροποίηση η οποία αφορά κυρίως στα χαρακτηριστικά που δίνει κάποιος στους σκοπούς του συνεταιρισμού. Οι διάφορες μορφές του συγκεκριμένου θεσμού καθώς και τα στοιχεία που τον καθορίζουν, καθιστούν την περιγραφή του και τη δημιουργία ενός καθολικού ορισμού ιδιαίτερα δύσκολη. Αυτό, ωστόσο, δε σημαίνει ότι ο συνεταιρισμός είναι μια έννοια γενικευμένη, από τη στιγμή που έχει αξιακές αρχές καθώς και ένα σύμπλεγμα κανόνων παγκοσμίως αποδεκτών. Ένας κοινώς αποδεκτός ορισμός για τους συνεταιρισμούς είναι από τον Τζωρτζάκη (1980). Ο συγγραφέας έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στο «ομοειδές της δημιουργούμενης δύναμης», υποστηρίζοντας ότι «ο Συνεταιρισμός είναι ένας μοχλός υποστήριξης των ασθενεστέρα οικονομικά προσώπων, ο οποίος δημιουργείται με την ένωση των μικρών κατά μέρος δυνάμεων σε μια μεγάλη ομοιόμορφη δύναμη, που υπόκειται στη διάθεση του καθενός για την βέλτιστη άσκηση της επαγγελματικής και οικιακής του οικονομίας». Σύμφωνα με τον Παπαγεωργίου (2004), η παραπάνω παραδοχή ισχύει χωρίς φυσικά επ' ουδενί ο

σκοπός να δεσμεύεται σε οικονομική ευμάρεια. Παρ' όλα αυτά αφορά εξίσου την κοινωνική προσφορά (Παπαγεωργίου, 2004).

Συμπερασματικά, λοιπόν, παρά το γεγονός ότι έχουν διατυπωθεί διάφοροι και αξιολογοί ορισμοί, ένα είναι το θεμελιώδες στερέωμα: ότι ο συνεταιρισμός είναι ένας μικτός οικονομικός αλλά και κοινωνικός θεσμός, που απώτερο σκοπό έχει να βελτιώσει την οικονομική κατάσταση αλλά και την πολιτιστική και κοινωνική ανέλιξη των μελών του.

1.2 Συνεταιριστικές Αρχές και Αξίες

Λαμβάνοντας υπόψη το παγκόσμιο συνεταιριστικό συνέδριο στο Manchester (1995)¹ οι αξίες του συνεταιρισμού είναι: η αυτοβοήθεια, η αυτεθύνη, η δημοκρατία, η ισότητα, η ισοτιμία και η αλληλεγγύη. Στο ίδιο συνέδριο –εκτός των αξιών που παραμένουν σταθερές και αναλλοίωτες- διατυπώθηκαν και οι αρχές που διέπουν τον συνεταιρισμό. Οι Συνεταιριστικές Αρχές στην εφαρμογή τους απαιτούν συνεχή έλεγχο και αξιολόγηση καθώς υφίστανται διαρκώς οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, περιβαλλοντικές και πολιτικές μεταβολές. Οι Αρχές εξαρτώνται η μία από την άλλη και κυρίως ενισχύουν η μία την άλλη. Για παράδειγμα, η εφαρμογή της 5ης Αρχής για την Εκπαίδευση - Κατάρτιση και Πληροφόρηση- θα δώσει ισχύ και μεγαλύτερη βαρύτητα στη 2η Αρχή για Δημοκρατικό Έλεγχο εκ μέρους των μελών. Αν εφαρμόζονται και ακολουθούνται οι παράμετροι που έχουν ορισθεί κατά τη δράση του συνεταιριστικού εγχειρήματος, η συγκεκριμένη συνεταιριστική επιχείρηση θα γίνει εύρωστη και πιο βιώσιμη.

Οι αρχές² αυτές, που αποτελούν τον οδηγό για τους συνεταιρισμούς (Παπαγεωργίου, 2004) είναι οι εξής:

¹ Η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση (εφεξής ΔΣΕ) (ή Συμμαχία, ICA) είναι ο θεματοφύλακας των Συνεταιριστικών Αξιών και Αρχών. Η ΔΣΕ είναι μια μη κερδοσκοπική διεθνής ένωση, που ιδρύθηκε το 1895 για να προωθεί το συνεταιριστικό μοντέλο κοινωνικής επιχείρησης. Η ΔΣΕ είναι η κορυφαία οργάνωση για τους συνεταιρισμούς όλου του κόσμου, που εκπροσωπούν 284 συνεταιριστικές ενώσεις και οργανισμούς σε 95 χώρες (στοιχεία Ιανουαρίου 2015).

² https://www.diktio-kapa.dos.gr/?page_id=720

- 1η Αρχή: Εκούσια και Ελεύθερη συμμετοχή. Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές συμπράξεις, στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν όλα τα άτομα, τα οποία δύναται να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τους, αλλά και να είναι σε θέση να αποδεχθούν τις υποχρεώσεις ως μέλη, χωρίς διακρίσεις φύλου, κοινωνικού επιπέδου, φυλής, πολιτικών πεποιθήσεων ή θρησκείας.

Αυτή η πρώτη αρχή εκφράζει το δικαίωμα στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι. Το να συνεργάζεται ή να μην συνεργάζεται κάποιο άτομο με άλλους για να πετύχουν κοινούς στόχους, είναι ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα στην Οικουμενική Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και στο Διεθνές Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα³ του 1966. Η πρώτη Αρχή υπογραμμίζει το δικαίωμα κάθε ατόμου να επιλέγει εθελοντικά (δηλωτικά, δεσμεύει τα μέλη απέναντι στο συνεταιρισμό τους) και ελεύθερα να συμμετέχει ή να μη συμμετέχει σε ένα συνεταιρισμό και ακόμα να δρα συλλογικά για να επιτευχθούν τα κοινά οικονομικά, πολιτιστικά και κοινωνικά συμφέροντα των μελών του.

- 2η Αρχή: Δημοκρατική Διοίκηση εκ μέρους των μελών. Οι συνεταιρισμοί είναι συνασπισμοί που διέπονται από δημοκρατία. Διοικούνται από τα μέλη τους, τα οποία μετέχουν έντονα στην καθιέρωση της πολιτικής τους και στη λήψη των αποφάσεων. Όσοι παρέχουν τις υπηρεσίες τους, ανεξάρτητου φύλου, ως εκλεγμένοι εκπρόσωποι λογοδοτούν στα μέλη. Στους συνεταιρισμούς πρώτου βαθμού τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου (κάθε μέλος μία ψήφο), ενώ στους συνεταιρισμούς ανωτέρου βαθμού οργανώνονται εξίσου με δημοκρατικές διαδικασίες.

Στους συνεταιρισμούς, η «δημοκρατία» περιλαμβάνει ζητήματα που αφορούν σε δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις, οι οποίες παρακολουθούν τα συγκεκριμένα δικαιώματα. Περαιτέρω, δηλώνει την προώθηση του ιδεώδους της δημοκρατίας στο εσωτερικό των συνεταιρισμών, ένα έργο με υψηλές απαιτήσεις, διαρκή αλλά ωφέλιμο για την κοινωνία. Ένα από τα κύρια οφέλη των συνεταιρισμών είναι ότι

³ Το άρθρο 22 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, του 1966, το οποίο δεσμεύει νομικά στο διεθνές δίκαιο, ορίζει ότι: “ 1. Ο καθένας θα έχει το δικαίωμα στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι με άλλους, περιλαμβανομένου του δικαιώματος να ορίζουν και να μετέχουν σε συνδικάτα για την προστασία των συμφερόντων τους.

συνεισφέρουν στο να «ριζώσουν» ουσιαστικές δημοκρατικές αξίες μέσα στις δομές της κοινωνίας των πολιτών.

- 3η Αρχή: Οικονομική συμμετοχή των μελών. Την περιουσία του συνεταιρισμού, δηλαδή το κεφάλαιο του, διαχειρίζονται τα μέλη του με δημοκρατικό και ισότιμο τρόπο. Ένα τμήμα του κεφαλαίου αυτού αποτελεί, τις περισσότερες φορές, την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη κατά κύριο λόγο λαμβάνουν μειωμένη ή καθόλου αποζημίωση για το κεφάλαιο που επενδύουν ώστε να γίνουν μέλη. Τα μέλη μπορούν να διαθέσουν τα πλεονάσματα για οποιοδήποτε ή για: α) την μεγέθυνση του συνεταιρισμού, ίσως με τη δημιουργία αποθεματικών που δεν θα διανεμηθούν, β) να τα μοιράσουν στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό και γ) να υποστηρίξουν άλλες ενέργειες που κρίνουν τα μέλη ότι πρέπει να πραγματοποιηθούν.

Η συγκεκριμένη τρίτη Αρχή περιγράφει γλαφυρά την διαδικασία με την οποία τα μέλη επενδύουν στον συνεταιρισμό τους, δημιουργούν κεφάλαιο και χρησιμοποιούν τα αποθεματικά τους.

- 4η Αρχή: Αυτονομία και Ανεξαρτησία. Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αυτοβοήθειας, οι οποίες διοικούνται από τα μέλη τους. Όταν και εφόσον πραγματοποιούν συμφωνίες με άλλους φορείς, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων ή αντλούν κεφάλαια από διάφορες πηγές, το πράττουν με όρους που διασφαλίζουν ότι τα μέλη διοικούν δημοκρατικά και ταυτοχρόνως φροντίζουν για τη διατήρηση της συνεταιριστικής αυτονομίας.

Η 4η Αρχή της Αυτονομίας και της Ανεξαρτησίας ορίστηκε, για πρώτη φορά, ως ειδική Αρχή της συνεταιριστικής επιχείρησης, όταν οι Συνεταιριστικές Αρχές αναπροσαρμόστηκαν και διατυπώθηκαν εκ νέου το 1995. Η Αρχή, κατά βάση στηρίζεται, στη σχέση των συνεταιρισμών με τις κυβερνήσεις των κρατών αλλά και τους διεθνείς οργανισμούς της κάθε κυβέρνησης, παρά το γεγονός ότι έχει και επιπτώσεις στη σχέση μεταξύ των συνεταιρισμών και των άλλων φορέων εμπορικού χαρακτήρα, όπως ένας εμπορικός δανειστής που παραχωρεί κεφάλαιο σε έναν συνεταιρισμό και προμηθευτές και άλλοι με ισχύουσα θέση στην πυραμίδα αξίας. Η 4η Αρχή και ο ορισμός του συνεταιρισμού από τη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση, υπογραμμίζει με σαφήνεια ότι η ανεξαρτησία και η αυτονομία είναι από τα βασικά

στοιχεία του συνεταιρισμού. Η ορθότητα ενός συνεταιρισμού ως αυτόνομου και ανεξάρτητου οργανισμού βασίζεται στις συνεταιριστικές αξίες της αυτοβοήθειας, της αυτεθύνης και της δημοκρατίας, που έχουν δέουσα σημασία στη συνεταιριστική ταυτότητα από την εποχή της ίδρυσης βιώσιμων συνεταιριστικών επιχειρήσεων κατά τον 19ο αιώνα.

- 5η Αρχή: Εκπαίδευση, Κατάρτιση και Πληροφόρηση. Οι συνεταιρισμοί έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν εκπαίδευση και επιμόρφωση σε όλα τα μέλη, είτε πρόκειται για διευθυντικά στελέχη, είτε για εκλεγμένα μέλη της διοίκησης, για να είναι σε θέση να αποδώσουν τα μέγιστα στη βιωσιμότητα και άνθηση των συνεταιρισμών τους. Παρέχουν πληροφόρηση στο ευρύ κοινό -κυρίως στους νέους και σε όσους δύνανται να διαμορφώνουν την κοινή γνώμη- σχετικά με τη φύση και τα οφέλη της σύμπραξης.

Οι πρώτοι συνεταιρισμοί που δημιουργήθηκαν απαρτίζονταν από μέλη που έβλεπαν μόνο τους προνομιούχους να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση. Από εκείνη, την εποχή έως και σήμερα, ήταν δεδομένο ότι η εκπαίδευση αποτελεί θεμελιώδη αρχή με στόχο την εξέλιξη, την απόκτηση ποιότητας ζωής και φυσικά την κοινωνική ολοκλήρωση. Από τις πρώτες συνεταιριστικές προσπάθειες, υπήρχαν και εκείνοι οι συνεταιριστές, οι κατέχοντες προοδευτικό όραμα, που προσέβλεπαν θετικά στην εκπαίδευση των μελών του συνεταιρισμού τους και επένδυναν κεφάλαιο στην επιμόρφωση των συνεργατών τους. Μέχρι και σήμερα, είναι κοινώς αποδεκτό ότι η συνεταιριστική εκπαίδευση οφείλει να προσαρμόζεται στις εκάστοτε συνθήκες, έχοντας ξεκάθαρο το βασικό τους στόχο: την αντίληψη της φύσης και της δυναμικής της καθώς και τις αρχές της συνεργασίας με απρόσκοπτη ματιά στο μέλλον. Καθώς, η επιτυχημένη συνεταιριστική εκπαίδευση, που στηρίζεται σε κανόνες, αξίες και αρχές εξασφαλίζει εκείνα τα αποτελεσματικά που μπορούν να βοηθήσουν στην εξυγίανση και εξέλιξη μιας συνεταιριστικής κίνησης αλλά και να εκπληρώσει το όραμα της νέας γενιάς συνεταιριστικών μοντέλων.

- 6η Αρχή: Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών. Οι συνεταιρισμοί υπηρετούν με την όσο μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα τα μέλη τους και φροντίζουν να αναπτύξουν συνέργειες μεταξύ τους μέσω διάφορων οργανώσεων, που μπορεί να έχουν τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και διεθνή χαρακτήρα.

Η 6η Αρχή είναι η εφαρμογή στην πράξη της συνεταιριστικής αξίας της αλληλεγγύης. Είναι μια αρχή που δηλώνει τη διαφοροποίηση των συνεταιρισμών από άλλες επιχειρήσεις, οι οποίες ενδέχεται να συναινούν στις αξίες των συνεταιρισμών, χωρίς, ωστόσο, να δεσμεύονται με τις συγκεκριμένες Αρχές. Μία συνεταιριστική επιχείρηση αντανακλά στη δέσμευση συνεργασίας των συνεταιρισμών μεταξύ τους. Κι αυτό γιατί αποτελεί την κοινό όραμα να δημιουργηθεί ένα βιώσιμο, δίκαιο και αλληλέγγυο οικονομικό πλαίσιο αμοιβαιότητας και ανάπτυξης για όλους.

- 7η Αρχή: Ενδιαφέρον για την κοινότητα. Οι συνεταιρισμοί δρουν για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους, με πολιτικές που σχεδιάζονται από τα μέλη τους. Η ΣΔΕ πρόσθεσε την αρχή «ενδιαφέρον για την κοινότητα» κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου της Εκατονταετίας της στο Μάντσεστερ το 1995, στο οποίο εγκρίθηκε η Δήλωση της ΣΔΕ⁴.

Τέλος, η 7η Αρχή αποτελεί συνδυασμό δύο στοιχείων των Συνεταιριστικών Αξιών: εκείνο της «αυτοβοήθειας και αυτευθύνης» και εκείνο που αφορά σε αξίες όπως ελευθερία, τιμιότητα, κοινωνική υπευθυνότητα. Αυτοί οι δύο πυλώνες της συνεταιριστικής ταυτότητας και των αξιών γέννησε την 7η Αρχή, καθώς έγκειται στην οπτική πως η πρόοδος των μελών των συνεταιρισμών συντελεί στην καθ' όλα ευημερία της κοινότητας.

1.3 Χαρακτηριστικά των Συνεταιρισμών

Οι ορισμοί που αποδόθηκαν παραπάνω δίνουν έμφαση στα χαρακτηριστικά του συνεταιρισμού, όπως αναφέρονται παρακάτω (MacPherson, 1995):

(α) Ο συνεταιρισμός είναι αυτόνομος, εμφανίζεται όσο το δυνατόν πιο ανεξάρτητος από την κυβέρνηση και από ιδιωτικές (κερδοσκοπικές) επιχειρήσεις.

(β) Αποτελεί μια «ένωση προσώπων», στην οποία μπορεί να συνυπάρχουν φυσικά και νομικά πρόσωπα με οποιαδήποτε νομική μορφή. Πολλοί πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί ανά τον κόσμο επιλέγουν να συμπεριλαμβάνουν στους κόλπους τους

⁴ Βλ. στον ηλεκτρονικό ιστότοπο: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/--coop/documents/publication/wcms_451733.pdf

μόνο «φυσικά πρόσωπα». Ενώ, άλλοι συνεταιρισμοί επιλέγουν «νομικά πρόσωπα», που σε διάφορα νομοθετικά πλαίσια περιλαμβάνουν εταιρείες, παρέχοντάς τους ίσα δικαιώματα όπως και στα άλλα μέλη. Γενικότερα, οι διαδικασίες δημοκρατικής πρακτικής των συνεταιρισμών πρέπει να συν αποφασίζεται από τα μέλη.

(γ) Τα μέλη συνδέονται μεταξύ τους «εθελοντικά». Η διαδικασία συμμετοχής τους στο συνεταιρισμό έγκειται στη μη αναγκαστική συμμετοχή. Τα πρόσωπα πρέπει να είναι ελεύθερα, λαμβάνοντας υπόψη τους πόρους και τους σκοπούς του συνεταιρισμού, να συμμετέχουν ή και να αποχωρούν, εφόσον το επιθυμούν.

(δ) Τα μέλη του συνεταιρισμού «αντιμετωπίζουν τις κοινές οικονομικές και κοινωνικο-πολιτιστικές τους ανάγκες». Στο συγκεκριμένο σημείο τονίζεται το γεγονός ότι οι συνεταιρισμοί αποτελούνται από μέλη που αποσκοπούν ταυτόχρονα στο προσωπικό τους αλλά και το αμοιβαίο όφελος.

Οι συνεταιρισμοί οφείλουν να αναπτύσσουν δραστηριότητα στα πλαίσια μιας συνεχώς μεταβαλλόμενης αγοράς και γι' αυτό πρέπει να είναι αποτελεσματικοί και να ενεργούν με σύνεση. Οι περισσότεροι από αυτούς δημιουργούνται κατά κύριο λόγο ώστε να εξυπηρετούν οικονομικά οφέλη, αλλά συγχρόνως και να καλύψουν κοινωνικές ή και πολιτιστικές αξιώσεις. «Κοινωνικές» νοούνται οι κοινωνικοί στόχοι, λ.χ. η παροχή υγειονομικών υπηρεσιών ή παιδικής προστασίας, ώστε να ωφελούνται τα μέλη αλλά και η τοπική κοινωνία. Επιπλέον, οι συνεταιρισμοί οφείλουν να συμβάλλουν στην πολιτιστική ευμάρεια, πάντα με γνώμονα τις επιθυμίες και τα ενδιαφέροντα των μελών, όπως για παράδειγμα η διαφύλαξη και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, η διαφύλαξη και προαγωγή των αρχών της ειρήνης, η συμβολή με χορηγικά πακέτα σε αθλητικές και πολιτιστικές δράσεις, καθώς και η προώθηση και σύσφιγξη των σχέσεων των μελών μέσα σε μία κοινότητα. Είναι γεγονός πως –με γνώμονα το μέλλον- η προσπάθεια βελτιστοποίησης της ποιότητας ζωής –πολιτιστικής, πνευματικής, κοινωνικής- μπορεί να αποτελέσει ένας από τους καλύτερους τρόπους ωφελήματος εκ μέρους των συνεταιρισμών προς τα μέλη τους και τις κοινότητές τους. Οι ανάγκες που προκύπτουν ίσως να είναι ασυνήθιστες, ιδιόμορφες, άλλες κοινωνικές, άλλες πολιτιστικές ή και μόνο οικονομικές. Όποιου είδους κι αν είναι, αποτελούν τον κύριο σκοπό ύπαρξης ενός συνεταιρισμού.

(ε) Ο συνεταιρισμός είναι «μια δημοκρατικά διοικούμενη επιχείρηση, αποτελούμενη από συνιδιοκτήτες». Αυτή η φράση τονίζει ότι μέσα σε έναν συνεταιρισμό, η εξουσία διανέμεται στα μέλη με δημοκρατικές διαδικασίες. Το δίσημο αυτό χαρακτηριστικό της ιδιοκτησίας και της δημοκρατικής διοίκησης είναι στοιχεία ιδιαίτερου αξιακού ενδιαφέροντος που αφορά στη διαφοροποίηση των συνεταιρισμών από άλλα είδη οργανισμών, όπως ιδιωτικών πρωτοβουλιών κι επιχειρήσεων που στηρίζεται στο κεφάλαιο ή σε κυβερνητικές πρωτοβουλίες. Κάθε συνεταιρισμός είναι μια «επιχείρηση». Υπό την έννοια αυτή, ο συνεταιρισμός είναι ένας οργανωμένος φορέας, ο οποίος δραστηριοποιείται στην αγορά. Άρα, οφείλει να εξυπηρετεί και να καθιστά -με αποτελεσματικό τρόπο- τα μέλη του ενεργά και δραστήρια.

1.4 Οι Συνεταιρισμοί ως ρυθμιστικός παράγοντας στην αγορά

Όπως αναφέρει ο Hind (1994), οι Συνεταιρισμοί, όπως και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, υιοθετώντας βασικές αρχές της βιομηχανικής οργάνωσης δραστηριοποιούνται στις αγορές και θεωρείται ότι έχουν ρυθμιστικό ρόλο σε αυτές, ενώ παράλληλα τονίζουν τα διαφορετικά στοιχεία μεταξύ συνεταιρισμών και ιδιωτικών επιχειρήσεων. Η δημιουργία των αγροτικών συνεταιρισμών στην Ευρώπη, κατά τον 20^ο αιώνα, συνδέθηκε με δύο κύριες αιτίες: α) να μειωθεί η οικονομική ανισορροπία που συνδεόταν με τη μεγάλη προσφορά αγροτικών προϊόντων στην αγορά και οδηγούσε σε χαμηλές τιμές των αγροτικών προϊόντων και β) την αντιμετώπιση της αισχροκέρδειας (Hind, 1994).

Στον ελληνικό χώρο, η σημασία ύπαρξης των αγροτικών συνεταιρισμών μπορεί ενδεχομένως να έχει υποτιμηθεί τελευταία, ωστόσο παγκοσμίως υπάρχουν χώρες -με εξελιγμένο κλάδο τροφίμων και ποτών- όπου δραστηριοποιούνται αναγνωρισμένοι αγροτικοί συνεταιρισμοί, με ουσιαστικό ρόλο στην παραγωγή και εμπορία τροφίμων και ποτών. Αυτό συμβαίνει, καθώς η αγορά αναγνωρίζει την ύπαρξη και το ρόλο των συνεταιρισμών. Λαμβάνοντας υπόψη την ιδιομορφία που επικρατεί στην αγορά, εξετάζονται παρακάτω επιγραμματικά, τα πλεονεκτήματα από

την ύπαρξη ισχυρών συνεταιρισμών που εξασφαλίζουν την ομαλή λειτουργία της αγοράς:

- Διασύνδεση του παραγωγού με την αγορά. Οι συνεταιρισμοί αποτελούν το όχημα που διευκολύνει την πρόσβαση των παραγωγών στις αγορές και τους βοηθούν να προωθήσουν και να πουλήσουν τα προϊόντα τους σε καλύτερες τιμές για τον ίδιο αλλά και για τον καταναλωτή παρά τον ανταγωνισμό που υφίσταται στην αγορά (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).
- Διαφοροποιήσεις στην παραγωγική αλυσίδα. Η παραγωγική αλυσίδα τελευταία έχει υποστεί μεγάλες διαφοροποιήσεις εξαιτίας της βιομηχανοποίησης του αγροτικού τομέα, της παγκοσμιοποίησης, των τεχνολογικών εξελίξεων, της μείωσης των επιδοτήσεων. Στην Ελλάδα πέντε μεγάλες επιχειρήσεις διανέμουν πάνω από το 50% των συνολικά παραγόμενων τροφίμων (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015). Δεδομένων αυτών των προϋποθέσεων, οι παραγωγοί συμμετέχοντας στους συνεταιρισμούς, εξασφαλίζουν καλύτερες συνεργασίες με άλλους τομείς της παραγωγικής αλυσίδας.
- Μείωση του κόστους μεταφοράς που οδηγεί στην αύξηση της ποικιλίας των προϊόντων. Για τους μικρούς παραγωγούς το κόστος μεταφοράς αποτελεί καίρια αιτία αποκλεισμού των προϊόντων τους από τις αγορές. Οι συνεταιρισμοί με τις συμφωνίες που κάνουν με τις μεταφορικές εταιρίες και τις υποδομές που διαθέτουν μπορούν να βοηθήσουν στη προώθηση των προϊόντων των μικρών παραγωγών στους τελικούς καταναλωτές αλλά και καταναλωτές με ιδιαίτερες προτιμήσεις (Cavicchi, 2011).
- Δημιουργία διαπραγματευτικής δύναμης. Οι συνεταιρισμοί, όταν κάνουν διαπραγματεύσεις στην αγορά, κατ' ουσία λειτουργούν ως μονοπώλια και μπορούν να τιμολογούν τα προϊόντων και τις ποσότητες που θα διακινηθούν. Η λειτουργία αυτή έχει μελετηθεί από πολλούς οικονομολόγους που απέδειξαν ότι ενωμένοι οι παραγωγοί έχουν ισχυρή διαπραγματευτική δύναμη και διαδραματίζουν ρυθμιστικό ρόλο στην αγορά, επιβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο τις τιμές προς όφελός τους αλλά και προς όφελος όλων των καταναλωτών.
- Καλύτερη πρόσβαση στην πληροφορία της αγοράς. Κάθε παραγωγός, ως μικρός επιχειρηματίας, δε δύναται να γνωρίζει τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά.

Δεν έχει καλή πληροφόρηση σχετικά με τις προτιμήσεις των καταναλωτών, τα άλλα προϊόντα αλλά και δεν γνωρίζει την αξία του προϊόντος του ή εάν υπάρχει πληροφόρηση στην αγορά για τα χαρακτηριστικά των προϊόντων που δύναται να προσφέρει. Έχουν ασυμμετρία πληροφόρησης για αυτό και η ανάλυση της αγοράς συχνά απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις. Οι συνεταιρισμοί, λοιπόν, έχουν τους πόρους, τα εξειδικευμένα άτομα αλλά και την πρόσβαση στην πληροφορία, ώστε να ενημερώνουν τους μεμονωμένους παραγωγούς και να τους κάνουν πιο ανταγωνιστικούς (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

- Διαχείριση επιχειρηματικού κινδύνου. Οι παραγωγοί, όντας μέλη συνεταιρισμών, κατορθώνουν να μειώνουν τον επιχειρηματικό κίνδυνο (ρίσκο) που σχετίζεται με το μέγεθος της επιχείρησης, τις ικανότητες, τις επιλογές στις καλλιέργειες. Επιπλέον, οι συνεταιρισμοί μπορούν να βοηθούν ώστε να περιορίζονται οι αυξομειώσεις στις τιμές και στις ποσότητες των προϊόντων που προσφέρονται στην αγορά και να ελαττώνονται τα φαινόμενα αισχροκέρδειας σε βάρος των καταναλωτών (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).
- Ενδιαφέρον για την κοινότητα και την τοπική ανάπτυξη. Οι συνεταιρισμοί, από τα πρώτα χρόνια που δημιουργήθηκαν συνεισφέρουν στην ανάπτυξη της τοπικής κοινότητας. Συμβάλλουν στο να παραμένουν οι κάτοικοι στον τόπο τους, στην παραμονή του πληθυσμού στην περιφέρεια, στον αγώνα κατά των ανισοτήτων, την οικονομική ενίσχυση των αδύναμων, την προώθηση πολιτιστικών δρώμενων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι γυναικείοι συνεταιρισμοί, οι οποίοι συντελούν στο να αξιοποιηθούν οι τοπικοί πόροι, να διατηρηθεί αλλά και να προβληθεί η πολιτισμική κληρονομιά μιας περιοχής και τέλος, στη διατήρηση προϊόντων με παραδοσιακό χαρακτήρα (Ιακωβίδου, 2012).

1.5 Κύριοι στόχοι των Συνεταιρισμών

Οι συνεταιρισμοί αποτελούν θεμελιώδη συνιστώσα και ένα πολύ καλό παράδειγμα οργανισμού εταιρικής μορφής που μπορεί να ανταποκρίνεται σε επιχειρηματικούς αλλά και κοινωνικούς στόχους.

Όπως αναφέρουν οι Κιτσοπανίδης & Καμενίδης (2003), βασικός σκοπός ενός συνεταιρισμού είναι η κοινωνική ανάπτυξη των μελών τους. Πιο συγκεκριμένα, στόχος είναι η βελτίωση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής θέσης τους. Παρακάτω αναφέρονται οι στόχοι που επιτυγχάνονται από γεωργικούς συνεταιρισμούς, που αποτελούν ένα λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση και για άλλες ομάδες συνεταιρισμών (Κιτσοπανίδης & Καμενίδης, 2003):

1. Μεγιστοποιούνται τα οφέλη καθώς επιτυγχάνονται υψηλότερες τιμές ενώ πωλούνται μεγαλύτερες ποσότητες προϊόντων και κατά συνέπεια υπάρχει μεγαλύτερο εισόδημα.
2. Ελαχιστοποιούνται οι δαπάνες της παραγωγής αλλά και της προσφοράς υπηρεσιών των συνεταιρισμών προς τα μέλη τους. Αυτό συμβαίνει καθώς μειώνεται το κόστους μεταποίησης και εμπορευσιμότητας των προϊόντων τους, ενώ τα προϊόντα διατίθενται σε χαμηλές τιμές, με συνέπεια να αυξάνονται τα καθαρά έσοδα των μελών του συνεταιρισμού.
3. Προσφέρονται καλύτερης ποιότητας υπηρεσίες στα μέλη τους, που αφορά -πέρα από τις βασικές λειτουργίες- στην προμήθεια εφοδίων ή στην μεταποίηση και διάθεση των προϊόντων, στη δημιουργία θέσεων εργασίας, εντάσσοντας στην εργασιακή εμπειρία και στην κοινωνία αποκλεισμένες πληθυσμιακά ομάδες, δίδοντάς τους τη δυνατότητα να έχουν πρόσβαση σε επιχειρησιακές τακτικές και διαχειριστικές ευθύνες.
4. Επίσης, προσφέρονται καλύτερης ποιότητας υπηρεσίες στα μέλη τους, όπως για παράδειγμα η αγορά όλων των ποσοτήτων των προϊόντων των μελών, η γρήγορη πληρωμή των μελών όταν αγοράζονται τα προϊόντα τους, η τιμολόγηση των προϊόντων με βάση την ποιότητά τους κλπ.
5. Εξασφαλίζεται κοινωνική δικαιοσύνη για τα μέλη τους, ούτως ώστε η τιμή των προϊόντων που δίνουν τα μέλη στο συνεταιρισμό να είναι σχετική με την ποιότητά τους, αλλά και οι τιμές των προϊόντων που πωλούνται να είναι ανάλογες με την προσφερόμενη ποιότητα.
6. Διαφυλάσσεται η υγεία των καταναλωτών, εφόσον διατίθενται προς κατανάλωση προϊόντα εγγυημένης ποιότητας.

7. Βελτιώνεται το μορφωτικό επίπεδο των μελών τους, μέσω εκπαιδευτικών διαδικασιών που συμπεριλαμβάνουν διάφορα σεμινάρια, διαλέξεις, περιοδικά, βιβλία προσιτά στην κατανόηση από τους παραγωγούς-μέλη, ενώ εξασφαλίζεται συνεχής και πλήρης ενημέρωσή τους.

1.6 Οι Συνεταιρισμοί στο πλαίσιο της Κοινωνικής Οικονομίας

Οι συνεταιρισμοί θεωρούνται, με βάση τα όσα έχουν προαναφερθεί, μέρος της «κοινωνικής οικονομίας». Διάφορες δημόσιες αρχές υποστηρίζουν ότι οι συνεταιρισμοί στον τομέα της «κοινωνικής οικονομίας» συνιστούν ένα αποτελεσματικό μέσο για να προωθηθεί μια ισορροπημένη και αλληλέγγυα οικονομική μεγέθυνση (Απόφαση αριθ. 2002/177/EK)⁵.

Η συλλογική ευθύνη καλλιεργεί τις προσωπικές σχέσεις και ενισχύει το κοινωνικό πνεύμα. Το συλλογικό καλό προέχει έναντι του ατομικού συμφέροντος υποχωρεί. Επιπλέον, μέσω του συνεταιρισμού αναπτύσσεται το αίσθημα ευθύνης που είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη διοίκηση των κοινών, γίνεται αντιληπτή η έννοια σεβασμού κάθε γνώμης και η ανάγκη να γίνουν αποδεκτές οι αποφάσεις της πλειοψηφίας (Stiglitz, 2004)⁶.

Σε θεσμικό επίπεδο, η κοινωνική οικονομία περιλαμβάνει οργανισμούς με τη μορφή κοινωνικών επιχειρήσεων, συνεταιρισμούς, ενώσεις, ταμεία αλληλοβοήθειας και ανάπτυξης, αλλά και οργανισμούς της κοινωνίας των πολιτών.

Ωστόσο, στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο, μέχρι τα τελευταία χρόνια δεν υπήρχε αναφορά αλλά και ουδεμία παραδοχή του τομέα της κοινωνικής οικονομίας υπό την έννοια της επιχειρηματικότητας. Για αυτό και η κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα χαρακτηριζόταν ως «υποανάπτυκτη». Κι ενώ υφίσταται εθελοντική εργασία, περιορίζεται αρκετά κυρίως σε θεσμικό επίπεδο αλλά και σε πρακτικό συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρώπης. Παράλληλα, η θέση του θεσμού της κοινωνίας των πολιτών δεν είναι ακόμη ισχυροποιημένη και προκαλεί φόβο και σκεπτικισμό στο

⁵ Απόφαση αριθ. 2002/177/EK του Συμβουλίου της 18ης Φεβρουαρίου 2002 σχετικά με κατευθυντήριες γραμμές για τις πολιτικές των κρατών μελών για την απασχόληση το 2002

⁶ <http://www.caledonia.org.uk/papers/Role-ofCooperatives-in-Globalisation.pdf>

γίνεσθαι της ελληνικής πραγματικότητας· κάτι που απασχολεί αρκετούς Έλληνες μελετητές (Χρυσάκης, 2008, σελ. 45-46).

Ενώ, αν πρέπει να γίνει αναφορά σε κοινά χαρακτηριστικά των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, σύμφωνα με τον Χρυσάκη (2002) μπορούν να συνοψιστούν τα ακόλουθα:

- Η ιδιοκτησία ανήκει στην κοινότητα ή σε μέρος αυτής,
- Υφίσταται ανταπόκριση στην ζήτηση της αγοράς,
- Κεντρικός στόχος η τοπική οικονομική και η κοινωνική ανάπτυξη,
- Τα οφέλη διανέμονται στην κοινότητα,
- Δημιουργούν ευκαιρίες απασχόλησης αν και απαιτείται η υποστήριξη δημόσιων αρχών.

Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί πως ο θεσμός της κοινωνικής οικονομίας δεν έχει επάξια διακριθεί, παρά το γεγονός ότι με βάση τις αρχές του δραστηριοποιείται μεγάλος αριθμός φορέων, από τη στιγμή που ακόμη δεν υφίσταται κατάλληλα διαμορφωμένο και αποσαφηνισμένο θεσμικό πλαίσιο. Οπότε, αντιλαμβάνεται κανείς πως η κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα αφορά σε ένα αρκετά καίριο πεδίο διερεύνησης στο πλαίσιο της βιωσιμότητας και ανάπτυξης της οικονομίας αλλά και της απασχόλησης (Κετζετσοπούλου, 2005, σελ. 9).

Κεφάλαιο 2. Οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα

2.1 Η εξέλιξη των Α.Σ. στην Ελλάδα

Η εξέλιξη των συνεταιρισμών στην Ελλάδα σχετίζεται με τα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στον Ελληνικό χώρο και έχουν να κάνουν με τη νομοθεσία των συνεταιρισμών. Τα κομβικά χρόνια είναι το 1915, όταν και εφαρμόζεται ο 602/1915 (Καμενίδης, 2001), ο οποίος αποτελεί τον Ελληνικό συνεταιριστικό νόμο. Η δυναμική που έφερε η εισαγωγή του νόμου αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι ήδη το 1924 υπήρχαν 44 ενώσεις πανελλαδικά. Αξιόλογος παράγοντας για τη μετέπειτα πορεία των συνεταιρισμών ήταν και η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος το 1929 (Ν.4332/1929). Η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος παρείχε στους αγρότες χαμηλότοκα δάνεια και συνακόλουθα προσέφερε υψηλά επιτόκια για τις καταθέσεις τους. Η αρωγή αυτή τελεσφορεί κυρίως στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, όπου κάνουν την εμφάνισή τους ακόμη πιο πολλές ενώσεις αγροτών, εφόσον ο γεωργικός τομέας έχει πλέον αποκτήσει δύναμη (Καπανιάρης & Βαλασσάς, 2017· Παπαγεωργίου, 2004). Το 1935, έπειτα από μεγάλες προσπάθειες, ιδρύθηκε η Πανελλήνιος Συνομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών, η οποία από το 1936 άλλαξε το όνομα της σε Πανελλήνιος Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ) (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Στην κατοχή και όσο διήρκεσε ο πόλεμος, οι συνεταιρισμοί παραχώρησαν την περιουσία τους προκειμένου να ενισχυθεί η εθνική άμυνα. Η αναδιοργάνωσή τους άρχισε με τον Νόμο 389/1945 (Παπαγεωργίου, 2007). Με το πέρας του πολέμου, οι γεωργικοί συνεταιρισμοί εξαπλώνονται κυρίως με την ίδρυση αρκετών συνεταιρισμών πρώτου βαθμού. Από τη δεκαετία του '50 και μετά οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, όπως και άλλου είδους συνεταιρισμοί, αναγνωρίζονται από το κράτος ως χρήσιμες συνεργατικές προσπάθειες. Το ίδιο διάστημα –και με την ενσωμάτωση των Δωδεκανήσων– αναπτύσσονται, επίσης, αλιευτικοί και σπογγαλιευτικοί συνεταιρισμοί (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Φτάνοντας στο 1980 εφαρμόζεται μια πολιτική εισοδηματικής ενδυνάμωσης του αγροτικού κυρίως τομέα μέσω των συνεταιρισμών, αλλά λόγω περιορισμένων δυνατοτήτων από τους συνεταιρισμούς και εξαιτίας ελάχιστων κρατικών μηχανισμών ελέγχου οδηγήθηκαν σε υπερδανειοδότηση και, τελικά, έγιναν εμπόδιο για την ανάπτυξή τους (Σαφιλίου & Παπαδόπουλος, 2004).

Η δεκαετία του 1990 έστρεψε τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς σε πιο πρακτικούς στόχους αλλά η έλλειψη συγκεκριμένου θεσμικού πλαισίου για τους αυτούς καθώς και λόγω των ριζικών παγκόσμιων εξελίξεων που λάμβαναν χώρα στην αγορά των τροφίμων βρήκε τους συνεταιρισμούς απροετοίμαστους στο να ανταποκριθούν στις νέες κοινωνικές και οικονομικές μεταβαλλόμενες καταστάσεις.

Έκτοτε, με τον Ν. 4015/2011 εφαρμόζεται το μητρώο αγροτικών συνεταιρισμών και σταματά η δευτέρου βαθμού μορφή διαμόρφωση των αγροτικών συνεταιρισμών (Κοντογεώργος, 2015), καθώς παρά το ταραχώδες κλίμα που επικρατούσε λόγω λιτότητας στη χώρα το Κράτος επιχείρησε μία εκ νέου διάρθρωση της ελληνικής γεωργίας, τομέα-κλειδί για την έξοδο της χώρας από την κρίση. Επιπλέον, οι νέες αυτές μεταρρυθμίσεις προετοίμαζαν τις συνθήκες για τις εξελίξεις που θα επέφερε η Κοινή Αγροτική Πολιτική για το διάστημα 2014-2020.

2.2 Η δομή και διάρθρωση των Αγροτικών Συνεταιρισμών

Δομή ή διάρθρωση των αγροτικών συνεταιρισμών νοείται ο τρόπος με τον οποίο είναι οργανωμένοι σε όλο το εύρος των διεργασιών τους. Κατά τον Καμενίδη (2005), η δομή των συνεταιρισμών έχει τη μορφή πυραμίδας. Τα φυσικά πρόσωπα που είναι μέλη των συνεταιρισμών, τοποθετούνται στη μεγάλη βάση της πυραμίδας. Ακολουθούν οι πρώτου βαθμού συνεταιρισμοί, οι οποίοι αποτελούν ενώσεις φυσικών προσώπων. Εν συνεχεία βρίσκονται οι, δευτέρου βαθμού, συνεταιρισμοί ή αλλιώς Ενώσεις, οι οποίοι είναι ενώσεις πρώτου βαθμού συνεταιρισμών. Περαιτέρω, βρίσκονται οι, τρίτου βαθμού, συνεταιρισμοί, διαφορετικά καλούνται Ομοσπονδίες. Οι Ομοσπονδίες είναι ενώσεις δευτέρου βαθμού συνεταιρισμών. Στο πάνω μέρος της πυραμίδας βρίσκεται η κορυφαία συνεταιριστική οργάνωση, γνωστή ως

Συνομοσπονδία Συνεταιρισμών, που είναι ένωση τρίτου βαθμού συνεταιριστικών οργανώσεων.

Όπως ειπώθηκε παραπάνω, οι Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών (Ε.Α.Σ.) αποτελούσαν μέχρι το 2011 την αμέσως επόμενη βαθμίδα. Η δυσκολία συντονισμού και αποδοτικότητας των μεμονωμένων Συνεταιρισμών δημιούργησε την ανάγκη της δημιουργίας των Ενώσεων. Οι Ενώσεις είχαν σαν μέλη τους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς της περιφέρειάς τους, ενώ μπορούσαν να διευθετούν τα ζητήματα των αγροτών ή να επηρεάζουν τις τιμές και εν γέννη την αγροτική πολιτική καθώς προσέφεραν και υπηρεσίες μεταποίησης και εμπορίας (Παπαγεωργίου, 2004).

Η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.) -που από το 2016 είναι η ΝΕΑ ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.- τοποθετείται στην ανώτατη βαθμίδα της ιεραρχίας και είναι το συντονιστικό όργανο των συνεταιρισμών. Μέλη της είναι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί και Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις όλων των μορφών. Σύμφωνα με την ιδρυτική της διακήρυξη: «*Η νέα ΠΑΣΕΓΕΣ ιδρύθηκε για να υπερασπιστεί την ίδια την έννοια του Συνεταιρισμού και να εισάγει τον αγρότη στη νέα εποχή, διαμορφώνοντας τις συνθήκες εκείνες που θα του επιτρέψουν να ανταπεξέλθει στο οικονομικά ασφυκτικό, άκρως ανταγωνιστικό και διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον* (<https://www.etheas.gr/>).»

Η Εθνική Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΕΘΕΑΣ), είναι η κληρονόμος της προσφοράς και παράδοσης του κεντρικού συνεταιριστικού φορέα, η οποία συστάθηκε για να προασπίσει τον ένα και κύριο σκοπό. Έχοντας πίστη στις αρχές που διέπουν το συνεταιριστικό πνεύμα και με τη πεποίθηση ότι ο πρωτογενής τομέας δύναται όχι μόνο να συνεχίσει να αποτελεί πρωταρχικό θεμέλιο στήριξης της εθνικής οικονομίας, αλλά και να εξελιχθεί σε όχημα μετάβασης στη «νέα οικονομία» που έχει ανάγκη ο τόπος (<https://www.etheas.gr/>). Η γενική συνέλευση, το διοικητικό συμβούλιο και ο γενικός διευθυντής συνθέτουν τα κύρια επίπεδα εξουσίας

2.3 Δυνατά σημεία, αδυναμίες και προκλήσεις των Αγροτικών Συνεταιρισμών

Όπως έχει αναφερθεί, στόχος των συνεταιρισμών είναι η καλή οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική κατάσταση των μελών τους (Κιτσοπανίδης & Καμενίδης, 2003).

Οι συνεταιρισμοί έχουν ως δυνατό τους σημείο το γεγονός ότι στοχεύουν στην αύξηση των καθαρών εισοδημάτων των μελών τους, καθώς οι αγρότες έχουν τη δυνατότητα -μέσα στα πλαίσια της ομάδας που λειτουργούν- να ενισχύουν τη διαπραγματευτική τους δύναμη τόσο στους καταναλωτές όσο και στους προμηθευτές τους. Το σύνολο από τις ποσότητες που παράγονται αλλά και η σύμπραξη των αγροτών μέσω του συνεταιρισμού, τους παρέχει την προοπτική να διαπραγματευτούν καλύτερα, στην αγορά, την τιμή των προϊόντων που παράγουν (χωρίς μεσάζοντες, πλέον) ή ακόμα και να προσφέρουν τα προϊόντα τους απευθείας στον καταναλωτή. Όσο μεγαλύτερος είναι ο συνεταιρισμός – ή όσο ισχυρότερη η συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών - τόσο ισχυρότερη είναι η θέση του στην αγορά.

Ωστόσο, η οικονομική κρίση έκανε την αγορά να στραφεί προς τα μονοπώλια, ευνοώντας τις μεγάλης κλίμακας οικονομίες, ενώ, η ελεύθερη και μη ελεγχόμενη αγορά διακινεί αγροτικά προϊόντα από πολλές άλλες χώρες στον πλανήτη. Κατά συνέπεια, περιορίζεται η ζήτηση των ελληνικών προϊόντων και υφίσταται μία τάση εκμετάλλευσης μικρών παραγωγικών μονάδων.

Μία ακόμη δυναμική των συνεταιρισμών αφορά στην απασχόληση του πληθυσμού της υπαίθρου, αλλά και προσφύγων και μεταναστών που έχουν καταφύγει στη χώρα τα τελευταία χρόνια, αποτελώντας φαινόμενο που παρατηρείται έντονο στην Ελλάδα από τη τελευταία δεκαετία. Επιπλέον, οι συνεταιρισμοί με τις αρχές της ισότητας των μελών και της συμμετοχής μέσω δημοκρατικών διαδικασιών προάγουν την κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα: αρχές και αξίες που αποτελούν πρόκληση για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς της νέας εποχής.

Πολλές φορές, ωστόσο, οι προσπάθειες των συνεταιρισμών δεν στέφονται πάντα με επιτυχία, σε περίπτωση που δεν είναι ξεκάθαρος ο στόχος ή όταν γίνεται αυτοσκοπός. Ο συνεταιρισμός δημιουργείται ώστε να στοχεύει στην αντιμετώπιση των οικονομικών αλλά και κοινωνικών δυσχερειών. Επιπλέον, πολλές φορές αποτυγχάνουν στην προσέλκυση και αξιοποίηση έμπειρων συμβούλων ή ηγετικών μελών, που να είναι έτοιμοι να αναλάβουν δεσμεύσεις και ευθύνες. Επίσης, αδυναμία

μπορεί να είναι και ο μη ρεαλιστικός προγραμματισμός των λειτουργιών αλλά και η έλλειψη εκπαίδευσης ή πληροφόρησης. Σε αυτό, πολλές φορές εντείνει τη δυνατότητα εξέλιξης ενός συνεταιρισμού η έλλειψη χρηματοδότησης και οι ανεπαρκής ή με σημαντικές καθυστερήσεις χρηματοδοτική κάλυψη των επενδυτικών τους σχεδίων (USDA, 2015).

Σχετικά με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, όπως υποστηρίζουν με τα λεγόμενά τους οι Πρόεδροι Αγροτικών Συνεταιρισμών Πλατυκάμπου & Νίκαιας, Κουκούτσης και Ρεντζιάς (2019)⁷, διαφαίνεται πως ο διεθνής και εγχώριος ανταγωνισμός, οι κλιματικές και δημογραφικές αλλαγές δημιουργούν νέο τοπίο. Το θετικό είναι ότι ο περιορισμός των περιθωρίων κέρδους των μικροπαραγωγών αγροτικών προϊόντων, που ασκούν πίεση από τη μία από τους μεγάλους προμηθευτές (λιπασμάτων, χημικών, σπόρων κ.λπ.), και από την άλλη από τους μεταποιητές και εμπόρους, πιέζουν για την ενίσχυση των συνεταιρισμών. Η δε αλλαγή του κλίματος και η παγκόσμια μεγέθυνση του πληθυσμού, συνθέτουν καταστάσεις οι οποίες διαφοροποιούν την κατανομή της παραγωγής, αλλά και την κατανάλωση τροφίμων στον πλανήτη. Ταυτόχρονα, συμπληρώνουν, λέγοντας πως «η συνεργασία στον πρωτογενή τομέα, τόσο σε επίπεδο συνεταιρισμών όσο και σε επίπεδο παραγωγών και επιχειρηματιών είναι, μεταξύ των άλλων, απαραίτητες προϋποθέσεις για την συνέχιση και ανάπτυξη του αγροδιατροφικού κλάδου, που αποτελεί το 3,5% του ελληνικού ΑΕΠ, καθώς τα προϊόντα του, κυρίως φρούτα και λαχανικά, είναι η 3η κατηγορία που εξάγεται με ποσοστό 20%».

2.4 Τρόπος Οργάνωσης και Διοίκησης των Αγροτικών Συνεταιρισμών

Σύμφωνα με τον Ηρακλέους (2007), οι αγροτικοί συνεταιρισμοί δεν δομούνται κατά τον ίδιο τρόπο παγκοσμίως και αυτό συμβαίνει γιατί οι συνεταιρισμοί είναι ένα

⁷ Κουκούτσης, Ι. & Ρεντζιάς, Α. (2019). Συνεταιρισμοί: Σύγχρονες προκλήσεις και παγκόσμιες τάσεις. *Ελευθερία*. Ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2022, από <https://www.eleftheria.gr/m/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/ite m/234790.html>

πολυσύνθετο οικονομικό, κοινωνικό και -φυσικά- πολιτικό φαινόμενο με ιδιαίτερες επιρροές και εξελικτικό ρυθμό για κάθε χώρα. Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί από την ίδρυσή τους διέπονται από μια δομή εσωτερικής λειτουργίας με συγκεκριμένα θεσμοθετημένα όργανα. Σύμφωνα με τους Κοντογεώργο και Σεργάκη (2015), οι αγροτικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα ακολούθησαν τη διεθνή συνεταιριστική πρακτική, νομοθετώντας και θεσμοθετώντας τα βασικά όργανα, στο θέμα της εσωτερικής διοίκησης. Συνεπώς, αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικό να πραγματοποιηθεί μια σύντομη παρουσίαση των οργάνων διοίκησης των αγροτικών συνεταιρισμών στην Ελλάδα καθώς επίσης και των συστημάτων διοίκησης αυτών. Τα όργανα αυτά είναι η Γενική Συνέλευση, το Διοικητικό Συμβούλιο, το Εποπτικό Συμβούλιο, καθώς και κάποια επιμέρους τμήματα (Κορρές, 1999). Επιπλέον, τα όργανα μιας συνεταιριστικής οργάνωσης (ή επιχείρησης), τα οποία καταπιάνονται με τις διοικητικές λειτουργίες, χωρίζονται στα εκλεγμένα και στα μη εκλεγμένα διοικητικά όργανα (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Πιο συγκεκριμένα, η Γενική Συνέλευση είναι το βασικό όργανο του συνεταιρισμού. Εκεί λαμβάνονται όλες οι αποφάσεις και εκφράζονται οι αρχές της συνεταιριστικής δημοκρατίας, εφαρμόζοντας την αρχή "ένα μέλος, μια ψήφος". Όλα τα μέλη του συνεταιρισμού είναι μέλη της γενικής συνέλευσης, κατέχοντας το ίδιο δικαίωμα να συμμετάσχουν και να εισακουστούν. Οι κανόνες λειτουργίας της γενικής συνέλευσης εφαρμόζονται με βάση την ισχύουσα νομοθεσία όπως και η λειτουργία του συνεταιρισμού, καθώς επίσης και η πρόβλεψη απαραίτητων κανόνων για τη νόμιμη προέλευση κάθε απόφασης του συνεταιρισμού. Τέλος, η συνέλευση συγκαλείται σε τακτικές και καθορισμένες ημερομηνίες αλλά και σε έκτακτες περιπτώσεις όταν προκύπτει ανάγκη (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Το Διοικητικό Συμβούλιο –ως ευέλικτο όργανο- αναλαμβάνει την εύρυθμη λειτουργία του συνεταιρισμού και απαρτίζεται από έναν μεταβλητό, αλλά νομικά σταθερό, αριθμό μελών. Το Διοικητικό Συμβούλιο εκλέγεται από τη Γενική Συνέλευση για μια συγκεκριμένη περίοδο (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Το Διοικητικό Συμβούλιο εκλέγει το εποπτικό συμβούλιο και τα μέλη πρέπει απαραίτητα να είναι 3 και να μην είναι μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, αλλά και να μην υπάρχει καμία συγγένεια μεταξύ τους. Το εποπτικό συμβούλιο καλείται να

εποπτεύει το Διοικητικό Συμβούλιο και να τηρεί τις διατάξεις, του καταστατικού και των αποφάσεων της γενικής συνέλευσης. Με βάση το σχήμα που έχει επιλέξει ο συνεταιρισμός, το εποπτικό συμβούλιο μπορεί να αντιπροσωπευθεί και από τον ελεγκτή, ένα άτομο που εκπροσωπεί τα μέλη του συνεταιρισμού, δεν έχει σχέση με το Διοικητικό Συμβούλιο και εκτελεί την ίδια εργασία με το εποπτικό συμβούλιο (Ιωάννου, 2012).

Τέλος, σχετικά με τα επιμέρους τμήματα όπου και βασίζεται η διάρθρωση, η οργάνωση και η λειτουργία των συνεταιριστικών οργανώσεων, αυτά μελετώνται αναφορικά με το μέγεθος της συνεταιριστικής οργάνωσης και τις εργασίες της. Το όριο δικαιοδοσίας και το περιεχόμενο κάθε τμήματος, καθώς και οι υποχρεώσεις των υπαλλήλων είναι αυστηρά καθορισμένα. Τα τμήματα που αναπτύσσονται στους περισσότερους συνεταιρισμούς είναι η Γενική Διεύθυνση, η Οικονομική Υπηρεσία – Λογιστήριο, το Τεχνικό Τμήμα, το Τμήμα Προμηθειών, το Τμήμα Παραγωγής, το Τμήμα Μάρκετινγκ, το Τμήμα Προσωπικού, η Γραμματεία και ο Νομικός Σύμβουλος (Κορρές, 1999).

Τα ανωτέρω όργανα συνθέτουν τα κύρια όργανα κάθε αγροτικού συνεταιρισμού. Με αυτά τα όργανα και με βάση την έκταση του συνεταιρισμού σχηματιστήκαν δύο βασικά συστήματα διοίκησης των συνεργατικών επιχειρήσεων, τα οποία υφίστανται και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα συστήματα αυτά είναι το δυαδικό σύστημα διοίκησης και το μονιστικό σύστημα διοίκησης (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015). Κάθε χώρα χρησιμοποιεί, είτε αυτούσιο, είτε με παραλλαγές, ένα από τα δύο συστήματα (Ηρακλέους, 2007).

Το Δυαδικό Σύστημα Διοίκησης εφαρμόζει ως πρωταρχικά όργανα διοίκησης τη γενική συνέλευση των μελών, το εποπτικό συμβούλιο και τον γενικό διευθυντή. Η γενική συνέλευση ορίζει τα μέλη του εποπτικού οργάνου. Επιπλέον, η διοίκηση που ασκείται από το γενικό διευθυντή ελέγχεται από το εποπτικό όργανο, το οποίο στην ουσία εκπροσωπεί τον συνεταιρισμό στο γενικό διευθυντή. Εφόσον το διευθυντικό όργανο απαρτίζουν περισσότερα του ενός πρόσωπα, εκλέγει μεταξύ των μελών του πρόεδρο, σύμφωνα με τις διατάξεις του θεσμικού πλαισίου (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Σύμφωνα με το μονιστικό σύστημα, τα όργανα διοίκησης ενός συνεταιρισμού είναι η Γενική Συνέλευση των μελών και ένα διοικητικό όργανο (Διοικητικό Συμβούλιο). Η γενική συνέλευση ορίζει και ανακαλεί το διοικητικό συμβούλιο. Είναι επιφορτισμένο να ασκεί τη διοίκηση της συνεταιριστικής επιχείρησης και να παρευρίσκεται έναντι των τρίτων και ενώπιον των δικαστηρίων. Ο αριθμός των μελών του, οι κανόνες επιλογής τους και ο τρόπος λειτουργίας του σώματος διευθετείται από το νομικό πλαίσιο και το καταστατικό του εκάστοτε αγροτικού συνεταιρισμού. Από τα εγγεγραμμένα μέλη του συνεταιρισμού, το διοικητικό όργανο εκλέγει τον πρόεδρο, ο οποίος δικαιούται να συγκαλεί τις συνεδριάσεις του οργάνου και να ελέγχει τις εργασίες τους (Carr, Kariyawasam, & Casil, 2008).

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Ηρακλέους (2007), ανεξάρτητα από το σύστημα οργάνωσης και διοίκησης που επιλέγει ο κάθε συνεταιρισμός, θα πρέπει να καθορίζονται στο καταστατικό της οι κατηγορίες των πράξεων για τις οποίες απαιτείται· στο μεν δυαδικό σύστημα, ρητή απόφαση είτε του εποπτικού οργάνου ή έγκριση της γενικής συνέλευσης, στο δε μονιστικό σύστημα, ρητή απόφαση είτε του διοικητικού οργάνου ή έγκριση της γενικής συνέλευσης.

2.5 Διαφορές μεταξύ Συνεταιρισμών και Ιδιωτικών επιχειρήσεων

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούσαν ανέκαθεν τη ραχοκοκαλιά της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα. Μαζί με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις θεωρούνται οι βασικοί τομείς επιχειρηματικής δράσης στα πλαίσια μιας ελεύθερης ανταγωνιστικής οικονομίας.

Η καίρια διαφορά μεταξύ των συνεταιρισμών και των ιδιωτικών επιχειρήσεων είναι ότι ενώ οι συνεταιρισμοί ενδιαφέρονται για το μέγιστο των ωφελειών των μελών τους, οι επιχειρήσεις ιδιωτικού κεφαλαίου πρωτίστως ενδιαφέρονται να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι στις συνεταιριστικές επιχειρήσεις τα μέλη κατέχουν μια ιδιότητα τριπλής φύσεως, η οποία καταλήγει σε τρεις (3) που αφορούν στη διοίκηση και λειτουργία των συνεταιρισμών (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015):

- i. Η αρχή του μέλους – ιδιοκτήτη. Τα μέλη των συνεταιρισμών είναι παράλληλα και οι ιδιοκτήτες, οπότε αυτοχρηματοδοτούνται, δηλαδή χρηματοδοτούν το συνεταιρισμό τους.
- ii. Η αρχή του μέλους– επιβλέποντα. Η συνεταιριστική δραστηριότητα των μελών επιβλέπεται από τα μέλη. Τα μέλη εκλέγουν το διοικητικό συμβούλιο, ελέγχουν τις αλλαγές στη δομή και παρακολουθούν τη λειτουργία του. Το διοικητικό συμβούλιο χαράζει την πολιτική και ευθύνεται για την εύρυθμη λειτουργία και επίβλεψη του συνεταιρισμού.
- iii. Η αρχή του μέλους– ωφελούμενου. Η αρχή αυτή υπογραμμίζει ότι ο κύριος στόχος μιας συνεταιριστικής επιχείρησης είναι να προσφέρει και να διαμοιράζει τα οφέλη στα μέλη της με βάση το πλήθος των συναλλαγών τους. Τα οφέλη αφορούν σε υπηρεσίες που σε άλλη περίπτωση δεν θα ήταν διαθέσιμες, οικονομίες μεγέθους κατά την αγορά εφοδίων ή κατά την πώληση προϊόντων ή τη διανομή των πλεονασμάτων με βάση τις συναλλαγές του μέλους με τον συνεταιρισμό.

Αντίθετα, λοιπόν, από τους συνεταιρισμούς, στις ιδιωτικές επιχειρήσεις η σχέση ιδιοκτήτη και υπαλλήλων διαφέρει. Στις μεγάλες εταιρείες η ιδιότητα του ιδιοκτήτη ως κεφαλαιούχου, η ιδιότητα του πελάτη και η ιδιότητα του διαχειριστή κατά κανόνα δεν ταυτίζονται ή εφόσον ταυτίζονται, δεν αποτελεί κίνδυνο για την επιχειρηματική δραστηριότητα. Είναι καίριο να αναφερθεί ότι οι μέτοχοι των μεγάλων επιχειρήσεων παρακολουθούν την αποδοτικότητα του κεφαλαίου που επένδυσαν και κατά βάση δεν έχουν καμιά αρμοδιότητα στη λειτουργία και δράση της επιχείρησης.

Βέβαια, εκτός αυτής της καίριας διαφοράς υπάρχουν και άλλες διαφορές μεταξύ των αγροτικών συνεταιρισμών και των επιχειρήσεων ιδιωτικού συμφέροντος τόσο σε επίπεδο οικονομικό και επιχειρηματικό όσο και σε επίπεδο οργάνωσης και κοινωνικού κεφαλαίου. Ωστόσο, σε επίπεδο δομής και οργάνωσης των συνεταιρισμών οι αρχές πρέπει να παραμένουν τα θεμελιακά αξιώματα. Ο συνεταιρισμός πρέπει να είναι ανταγωνιστικός ώστε να προοδεύει και να αναπτύσσεται ενώ πρέπει να έχει μεθόδους και διαδικασίες που διακρίνουν τη λειτουργία των επιχειρήσεων, γενικότερα ή να δραστηριοποιεί προσωπικό κατάλληλα εξειδικευμένο και καταρτισμένο κ. ά.

2.6 Χρηματοοικονομική διαχείριση των Αγροτικών Συνεταιρισμών

Σύμφωνα με τους Κοντογεώργο & Σεργάκη (2015), όπως για κάθε επιχείρηση έτσι και για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, αυτός που ασκεί τη διοίκηση θα πρέπει να χαράζει και να ορίζει τις στρατηγικές και τις πολιτικές της επιχείρησης αλλά και να συντάσσει προγράμματα επιχειρηματικής δραστηριότητας. Για να πραγματοποιηθεί το παραπάνω, κρίνεται σκόπιμο να χρησιμοποιηθούν λογιστικές πληροφορίες. Λογιστικές πληροφορίες χρησιμοποιούν όλοι όσοι έχουν να κάνουν με οικονομική δραστηριότητα –όπως μεμονωμένα άτομα, μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, επενδυτές- οπότε και ενισχύεται η λήψη αποφάσεων. Οι καταστάσεις με αυτές τις λογιστικές πληροφορίες ονομάζονται οικονομικές καταστάσεις και η διαδικασία απορρόφησης των οικονομικών πληροφοριών από τις καταστάσεις αυτές ονομάζεται χρηματοοικονομική ανάλυση (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Σύμφωνα με τους Κοντογιώργο & Σεργάκη για την ορθή χρηματοοικονομική διαχείριση, πραγματοποιείται χρηματοοικονομική ανάλυση που είναι ένα σημαντικό κριτήριο αξιολόγησης της πορείας των Αγροτικών Συνεταιρισμών και γενικότερα των επιχειρήσεων, με σκοπό την λήψη ορθών αποφάσεων για το μέλλον τους. Η χρηματοοικονομική ανάλυση αντλεί πληροφορίες από τις οικονομικές καταστάσεις και έχει ως βασικό εργαλείο τους αριθμοδείκτες και την εξέλιξή τους στο κρινόμενο χρονικό διάστημα. Οι κύριες οικονομικές καταστάσεις είναι ο ισολογισμός, τα αποτελέσματα χρήσης και η κατάσταση ταμειακών ροών. Οι βασικότεροι αριθμοδείκτες είναι αυτοί της ρευστότητας, της δραστηριότητας, της κεφαλαιακής διάρθρωσης και της αποδοτικότητας.

Η οικονομική διαχείριση διαρκεί δώδεκα μήνες και ταυτίζεται κατά κανόνα με το ημερολογιακό έτος ενώ η πρώτη διαχειριστική χρήση ορίζεται μέχρι είκοσι τέσσερις (24) μήνες. Έπειτα, κλείνονται τα βιβλία του συνεταιρισμού, γίνεται απογραφή των περιουσιακών στοιχείων του και συντάσσεται ο ισολογισμός που υποβάλλονται από το Διοικητικό Συμβούλιο κατά την τακτική Γενική Συνέλευση με τις απαραίτητες επεξηγηματικές εκθέσεις και τις εκθέσεις λογοδοσίας για τα

πεπραγμένα του έτους που έληξε. Εάν υπάρχει Εποπτικό Συμβούλιο, το Δ.Σ. καταθέτει τον Ισολογισμό και τα αποτελέσματα διαχείρισης στο Εποπτικό Συμβούλιο προς έλεγχο. Επιπλέον, κατατίθεται και η έκθεση του Εποπτικού Συμβουλίου. Τα μέλη του συνεταιρισμού θα πρέπει να διαθέτουν τον Ισολογισμό, τον λογαριασμό αποτελεσμάτων χρήσης και την έκθεση του Εποπτικού Συμβουλίου (Λιανός, 2016, Ρεβάνογλου & Γεωργόπουλος, 2006).

Το διαχειριστικό υπόλοιπο χρήσης προκύπτει από τα ακαθάριστα έσοδα μειωμένα κατά τις όποιες δαπάνες, οπότε το υπόλοιπο. Τα πλεονάσματα προκύπτουν από τις συναλλαγές της συνεταιριστικής οργάνωσης με τα μέλη της. Το υπόλοιπο εκτός του πλεονάσματος υπολογίζεται ότι προκύπτει από τις συναλλαγές με τρίτους και αφορά σε κέρδη. Για να σχηματισθεί το τακτικό αποθεματικό, παρακρατείται ποσοστό δέκα τοις εκατό, από τα πλεονάσματα, προτού αφαιρεθούν οι προαιρετικές μερίδες. Η κράτηση δεν είναι υποχρεωτική όταν το ύψος του τακτικού αποθεματικού φθάσει το συνολικό ποσό των υποχρεωτικών μερίδων των μελών και επαναφέρεται εάν το τακτικό αποθεματικό μειονεκτεί έναντι του συνολικού ποσού των μερίδων των μελών. Τα πλεονάσματα ή τα κέρδη μπορούν να μοιράζονται στα μέλη με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης. Τα διανεμηθέντα κέρδη, φορολογούνται ως μερίσματα ενώ όταν υπάρχει διανομή πλεονασμάτων, αυτά φορολογούνται ως εισόδημα από αγροτική επιχειρηματική δραστηριότητα⁸.

⁸ <https://www.alikakou.gr/gr/el/articles/agrotikoi-synetairismoi-o-neos-nomos-46732020-fek-a-11-3-2020>, Ανακτήθηκε στις 12/01/2022

Κεφάλαιο 3. Ο ρόλος της κοινότητας και οι δημόσιες πολιτικές μοχλός ανάπτυξης των Αγροτικών Συνεταιρισμών

3.1 Δημόσιες πολιτικές για τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς

Ο αγροτικός τομέας σε επίπεδο ελλαδικού χώρου, υπάγεται στο «Ευρωπαϊκό Αγροτικό Μοντέλο» της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική⁹ (ΚΑΠ) στηρίζει το γεωργικό τομέα, με σκοπό την επισιτιστική ασφάλεια αλλά και την βιώσιμη ανάπτυξη των διαφόρων αγροτικών περιοχών της Ευρώπης, έστω κι αν κάποιες διακρίνονται για τις δύσκολες παραγωγικές τους συνθήκες. Η ΚΑΠ οφείλει να έχει τους εξής στόχους:

- να εξυπηρετεί τους πολίτες ως προς τις διατροφικές τους ανάγκες (διαθεσιμότητα, τιμολογιακή πολιτική, ποικιλία, ποιότητα και ασφάλεια των τροφίμων),
- να ενεργοποιείται υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος και
- να διασφαλίζει στους γεωργούς ένα ικανοποιητικό εισόδημα.

Από το 2014 και μετά, η ΚΑΠ λαμβάνει περισσότερο υπόψη την ποικιλομορφία της γεωργίας στην Ευρώπη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013), τείνοντας να ρίχνει το βάρος στη διατήρηση των αγροτικών κοινωνιών και στην ύπαιθρο ως πολύτιμο αγαθό της ευρύτερης ευρωπαϊκής κληρονομιάς (https://agriculture.ec.europa.eu/index_el).

Για τα έτη 2023-2027¹⁰ θα δοθεί μεγαλύτερη βαρύτητα στις επιδόσεις και εγγυάται προβλέψεις υπέρ των κοινωνικών και εργασιακών δικαιωμάτων, δεδομένο που επισημαίνει ότι τα κράτη μέλη θα δεσμευθούν υπέρ της βελτίωσης του σεβασμού του κοινωνικού και εργασιακού περιβάλλοντος των ατόμων που ασχολούνται με τον γεωργικό τομέα, ενώ οι γεωργικοί οργανισμοί του τομέα πληρωμών του κάθε κράτους μέλους θα επιφέρει ποινές στους εργοδότες, οι οποίοι δεν προσαρμόζονται σε αυτούς τους κανόνες. Οι παραπάνω αλλαγές θα τεθούν σε

⁹ https://agriculture.ec.europa.eu/index_el

¹⁰ <https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/cap-reform/>

ισχύ μετά από μία μεταβατική περίοδο κάποιων ετών και με στόχο το 2023-2027 να εφαρμοστεί η αναθεωρημένη Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ)(<https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/cap-reform/>).

Στην Ελλάδα, η ύπαρξη υποστηρικτικών και καινοτόμων μέτρων μιας δημόσιας πολιτικής για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα προβληματική και δυσλειτουργική εφόσον από τις παραπάνω αναφορές εξασφαλίζεται μόνο η μερική πρόσβαση στα χρηματοδοτικά εργαλεία και συγκεκριμένα η πρόσβαση στον αναπτυξιακό νόμο και σε ευρωπαϊκά ταμεία.

Αυτό συμβαίνει, κυρίως, γιατί η Ελλάδα εμφανίζει μία κάποια ιδιαιτερότητα αλλά και γιατί οι ευρωπαϊκές εξελίξεις στην παγκόσμια αγορά έχουν χαρακτηριστεί ως άκρως απρόβλεπτες και σχετίζονται με τον τρόπο άσκησης πολιτικής, τις διαπραγματεύσεις διεθνών εμπορικών συνθηκών και στις διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και στον πρόσφατο πόλεμο στην Ουκρανία που ακόμη δεν έχει αποφέρει τις ακραίες συνέπειες που έχουν προβλεφθεί στην παγκόσμια αγορά. Ειδικότερα, οι τροποποιήσεις στην υλοποίηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, η αδυναμία εισροής της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, οι παρούσες ανακατατάξεις στην αλυσίδα παραγωγής και εμπορίας τροφίμων, οι ισχύουσες διεθνείς συγκρούσεις στον διατροφικό τομέα, οι επαναλαμβανόμενες εμπορικές συνδιαλλαγές στα πλαίσια του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (Π.Ο.Ε.) και η ευαισθητοποίηση σε θέματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος είναι αξιοσημείωτα κριτήρια που συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός νέου περιεχομένου, στην εσωτερική και στην παγκόσμια αγορά των αγροτικών προϊόντων. Οι παραπάνω αλλαγές εκφράζουν την ανησυχία των παραγωγών για απρόβλεπτες και ασταθείς συνέπειες στο μέλλον. (<https://moa.gov.cy/mediastuff/uploads/2022/04/etisia-ektesi-2022.pdf>).

3.2 Νομικό πλαίσιο

3.2.1 Συνεταιριστική Νομοθεσία - Ιστορική αναδρομή

Σε διεθνές επίπεδο, κάθε χώρα έχει ειδική νομοθεσία για τους συνεταιρισμούς η οποία ορίζεται από τα καταστατικά τους. Οι συν/εταιρισμοί δύνανται να έχουν ποικίλες νομικές μορφές. Βασική προϋπόθεση αποτελεί, ωστόσο, η διασφάλιση της τήρησης των αρχών των συνεταιρισμών ώστε να διατηρείται αναλλοίωτη η φυσιογνωμία τους.

Στην Ελλάδα το «δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι» κατοχυρώθηκε για πρώτη φορά με το άρθρο 11 του Συντάγματος του 1864¹¹ που όριζε ότι: «Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, τηρούντες τους νόμους του κράτους, οίτινες όμως ουδέποτε δύνανται να υπαγάωσι το δικαίωμα τούτο εις προηγούμενη της κυβερνήσεως άδεια». Ενώ, το ισχύον Σύνταγμα με το άρθρο 12 και τον τίτλο *Δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι*¹², αναφέρει ότι: «Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους, που ποτέ όμως δεν μπορούν να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια».

Ο Συνεταιριστικός Νόμος 2810/2000 ή νόμος «Αλέξανδρου Παπαναστασίου»¹³ είχε ως στόχο την αναδιοργάνωση των συνεταιριστικών οργανισμών με βασική μονάδα τους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς: «Η Αγροτική Συνεταιριστική Οργάνωση (Α.Σ.Ο.)¹⁴ είναι αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει, με την αμοιβαία βοήθεια των μελών της, την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή τους, μέσω μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης».

Τα χαρακτηριστικά του νόμου αφορούν:

- Στα μέλη: α) Φυσικά πρόσωπα που απασχολούνται σε κλάδο η δραστηριότητα σχετική με αυτή του συνεταιρισμού, β) Φυσικά και νομικά πρόσωπα που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα που εξυπηρετείται από αυτές που ασκεί ο συνεταιρισμός. Η τελική απόφαση λαμβάνεται από την γενική συνέλευση, ενώ το ύψος της συνεταιριστικής μερίδας καθορίζεται από το εκάστοτε καταστατικό.

¹¹ <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-11/>

¹² <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-12/>

¹³ <https://www.forin.gr/laws/law/2987/agrotikes-sunetairistik-es-organwseis>

¹⁴ <http://www.opengov.gr/yfaat/?p=26>

- Στον αριθμό των ψήφων που αναλογούν σε κάθε μέλος και ο οποίος φτάνει τους 3, ενώ το σύστημα εκλογών είναι ένας ενιαίος κατάλογος με μισό αριθμό σταυρών.
- Στην εποπτεία η οποία ασκείται από τον εκάστοτε Υπουργό Γεωργίας και τους ορκωτούς ελεγκτές, οικονομολόγους ή άλλους ειδικούς επιστήμονες.
- Στην επαναφορά της δυνατότητας ίδρυσης ενός συνεταιρισμού με ελάχιστο αριθμό μελών το επτά.

Οι Συνεταιριστικοί Νόμοι 3399/2005¹⁵ και Ν. 3508/2006¹⁶ εμπεριέχουν μικρές αλλαγές στον προαναφερόμενο Νόμο.

Ο Συνεταιριστικός Νόμος 4015/2011¹⁷ προβλέπει την ύπαρξη μόνο πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών. Οι υφιστάμενες Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΕΑΣ) μετατρέπονται υποχρεωτικά σε Πρωτοβάθμιους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς (ΑΣ) ή σε Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ), οι οποίες έχουν τη νομική μορφή των ανωνύμων εταιρειών. Ενώ, καταργούνται οι Κοινοπραξίες Αγροτικών Συνεταιρισμών και μετατρέπονται σε Συλλογικές Αγροτικές Οργανώσεις (ΣΑΟ). Παράλληλα, οι τριτοβάθμιες Κεντρικές Συνεταιριστικές Ενώσεις και οι Κοινοπραξίες Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων, οι οποίες έχουν ιδρυθεί και λειτουργούσαν με βάση τον Ν.2810/2000, μετατρέπονται υποχρεωτικά είτε σε κλαδικούς πρωτοβάθμιους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς είτε σε Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις. Μόνο ένας κλαδικός αγροτικός συνεταιρισμός μπορεί να λειτουργεί σε εθνικό επίπεδο για τους παραγωγούς του αντίστοιχου ομοειδούς προϊόντος. Σε άλλη περίπτωση, δεν αναγνωρίζονται και δεν καταχωρούνται στο Εθνικό Μητρώο Συλλογικών Αγροτικών Οργανώσεων που δημιουργήθηκε. Επιπλέον, οι Συνεταιριστικές Εταιρείες μετατρέπονται σε Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις και καταχωρούνται και αυτές στο Μητρώο, εφ' όσον στη μετοχική τους σύνθεση μετέχουν κατά πλειοψηφία αγροτικοί συνεταιρισμοί. Ενώ, η Αγροτική Εταιρική Σύμπραξη περιβάλλεται υποχρεωτικά από τη νομική μορφή της κεφαλαιουχικής εταιρείας, δηλαδή της Ανώνυμης Εταιρείας. Αγροτικό Συνεταιρισμό (ΑΣ) αποτελεί κάθε πρωτοβάθμιος αγροτικός συνεταιρισμός, ο οποίος λειτουργεί σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.2810/2000 (Α' 61) και έχει ως μέλη φυσικά πρόσωπα. Ακόμη,

¹⁵ <https://www.e-nomothesia.gr/kat-agrotike-anaptukse/n-3399-2005.html>

¹⁶ <https://www.e-nomothesia.gr/kat-agrotike-anaptukse/n-3508-2006.html>

¹⁷ <http://elib.aade.gr/elib/view?d=/gr/act/2011/4015>

Ομάδα Παραγωγών (ΟΠ) αποτελεί κάθε ένωση που συγκροτούν παραγωγοί αγροτικών προϊόντων και η οποία έχει νομική οντότητα ή αποτελεί σαφώς οριζόμενο μέρος νομικής οντότητας, όπως για παράδειγμα ΑΣ ή μέρος ΑΣ με αντικείμενο δραστηριότητας ένα συγκεκριμένο προϊόν ή μια ομάδα ομοειδών προϊόντων και ανταποκρίνεται στις σχετικές διατάξεις του εθνικού και κοινοτικού δικαίου. Η Ομάδα Παραγωγών (ΟΠ) οργανώνει την παραγωγή συγκεκριμένων κατά περίπτωση αγροτικών προϊόντων -κυρίως του αγροδιατροφικού τομέα-, αναλαμβάνει την προμήθεια εισροών και εφοδίων και παρέχει υπηρεσίες τυποποίησης, αποθήκευσης και διάθεσης αγροτικών προϊόντων. Τέλος, Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ) είναι οι ανώνυμες εταιρείες (ΑΕ), οι οποίες συγκροτούνται κατά πλειοψηφία από ΑΣ και έχουν διατομεακό και διακλαδικό αντικείμενο, στο πλαίσιο του οποίου αναλαμβάνουν επιχειρηματική δραστηριότητα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (σχετικά με την παραγωγή, τυποποίηση, αποθήκευση, βιομηχανική επεξεργασία πρώτου και δεύτερου βαθμού και εμπορία αγροτικών προϊόντων), αναλαμβάνουν την παραγωγή και προμήθεια εισροών και εφοδίων και συνάπτουν για τους παραπάνω σκοπούς διεθνείς συνεργασίες και συμπράξεις με φορείς παρεμφερούς σκοπού.

Σαφώς, υφίστανται κάποιες ειδοποιείες διαφορές του Νόμου 4015/2011 σε σχέση με το Ν.2810/2000 οι οποίες εντοπίζονται παρακάτω ως εξής (Κοντογεώργος και Σεργάκη, 2015):

- Για τη σύσταση ενός αγροτικού συνεταιρισμού απαιτείται η σύνταξη καταστατικού και η υπογραφή του από είκοσι τουλάχιστον φυσικά πρόσωπα. Αυξάνονται δηλαδή τα ιδρυτικά μέλη, από επτά (7) σε είκοσι (20), με την αιτιολόγηση ότι με αυτόν τον τρόπο θα αποφευχθεί ο κατακερματισμός των συνεταιριστικών δυνάμεων. Από την εφαρμογή των νέων ρυθμίσεων ο νόμος εξαιρεί τους γυναικείους συνεταιρισμούς (αγροτουριστικοί, αγροβιοτεχνικοί, οικοτεχνικοί) και τους δασικούς, οι οποίοι συνεχίζουν να λειτουργούν σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.2810/2000.
- Οι Ομάδες Παραγωγών (ΟΠ) θεωρούνται ένας θεσμός διαφορετικός και διακριτός από το θεσμό των Συνεταιρισμών. Οι ΟΠ, ωστόσο, δεν αποτελούν ξεχωριστό θεσμό συνεργασίας. Όπως ορίζουν οι Κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ΟΠ οφείλει να έχει νομική προσωπικότητα χωρίς να προσδιορίζεται αν θα πρέπει να είναι

συνεταιρισμός ή άλλη νομική μορφή επιχείρησης. Επομένως, ΟΠ μπορούν να αποτελούν τόσο οι συνεταιρισμοί -που έχουν στο καταστατικό τους τα απαιτούμενα από τους κοινοτικούς κανονισμούς χαρακτηριστικά- όσο και οποιαδήποτε άλλη νομική οντότητα με αυτά τα χαρακτηριστικά.

3.3.2 Οι πρόσφατοι νόμοι 4384/2016 και 4384/ 2020

Σύμφωνα με το πλαίσιο του Ν.4384/2016¹⁸ και τη διευκρινιστική εγκύκλιο, ο νόμος επιχειρεί να διευκολύνει και να απλουστεύσει την δημιουργία αγροτικών συνεταιρισμών και άλλων μορφών αγροτικών ενώσεων. Ο νόμος αυτός κατέργησε αναφορές και παραπομπές σε παλαιότερες νομοθεσίες οι οποίες προκαλούσαν σύγχυση, παρά βοηθούσαν κατά την εφαρμογή τους. Αντιθέτως, διατήρησε παλαιότερες ρυθμίσεις που δοκιμάστηκαν επιτυχώς στην λειτουργία των συνεταιρισμών.

Με τον νόμο αυτό επιχειρήθηκε:

1. Η ενοποίηση των διατάξεων για τη λειτουργία των ΑΣ καθότι υπήρχε κατακερματισμός με τη μορφή πολλών τροποποιήσεων και τροπολογιών.
2. Η αντιμετώπιση όλων των φαινομένων που οδήγησαν στην απαξίωση των ΑΣ και την δημιουργία προϋποθέσεων ώστε να μην επαναληφθούν.
3. Η δημιουργία ευνοϊκών οικονομικών συνθηκών που θα επιτρέπουν στους μικρούς και μεσαίους αγρότες να επιβιώσουν απέναντι σε μια παγκόσμια ανταγωνιστική αγορά, μέσα από υγιείς ΑΣ που θα τους βοηθήσουν στη μείωση του κόστους παραγωγής και θα τους προσφέρουν συμφέρουσες τιμές στα προϊόντα τους.

Μεταξύ άλλων ρυθμίζεται η υποχρέωση των μελών να παραδίδουν την παραγωγή τους στον ΑΣ, με ποινή διαγραφής τους αν δεν τηρούν την υποχρέωση αυτή. Καταργείται το ελάχιστο ποσό του συνολικού συνεταιριστικού κεφαλαίου των 10.000 ευρώ. Δίνεται έμφαση και ρυθμίζονται θέματα γυναικείων συνεταιρισμών ώστε η αγρότισσα να ενδυναμώσει τον διακριτό της ρόλο στην επαρχία. Καθιερώνεται η μία ψήφος για κάθε υποχρεωτική μερίδα για όλα τα μέλη και οι

¹⁸ <https://www.taxheaven.gr/law/4384/2016/print/reasonforissue>

προαιρετικές μερίδες χωρίς δικαίωμα ψήφου. Ξεκαθαρίζει το θέμα κερδών και πλεονασμάτων και αποσαφηνίζεται η φορολογική τους αντιμετώπιση. Καθορίζεται ο αριθμός των ελάχιστων μελών ανάλογα με τη μορφή και τη δράση τους, ώστε να διευκολύνεται και τα μικρά σχήματα (γυναικείου συνεταιρισμοί), αλλά και συνεταιρισμοί οικονομιών κλίμακας. Τέλος προβλέπεται η θητεία των προέδρων δύο συνεχόμενες θητείες ώστε να μην ταυτίζεται ο θεσμός με ένα πρόσωπο.

Κι ενώ, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί λειτουργούσαν με βάση το πλαίσιο του Ν.4384/2016¹⁹ (ο οποίος είχε καταργήσει ουσιαστικά τον Ν. 2810/2000) και παρουσίαζε τη «βιώσιμη ανάπτυξη» θέτοντας οικονομικές, εμπορικές ή ανταλλακτικές δραστηριότητες που προωθούσαν την αειφορία του περιβάλλοντος και την ανάπτυξη της αλληλέγγυας οικονομίας (Δουβίτσα, 2019, 2020), έρχεται ο Ν.4673/2020, ο οποίος και καταργεί κεκτημένες και εφαρμοσμένες πολιτικές από τους αγροσυνεταιριστικούς οργανισμούς.

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νόμου²⁰: “οι ελληνικοί αγροτικοί συνεταιρισμοί (ΑΣ), στο σύνολό τους, βρίσκονται σε βαθιά θεσμική και οικονομική κρίση, η οποία υφίσταται εδώ και πολλά χρόνια”. Από τους 4.502 αγροτικούς συνεταιρισμούς βρίσκονται σε καθεστώς λύσης και εκκαθάρισης 112 και επιπλέον 2.088 ενώ εμφανίζονται σε λειτουργία στο Εθνικό Μητρώο Αγροτικών Συνεταιρισμών (Ε.Μ.Α.Σ.), είναι αδρανείς χωρίς καμία δραστηριότητα. Ο προηγούμενος νόμος απέτυχε να δώσει λύσει στα παραπάνω, αλλά αντιθέτως τα επιδείνωσε με τις γραφειοκρατικές και περίπλοκες διαδικασίες που προέβλεπε. Όπως αναφέρει η αιτιολογική έκθεση του ν. 4386/2020 ο νέος νόμος παρέχει αυξημένες δυνατότητες στα μέλη, τροποποιώντας το καταστατικό τους, να διαμορφώσουν το κατάλληλο πλαίσιο λειτουργίας στα πρότυπα ιδιωτικής και αυτόνομης επιχείρησης, με πρόσβαση σε όλες τις επιχειρηματικές δραστηριότητες που δεν αλλοιώνουν τον αγροτικό χαρακτήρα της. Ταυτόχρονα ενισχύεται η δυνατότητα συμμετοχής ιδιωτών-

¹⁹ Οι βασικοί νόμοι που ψηφίστηκαν είναι ο Ν.2810/2000, ο Ν.4015/2011, ο Ν.4277/2014, ο Ν.4384/2016 και ο Ν.4673/2020. Ο Ν.4384/2016 κατήργησε όλους τους προηγούμενους νόμους ενώ ο Ν.4673/2020 κατήργησε τον Ν.4384/2016. Ενδιάμεσα ψηφίστηκαν διάφορες τροπολογίες.

²⁰ <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/11209576.pdf>

επενδυτών με δικαίωμα ψήφου, ώστε να επιλυθούν προβλήματα χρηματοδότησης και χωρίς ο ΑΣ να αλλοτριώνεται ως θεσμός της αγροτικής οικονομίας.

Ο αγροτικός συνεταιριστικός χώρος, με το Ν.4673/2020, χαρακτηρίζεται από μία απειλή αλλαγής της δημοκρατικής λήψης αποφάσεων και διοίκησης. Ο Ν.4673/2020 άφησε αρκετούς άφωνους κυρίως με τις μεταβολές που επιφέρει, όπως η απόκτηση δικαιώματος ψήφου από μέλη- επενδυτές (Δουβίτσα, 2020). Γεγονός που αποδεικνύει ότι με αυτόν τον τρόπο δε δημιουργείται ένα πλαίσιο δράσης που να συνάδει με τις συνεταιριστικές αρχές και τη δημοκρατική αξία.

Ο Ν. 4673/2020 τοποθετεί, πλέον, τους αγροτικούς συνεταιρισμούς στο πλαίσιο λειτουργίας ως μια κεφαλαιουχική εταιρεία. Στο μεταξύ, προκάλεσε την αρνητική στάση διεθνών φορέων (ICA) αλλά και συνεταιριστικών οργανώσεων του ελληνικού χώρου. Η ελληνική νομοθεσία διακρίνεται από μια συνεχιζόμενη ανασύσταση και τροποποιητικών διατάξεων των νομοθεσιών που αφορούν γενικότερα στους συνεταιρισμούς και δη τους αγροτικούς. Γεγονός, που δημιουργεί μεγάλη αβεβαιότητα και έντονη αστάθεια στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, ενώ διευκολύνει την αλλαγή τους σε ένα είδος μεταλλαγμένων συμβατικών επιχειρήσεων. Τέτοιου είδους αλλαγές εντοπίζονται σε ζητήματα που αφορούν στο δικαίωμα ψήφου των μελών-επενδυτών στη Γενική Συνέλευση, στη δυνατότητα των συνεταιρισμών να μετατραπούν σε άλλες μορφές επιχειρήσεων με βάση την πλειοψηφία, στη δυνατότητα σύστασης αγροτικών εταιρικών συμπράξεων με νομική μορφή Α.Ε., Ε.Π.Ε., Ι.Κ.Ε., στην απουσία αδιανέμητων αποθεματικών (σε περίπτωση εκκαθάρισης τα κέρδη διανέμονται στα μέλη), στην ύπαρξη ελάχιστου κεφαλαίου αλλά και στη δυνατότητα εκπαίδευσης από την ΕΘΕΑΣ χωρίς –όμως- πρόβλεψη χρηματοδότησης (Δουβίτσα, 2020).

Οι παραπάνω ενδεικτικές αλλαγές δείχνουν να είναι προβληματικές και να μη συμβαδίζουν, όπως προαναφέρθηκε, με τις συνεταιριστικές αρχές και το συνεταιριστικό χαρακτήρα των συνεργατικών πρωτοβουλιών του ελληνικού χώρου. (Δουβίτσα, 2020).

Σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 4386/2020:

- Μειώνεται σε δέκα τουλάχιστον πρόσωπα από είκοσι 20 που ισχύει, η υπογραφή του σχετικού καταστατικού για την σύσταση Α.Σ.. Η σύσταση Α.Σ. είναι δυνατή και με λιγότερα από δέκα πρόσωπα, εφόσον ειδικές συνθήκες το επιβάλουν.
- Ορίζεται σε 10.000 ευρώ κατ' ελάχιστο ποσό το συνεταιριστικό κεφάλαιο των Α.Σ.
- Καθορίζεται το ελάχιστο ποσοστό παραγωγής που πρέπει να παραδίδει κάθε μέλος στον Α.Σ. στο 75%.
- Προβλέπεται η δυνατότητα συμμετοχής στους Α.Σ. μελών – επενδυτών με δικαίωμα ψήφου, χωρίς όμως το σύνολο των ψήφων -των μελών – επενδυτών να μπορεί να υπερβεί το 35% του συνόλου των ψήφων όλων των μελών.
- Αίρεται ο περιορισμός του αριθμού των 30 μελών προκειμένου να υφίσταται και εποπτικό συμβούλιο ως διοικητικό όργανο στη λειτουργία Α.Σ.. Εάν ο Α.Σ. έχει λιγότερα από δέκα μέλη, εποπτικό συμβούλιο ορίζεται μόνο εφόσον προβλέπεται από το καταστατικό.
- Προβλέπεται η δυνατότητα παροχής, εκ μέρους των Αγροτικών Συνεταιρισμών (Α.Σ.) ή μέσω τρίτων νομικών προσώπων, μικροχρηματοδοτήσεων με τη μορφή πιστώσεων μέχρι του ποσού των 25.000 ευρώ συνολικά, για κάθε μέλος - συνεταιριστή.
- Αυξάνεται σε 15 έτη από 10 που ισχύει, ο χρόνος παραγραφής αξιώσεων των Α.Σ. εναντίον μελών των διοικητικών συμβουλίων (Δ.Σ.), για πράξεις που τελέστηκαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και προξένησαν ζημία από δόλο στον Α.Σ.
- Μειώνεται σε 1.000.000 ευρώ από 2.000.000 που ισχύει, ο ετήσιος κύκλος εργασιών των Α.Σ. για την εφαρμογή των διατάξεων του ν. 3213/2003 (δήλωση περιουσιακής κατάστασης) στους προέδρους των δ.σ. και τους γενικούς διευθυντές των Α.Σ..
- Παρέχεται η δυνατότητα ανάθεσης, συγκεκριμένων έργων εποπτείας και ελέγχου των Α.Σ., σε υπαλλήλους του ΥΠ.Α.Α.Τ., σε ορκωτούς ελεγκτές λογιστές, σε ελεγκτικές εταιρείες ή σε ελεγκτές πτυχιούχους ανώτατων σχολών, που έχουν άδεια άσκησης οικονομολογικού επαγγέλματος καθώς και σε άλλους ειδικούς επιστήμονες ή εμπειρογνώμονες.

- Προβλέπεται η δυνατότητα σχηματισμού ειδικού αποθεματικού από τα πλεονάσματα ή τα κέρδη των Α.Σ..
- Επαναπροσδιορίζεται το φορολογικό καθεστώς που διέπει τη λειτουργία των Α.Σ..

3.3 Φορολογία Αγροτικών Συνεταιρισμών

Σύμφωνα με το Ν.4673/2020-ΦΕΚ 52/Α/11-3-2020²¹, οι τρέχουσες διατάξεις του φορολογικού συστήματος για τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς έχουν ως εξής:

1. Οι εισφορές των μελών προς τους ΑΣ, δεν υπόκεινται σε φόρο ή σε τέλος χαρτοσήμου ή οποιαδήποτε άλλη επιβάρυνση υπέρ τρίτου.
2. Τα πλεονάσματα της διαχειριστικής χρήσης των ΑΣ, που είναι εγγεγραμμένοι και ενήμεροι στο ΕΜΑΣ, όταν διανέμονται στα μέλη τους, σύμφωνα με την περίπτωση β' της παραγράφου 10 του άρθρου 26 υπόκεινται σε φορολογία εισοδήματος των μελών, ανεξάρτητα από την καταβολή τους ή την εξατομικευμένη διατήρησή τους ως κατάθεση στον ΑΣ. Τα ανωτέρω πλεονάσματα φορολογούνται ως εισόδημα από αγροτική επιχειρηματική δραστηριότητα, εφόσον ο δικαιούχος είναι φυσικό πρόσωπο που ασκεί αγροτική δραστηριότητα και τηρεί τις υποχρεώσεις του άρθρου 8.
3. Οι ΑΣ μπορούν να εντάσσονται στους εκάστοτε ισχύοντες αναπτυξιακούς νόμους.
4. Οι ΑΣ που συγχωνεύονται, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου απαλλάσσονται της υποχρέωσης καταβολής κάθε είδους φόρου, τέλους, φόρου υπέρ τρίτων, δικαιωμάτων υποθηκοφυλάκων, δικαιωμάτων Ταμείων, αναλογικών δικαιωμάτων συμβολαιογράφων και κάθε άλλης απαλλαγής που προβλέπεται για την περίπτωση αυτήν στον Ν.4548/2018, στο ν.δ. 1297/1972 (Α' 217) και στο Ν.2166/1993 (Α' 137), εφόσον συντρέχουν οι κατά περίπτωση προβλεπόμενες προϋποθέσεις των απαλλαγών. Η μεταγραφή των πράξεων συγχώνευσης στα Υποθηκοφυλακεία και τα Κτηματολογικά Γραφεία, σύμφωνα με την περίπτωση στ' της παραγράφου 2 του άρθρου 29 του παρόντος νόμου, γίνεται ατελώς. Η διάταξη

²¹ https://www.dsnet.gr/Epikairothta/Nomothesia/n4673_fek52.htm

της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του Ν. 4178/2013 (Α' 174) δεν εφαρμόζεται και στην περίπτωση συμβάσεων συγχώνευσης των ΑΣ.

5. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών, Ανάπτυξης και Επενδύσεων και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, μπορεί να καθορίζονται πρόσθετα κίνητρα για τη συγχώνευση και την ανάπτυξη των ΑΣ. Τα κίνητρα αναφέρονται στις επενδύσεις, την ανάπτυξη των ΑΣ, την πρόσληψη και κατάρτιση στελεχών, την επιλεξιμότητα για ανάθεση έργων και την ενθάρρυνση ανάληψης πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων επ' ωφέλεια των μελών τους. Με όμοιες αποφάσεις καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις υπαγωγής των ΑΣ στα παραπάνω κίνητρα.

6. Διατάξεις που παρέχουν διευκολύνσεις ή απαλλαγές από φόρους, τέλη χαρτοσήμου ή άλλα υπέρ του Δημοσίου τέλη, εισφορές ή δικαιώματα υπέρ οποιουδήποτε τρίτου για τη συγχώνευση, απορρόφηση, μετατροπή επιχειρήσεων, εισφορές κλάδων κ.λπ., εφαρμόζονται αναλογικά και στους ΑΣ, εφόσον αυτοί πληρούν τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από τις αντίστοιχες διατάξεις.

7. Διατάξεις που θεσπίζουν κίνητρα ή απαλλαγές οικονομικής, φορολογικής ή άλλης φύσης για τη μετατροπή εμπορικών εταιρειών σε εμπορικές εταιρείες άλλου νομικού τύπου, ισχύουν με τις ίδιες προϋποθέσεις και για τη μετατροπή των ΑΣ, ΕΑΣ, Κλαδικών Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΚΑΣ) και των Κλαδικών Εθνικών Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΚΕΑΣ), σύμφωνα με τα άρθρα 29 και 36 παράγραφοι 8 και 11.

8. Οι ΑΣ, οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί και οι Ενώσεις τους, οι Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις, οι Ομάδες και Οργανώσεις Παραγωγών και οι Ενώσεις τους και οι Διεπαγγελματικές Οργανώσεις που έχουν εγγραφεί στο ΕΜΑΣ και είναι ενήμεροι έχουν δικαίωμα πρόσβασης:

α) στις οικονομικές ενισχύσεις, φορολογικές απαλλαγές και τα κίνητρα των παραγράφων 1 έως και 7 και των εκάστοτε αναπτυξιακών νόμων και ενωσιακών προγραμμάτων και

β) σε όλα τα αναπτυξιακά προγράμματα, τα οποία προκηρύσσονται από το Ελληνικό Δημόσιο ή για λογαριασμό του και χρηματοδοτούνται από εθνικούς και ενωσιακούς πόρους.

Ωστόσο, με το άρθρο 15 του Ν. 4935/2022²², δόθηκε κίνητρο απαλλαγής κατά ποσοστό πενήντα τοις εκατό (50%) επί του φόρου εισοδήματος από την άσκηση αγροτικής επιχειρηματικής δραστηριότητας φυσικά πρόσωπα, επαγγελματίες αγρότες και εγγεγραμμένοι στο Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων (Μ.Α.Α.Ε.) του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Η απαλλαγή χορηγείται στους παραπάνω αγρότες, οι οποίοι παράγουν προϊόντα, με εξαίρεση τα προϊόντα αλιείας (θαλάσσιας αλιείας, σπογγαλιείας, οστρακαλιείας, αλιείας εσωτερικών υδάτων) και:

α) είτε είναι μέλη νομικών προσώπων και ενώσεων προσώπων εγγεγραμμένων στο Εθνικό Μητρώο Αγροτικών Συνεταιρισμών και άλλων συλλογικών φορέων και προμηθεύουν αυτό με το 75% τουλάχιστον των όμοιων ή παρεμφερών προϊόντων παραγωγής τους,

β) είτε πωλούν στο πλαίσιο της συμβολαιακής γεωργίας το 75% τουλάχιστον της συνολικής αγροτικής παραγωγής τους. Για την εφαρμογή της παρούσας υποπερίπτωσης απαιτείται η σύναψη τουλάχιστον μίας σύμβασης συμβολαιακής γεωργίας, ανά προϊόν ή παρεμφερή προϊόντα, με την οποία ο παραγωγός δεσμεύεται για την πώληση ποσοτήτων ίσων με το 75%) τουλάχιστον των όμοιων ή παρεμφερών προϊόντων παραγωγής του.

Ενώ, οι παραγωγοί οι οποίοι δικαιούνται του κινήτρου της απαλλαγής κατά ποσοστό 30% επί του φόρου εισοδήματος από την άσκηση αγροτικής επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή οντότητες, που παράγουν ένα από τα προϊόντα, με εξαίρεση τα προϊόντα αλιείας (θαλάσσιας αλιείας, σπογγαλιείας, οστρακαλιείας, αλιείας εσωτερικών υδάτων).

Η απαλλαγή χορηγείται στα πρόσωπα ή τις οντότητες της παρ. 1, εφόσον πωλούν στο πλαίσιο συμβολαιακής γεωργίας το σαράντα τοις εκατό (40%) τουλάχιστον της συνολικής αγροτικής τους παραγωγής. Για την εφαρμογή της παρούσας παραγράφου απαιτείται η σύναψη τουλάχιστον μίας (1) σύμβασης συμβολαιακής γεωργίας σύμφωνα με το άρθρο 16 του Ν. 4935/2022 και την παρούσα, ανά προϊόν ή παρεμφερή προϊόντα, με την οποία ο παραγωγός δεσμεύεται για την πώληση ποσοτήτων ίσων με το σαράντα τοις εκατό (40%) τουλάχιστον των όμοιων ή παρεμφερών προϊόντων παραγωγής του.

²² https://www.in.gr/wp-content/uploads/2022/09/foroeisodhmatos.fek_.pdf

Το συνολικό φορολογικό όφελος από την εφαρμογή του κινήτρου, για τα έτη εφαρμογής του (εννέα φορολογικά έτη), δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 125.000 ευρώ²³.

3.4 Χρηματοδοτικά εργαλεία και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες

Μια πρώτη, γενική, θεώρηση οδηγεί στην εικόνα ότι στην Ελλάδα η δημόσια πολιτική χρήζει υποστήριξης, καθώς φαίνεται να περιορίζεται –όπως θα αποδειχθεί ακολούθως- μόνο στην πρόσβαση σε χρηματοδοτικά εργαλεία και χρηματοδοτικές υπηρεσίες.

Αναλυτικότερα, η χρηματοδότηση των γεωργικών προγραμμάτων πηγάζει από δύο ταμεία, τα οποία ανήκουν σε τμήματα του γενικού προϋπολογισμού της ΕΕ²⁴: το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων (ΕΓΓΕ) -το οποίο χρηματοδοτεί κατά κύριο λόγο τους γεωργούς με άμεσες ενισχύσεις ως προς τα μέτρα για τη ρύθμιση των αγορών γεωργικών προϊόντων- και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), το οποίο συγχρηματοδοτεί προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης των κρατών μελών. Οι αγρότες στηρίζονται οικονομικά από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω άμεσων πληρωμών. Ως αντάλλαγμα, οι αγρότες οφείλουν να δραστηριοποιούνται στον χώρο της γεωργίας και να σέβονται τα πρότυπα που σχετίζονται με την επισιτιστική ασφάλεια, την προστασία του περιβάλλοντος, την σωστή μεταχείριση των ζώων και τη διατήρηση του εδάφους σε περιβαλλοντικά και γεωργικά ζητήματα. Η χρηματοδότηση της αγροτικής ανάπτυξης συμβάλλει:

- στην προώθηση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας και της δασοκομίας,
- στην προστασία του περιβάλλοντος και της υπαίθρου,
- στη βελτίωση της ποιότητας ζωής,
- στη αναπροσαρμογή της αγροτικής οικονομίας και
- στην ενίσχυση των τοπικών περιοχών με στόχο την αγροτική ανάπτυξη.

Τα κράτη μέλη σε συνδυασμό με την Ένωση διαμοιράζουν την διαχείριση των ΕΓΓΕ και ΕΓΤΑΑ. Αυτό συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, ότι η Επιτροπή δεν υλοποιεί

²³ https://www.in.gr/wp-content/uploads/2022/09/foroeisodhmatos.fek_.pdf

²⁴ https://www.europarl.europa.eu/EPRS/Funding_Guide_EL.pdf

με άμεσο τρόπο τις πληρωμές στους δικαιούχους της ενίσχυσης. Το καθήκον αυτό δίνεται στα κράτη μέλη.

Η χρηματοδότηση της αγροτικής ανάπτυξης προέρχεται κατά ένα μέρος από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), ένα άλλο από εθνικές/περιφερειακές πηγές και ορισμένες φορές από ιδιωτικές πηγές. Η εφαρμογή της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης της ΕΕ πραγματοποιείται βάσει εθνικών ή περιφερειακών πολυετών προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης (ΠΑΑ), τα οποία διαμορφώνουν τα κράτη μέλη ή οι περιφέρειες και εγκρίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Κάθε πρόγραμμα υποδεικνύει ορισμένη στρατηγική που έχει σκοπό να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ενδιαφερόμενης χώρας/περιφέρειας, εφαρμόζοντας τις απαιτήσεις της ΕΕ για την αγροτική ανάπτυξη.

Τα κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, οφείλουν να καταρτίζουν προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης (ΠΑΑ) με βάση τις κοινές κατευθύνσεις της ΕΕ, για καθεμιά από τις προτεραιότητες στον τομέα της αγροτικής ανάπτυξης υπογραμμίζονται επιμέρους τομείς παρέμβασης («τομείς εστίασης»). Στο πλαίσιο των ΠΑΑ, τα κράτη μέλη/οι περιφέρειες προκρίνουν ποσοτικούς στόχους σε κάθε τομέα εστίασης, αφού προηγουμένως αποτυπώσουν τις ανάγκες της περιοχής που καλύπτει το ΠΑΑ. Έπειτα, ορίζουν τα μέτρα που θα υλοποιήσουν για την πραγματοποίηση των εν λόγω στόχων, όπως και το ποσό της χρηματοδότησης που θα δοθεί για τον καθένα.

Ωστόσο, συστήνονται επιπρόσθετες υποστηρικτικές δράσεις για έρευνα και καινοτομία στον τομέα της γεωργίας, όπως μέσω των προγραμμάτων HORIZON, COSME και LEADER το οποίο παρέχει βοήθεια στις τοπικές περιοχές που διενεργούν στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης. Αποτελεί ένα αναγκαίο συστατικό όλων των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης (ΠΑΑ) των κρατών μελών της ΕΕ, διότι τουλάχιστον το 5% των εθνικών κονδυλίων του ΕΓΤΑΑ οφείλει να προσδίδεται σε μέτρα του LEADER.

Ωστόσο, λαμβάνει χρηματοδότηση και στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, με στόχο τη βελτίωση των συνθηκών απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές. Επιπρόσθετα, παρόμοια χρηματοδότηση μπορεί να χορηγηθεί και σε δημόσιους οργανισμούς που συμμετέχουν στα προγράμματα «Γάλα στα

σχολεία», και «Φρούτα στα σχολεία» ή για την υποστήριξη των αγροτικών προϊόντων στην ΕΕ και σε τρίτες χώρες.

Τέλος, κατά το τρέχον διάστημα, θα τεθεί σε εφαρμογή ένα καινοτόμο χρηματοδοτικό μέσο για τον αγροτικό και μεταποιητικό κλάδο από την Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα-HDB. Στις αρχές Ιανουαρίου του 2023, θα τεθεί σε εφαρμογή το νέο «Ταμείο Μικρών Δανείων Αγροτικής Επιχειρηματικότητας»²⁵ το οποίο έχει ως στόχο τη χρηματοδότηση από μικρής έως μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεων που σχετίζονται με τον αγροτικό και μεταποιητικό κλάδο.

3.5 Συνέργειες και δικτύωση των Αγροτικών Συνεταιρισμών

Τα δίκτυα και η συνεργατικότητα είναι σημαντικά ως προς την ανάπτυξη των συνεταιρισμών καθώς και η κοινωνική συσχέτιση μεταξύ των μελών τους. Μία μέθοδος περιορισμού των ευκαιριακών συμπεριφορών εντός δικτύου, είναι η ανάπτυξη των κοινωνικών δεσμών, η οποία κάνει τις διαπραγματεύσεις λιγότερο επιζήμιες (Zaheer, McEvily & Perrone, 1998).

Η δομή της ελληνικής αγροτικής συνεταιριστικής κίνησης ξεκινάει από το 1917 με την ίδρυση ενώσεων των συνεταιρισμών και αργότερα με τη δημιουργία εθνικού επιπέδου συνεταιριστικών οργανώσεων. Για τα ελληνικά δεδομένα, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η κυριότερη οργάνωση ιδρύθηκε το 1935 με το όνομα Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.) (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Η δραστηριότητα της NEAN ΠΑΣΕΓΕΣ (πλέον Εθνική Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών-ΕΘΕΑΣ) αφορά στην υποστήριξη και προώθηση των δραστηριοτήτων των μελών της και αναλαμβάνει την εκπροσώπησή τους σε διεθνές, ευρωπαϊκό και, φυσικά, εθνικό επίπεδο. Τέτοιες οργανώσεις μπορούν να αναφερθούν η Διεθνής συνεταιριστική ένωση (ICA), η διεθνής ομοσπονδία αγροτών παραγωγών (IFAP), η ευρωπαϊκή συνομοσπονδία γεωργίας (CEA), η διεθνής ένωση καλλιεργητών και παραγωγών καπνού (UNITAB), η ένωση των ευρωπαϊών τευτλοκαλλιεργητών (CIBE) και, τέλος, η ένωση εθνικών οργανώσεων αλιευτικών επιχειρήσεων της Ε.Ε. (EUROPECHE). Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της η

²⁵ <http://www.minagric.gr/index.php/el/the-ministry-2/grafeiotypou/deltiatypou/14151-dt151222e>

ΕΘΕΑΣ εκπονεί μελέτες, εργασίες, έρευνες και συνάπτει συμβάσεις έργου ή παροχής υπηρεσιών, που έχουν σχέση με την αγροτική και γενικότερα την ανάπτυξη, κυρίως, των συνεταιρισμών (<https://www.etheas.gr/>).

Οι συνέργειες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε επίπεδο συνεταιρισμών, καθώς εξασφαλίζουν την πρόσβαση σε διαφόρων ειδών πόρους (εκπαιδευτικούς, ερευνητικούς, τεχνολογικούς, κ.ά.), οι οποίοι συμβάλλουν στην ανάπτυξη καινοτόμων δράσεων, στην πρόσβαση στη διεθνή αγορά, στην δημιουργία οικονομιών κλίμακας, στη μείωση του κόστους και στον περιορισμό των κινδύνων. Επίσης, η υιοθέτηση καινοτομιών από τους συνεταιρισμούς παίζει καθοριστικό ρόλο στην αναβάθμιση της θέσης των αγροτών (Koutsou & Partalidou, 2012). Οι συνέργειες έχουν το πλεονέκτημα, δε, να επωφελούνται των ικανοτήτων άλλων συνεργατών μέσα από τη συμπληρωματικότητα και τη σύμπραξη που αναπτύσσεται μεταξύ τους, καθώς καλύπτει τυχόν υστερήσεις τους. Παρατηρείται έντονη, επίσης, συνεργασία μεταξύ Συνεταιριστικών οργανώσεων με Πανεπιστημιακά ιδρύματα έχοντας ως στόχο την προαγωγή της καινοτομίας, η οποία στηρίζεται στην επιστημονική γνώση ερευνητικών πρωτοβουλιών. Η ανταλλαγή τεχνογνωσίας μεταξύ τους αλλά και η απορρόφηση νέων τεχνολογικών επιτευγμάτων διαχέουν τις καινοτόμες δράσεις μεταξύ των συνεταιρισμών που συμμετέχουν σε μια συνέργεια. Συνεργασίες με προμηθευτές αλλά και πελάτες ανοίγουν το δρόμο για την υγιή παραγωγικότητα, ενώ συγχρόνως εξασφαλίζουν τη διευκόλυνση πρόσβασης σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και χρηματοδοτικά μέσα, νομική κάλυψη και εκπροσώπηση αλλά και διαπραγματευτικές ικανότητες απέναντι στους ανταγωνιστές.

*Χρήστος Αναγνώστου, Διερεύνηση της βιωσιμότητας των Μικρών
Αγροτικών Συνεταιρισμών στην Ελλάδα, μέσα από την μελέτη
περιπτώσεων.*

Κεφάλαιο 4. Μεθοδολογία έρευνας

4.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθούν οι απόψεις ατόμων σχετικά με την ανάπτυξη και εξέλιξη των Μικρών Αγροτικών Συνεταιρισμών, σε μια εποχή οικονομικά ευμετάβλητη.

Σύμφωνα με το σκοπό της μελέτης προκύπτουν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα (εμπόδια – προκλήσεις) που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι Μικροί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, στην αναπτυξιακή τους πορεία;
- Πώς τα μέλη και η διοίκηση αντιλαμβάνονται τις δημόσιες πολιτικές και το ρόλο του κράτους σε σχέση με την βιωσιμότητα και την ανάπτυξη των Αγροτικών Συνεταιρισμών;
- Ποια η σχέση των Αγροτικών Συνεταιρισμών με το οικοσύστημα Κ.Α.Ο. και σε ποιο βαθμό αξιοποιούν τα χρηματοδοτικά εργαλεία και τις μη χρηματοοικονομικές υπηρεσίες μέσα από το οικοσύστημα Κ.Α.Ο;

4.2 Μεθοδολογία έρευνας

Ο Williams (όπως αναφέρεται στο Aruke, 2017) περιγράφει τη μεθοδολογία έρευνας ως τα ευρύτερα βήματα που χρησιμοποιούνται από έναν ερευνητή προκειμένου να ολοκληρώσει μια ερευνητική εργασία. Ως εκ τούτου στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά όλα τα βήματα που πραγματοποιήθηκαν για την παρούσα έρευνα.

4.2.1 Επιλογή μεθόδου

Οι δύο μεγάλες κατηγορίες των επιστημονικών ερευνών είναι: η ποσοτική και η ποιοτική. Η ποσοτική έρευνα θεωρείται ως η οργανωμένη έρευνα για κάποιο συγκεκριμένο φαινόμενο, μέσω της συλλογής αριθμητικών δεδομένων και της εκτέλεσης στατιστικών, μαθηματικών ή υπολογιστικών τεχνικών (Adedoyin, 2020). Επομένως, μια ποσοτική μέθοδος έρευνας προσπαθεί να προσδιορίσει τα αποτελέσματα με ποσοτικό τρόπο και να αναλύσει τις μεταβλητές. Ως εκ τούτου χρησιμοποιεί αριθμητικά δεδομένα και στατιστικά εργαλεία προκειμένου να απαντήσει σε ερωτήματα όπως ποιος, πόσο, τι, πού, πότε, πόσα και πώς (Aruke, 2017).

Η ποιοτική έρευνα, από την άλλη πλευρά, βασίζεται στο γεγονός ότι η γνώση είναι αδύνατο να παραχθεί χωρίς την περιγραφή της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως αυτή βιώνεται και όπως περιγράφεται από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές. Ο συγκεκριμένος τύπος έρευνας παρέχει τη δυνατότητα μέσα από την αφήγηση να αποτυπωθούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του υπό μελέτη πληθυσμού, τα οποία σε μια ποσοτική έρευνα δεν προβάλλονται (Σαχίνη-Καρδάση, 2004).

Η ποιοτική έρευνα κρίνεται η καταλληλότερη για την παρούσα μελέτη, διότι όπως προκύπτει από το σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα, ο ερευνητής στα δεδομένα της έρευνας αναζητά τον πλούτο και το βάθος τους, τις επιμέρους προοπτικές των ερευνητικών υποκειμένων, τη μοναδικότητά τους και όχι την αντικειμενικότητά τους (όπως για παράδειγμα στην ποσοτική έρευνα) (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

4.2.2 Ερευνητικό μέσο

Ανάμεσα στις κυριότερες μεθόδους για τη συλλογή ποιοτικών στοιχείων είναι η συνέντευξη. Η συνέντευξη είναι η τεχνική που έχει σκοπό να οργανώσει μια σχέση προφορικής επικοινωνίας ανάμεσα σε δύο πρόσωπα, το συνεντευκτή και τον ερωτώμενο, έτσι ώστε να επιτρέψει στον πρώτο τη συλλογή ορισμένων πληροφοριών από το δεύτερο πάνω σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο (Κυριαζή, 2002).

Για την παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε ημι-δομημένη ή ημι-κατευθυνόμενη συνέντευξη. Για το είδος αυτής της συνέντευξης, χρησιμοποιείται ένας οδηγός ερωτήσεων χωρίς όμως ο ερευνητής να περιορίζεται μόνο σε αυτές (Κυριαζή, 2002). Δηλαδή ο συνεντευκτής ακολουθεί τη σειρά και τη διατύπωσή τους αλλά στο πλαίσιο της έρευνας δύναται να πραγματοποιηθούν και άλλες ερωτήσεις, οι οποίες θα δημιουργηθούν με βάση τη ροή του λόγου και από τις οποίες θα αντληθούν σημαντικά στοιχεία. Δηλαδή, το περιεχόμενο των ημι-δομημένων συνεντεύξεων αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων, κατά κάποιον τρόπο, ερωτήσεων, ώστε να λειτουργήσουν ως οδηγός για τα θέματα που εντοπίζονται στα ερευνητικά ερωτήματα (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Οι ερωτήσεις της ημι-δομημένης συνέντευξης σχηματίστηκαν με βάση τη βιβλιογραφία, τις γνώσεις του ερευνητή και οριστικοποιήθηκαν με τη σύμφωνη γνώμη του επιβλέποντος καθηγητή. Συγκεκριμένα, λαμβάνοντας υπόψη τα κεντρικά ερωτήματα της έρευνας, δημιουργήθηκαν 20 ερωτήσεις, από τις οποίες οι οχτώ πρώτες απαντούν στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα, οι τρεις επόμενες απαντούν στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα και οι εννέα τελευταίες απαντούν στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα.

4.2.3 Επιλογή Συνεταιρισμών μελέτης και Ερωτώμενων

Για τον σκοπό της έρευνας επελέγησαν μέλη από δύο συνεταιρισμούς στο Νομό Ευβοίας. Οι συνεταιρισμοί αυτοί είναι:

(α) Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Συκοπαραγωγών Ταξιάρχη με έδρα τον Ταξιάρχη της Δημοτικής Ενότητας Ωρεών του Δήμου Ιστιαίας – Αιδηψού της Περιφερειακής Ενότητας Ευβοίας της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, όπου είναι εγκατεστημένη και η Διοίκησή του. Οι κύριες δραστηριότητες με βάση το καταστατικό είναι οι εξής:

- Η επεξεργασία, μεταποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων.
- Η παροχή τεχνικής βοήθειας στα μέλη του.
- Η παρέμβαση και η λήψη κάθε μέτρου προστασίας των προϊόντων των μελών του ή άλλων αγροτικών συνεταιρισμών.

- Η διάθεση στην αγορά όλων των παραγόμενων, από τα μέλη του, προϊόντων.
- Η προμήθεια για λογαριασμό των μελών του όλων των πιθανών εισροών για τις εκμεταλλεύσεις τους.
- Η δημιουργία ταμείου αλληλοβοήθειας των μελών του.
- Η παροχή συνεταιριστικής Εκπαίδευσης στα μέλη του.

(β) Ο Αγροτικός Ελαιοπαραγωγικός Συνεταιρισμός Ροβιές, ο οποίος ιδρύθηκε το 1981 και έχει ως βασική ασχολία τη συγκέντρωση, την επεξεργασία, τη συσκευασία και την εμπορία των επιτραπέζιων ελιών από τον ελαιώνα των Ροβιών Ευβοίας. Στις μέρες μας ο Συνεταιρισμός αποτελείται από 130 μέλη τα όποια έχουν ως βασική μέριμνα την παραγωγή και τη διάθεση ενός πραγματικά φυσικού προϊόντος βιολογικής καλλιέργειας, επεξεργασμένου με τη φυσική και παραδοσιακή μέθοδο, ενός προϊόντος που διατηρεί όλα τα φυσικά χαρακτηριστικά του στοιχεία.

Από το Αγροτικό Συνεταιρισμό Συκοπαραγωγών Ταξιάρχη, στην έρευνα συμμετείχαν 5 άτομα (πρόεδρος, διευθυντικό στέλεχος, 2 μέλη και ένας εργαζόμενος). Από τον Αγροτικό Ελαιοπαραγωγικό Συνεταιρισμό Ροβιές στην έρευνα συμμετείχαν 5 άτομα (πρόεδρος, μέλος ΔΣ, 3 μέλη που είναι συγχρόνως και εργαζόμενοι).

Για την επιλογή των συνεταιρισμών χρησιμοποιήθηκε δειγματοληψία ευκολίας, αφενός διότι βρίσκονται στην Εύβοια και αφετέρου διότι πρόκειται για συνεταιρισμούς που το μεγαλύτερο μέρος των προϊόντων τους αποστέλλεται στην Ευρώπη.

4.3 Διαδικασία και ανάλυση της έρευνας

Αφού επιλέχθηκαν οι συνεταιρισμοί, πραγματοποιήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία με τους προέδρους αυτών προκειμένου να ενημερωθούν για την έρευνα και το σκοπό της. Μετά τη σύμφωνη γνώμη των προέδρων να συμμετέχουν οι ίδιοι αλλά και διάφορα μέλη των συνεταιρισμών στην έρευνα, ορίστηκε δια ζώσης επικοινωνία για τις συνεντεύξεις. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στις 9, 10 και 11 Δεκεμβρίου του 2022 και οι συνεντεύξεις διήρκησαν από 45 λεπτά έως μία ώρα.

Οι συνεντεύξεις αφού ολοκληρώθηκαν απομαγνητοφωνήθηκαν και καταγράφηκαν. Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση της θεματικής ανάλυσης, η οποία ενδείκνυται για τη συγκεκριμένη ποιοτική έρευνα και προσφέρει ευελιξία και θεωρητική ελευθερία. Με τον όρο θεματική ανάλυση νοείται η εξοικείωση με τα ερευνητικά δεδομένα, η κωδικοποίηση, η αναζήτηση των θεμάτων, ο καθορισμός και η ονομασία τους, η τελική ανάλυση και συγγραφή των ευρημάτων (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

4.4 Ηθική και Δεοντολογία

Η ηθική και δεοντολογία είναι αναπόσπαστο τμήμα της έρευνας. Για να διασφαλιστούν τα ζητήματα που αναφέρονται στην ηθική και δεοντολογία, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι θα εξασφαλιστεί η ανωνυμία και η εμπιστευτικότητα, καθώς σε κανένα σημείο της εργασίας δεν αποκαλύπτονται προσωπικά στοιχεία και πληροφορίες. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι η συμμετοχή τους είναι προαιρετική και ο καθένας είναι ελεύθερος/η να αποχωρήσει οποιαδήποτε στιγμή το επιθυμεί.

Κεφάλαιο 5: Ανάλυση Έρευνας

5.1 Εισαγωγή

Από την ανάλυση και μελέτη του περιεχομένου των συνεντεύξεων των ερωτώμενων και των περιγραφικών σημειώσεων που προστέθηκαν σε αυτές, αναδύθηκαν τρεις βασικές θεματικές ενότητες, οι οποίες είναι:

1. Το προσωπικό όφελος ενάντια στο συλλογικό καλό. Ο ανταγωνισμός: το σημαντικότερο εμπόδιο-πρόκληση.
2. Οι παθογένειες του αγροτικού τομέα και του συνεταιριστικού περιβάλλοντος σε σχέση με την κρατική νομοθεσία.
3. Η απουσία του περιβάλλοντος Κ.Α.Ο. από τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς.

Οι ανωτέρω θεματικές ενότητες αναδύθηκαν από τους άξονες συζήτησης-ερωτήματα που αναφέρονται σε κάθε ερευνητικό ερώτημα. Πιο συγκεκριμένα για να απαντηθεί το πρώτο ερευνητικό ερώτημα (Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα (εμπόδια – προκλήσεις) που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι Μικροί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, στην αναπτυξιακή τους πορεία;) χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω ερωτήματα:

1. Ποια είναι η ποσοστιαία εγγραφή μελών-αγροτών, σε σχέση με το δυναμικό της περιοχής; Αναζητούνται τρόποι αύξησης των μελών και πως; Υπάρχει η δυνατότητα αύξησης του κύκλου εργασιών, με βάση τις διαθέσιμες καλλιεργήσιμες εκτάσεις της περιοχής;
2. Υπάρχουν μέλη-επενδυτές μη χρήστες; Αν ναι, πού δραστηριοποιούνται και γιατί υπάρχει η άποψη ότι ενδιαφέρθηκαν να συμμετέχουν;
3. Παρουσιάζει ο Συνεταιρισμός κερδοφορία ή πλεόνασμα τα τελευταία χρόνια; Αν ναι, από που προέρχεται, πώς αξιοποιείται (πώς διανέμεται);
4. Έχουν διαγραφεί αγρότες μέλη από τον Αγροτικό Συνεταιρισμό και για ποιο λόγο;
5. Η μη τήρηση των υποχρεώσεων των μελών απέναντι στο συνεταιρισμό, έχει συνέπειες στη βιωσιμότητα; Τι μέτρα λαμβάνονται για να αποτραπεί κάτι τέτοιο;

6. Ποιες οι σημαντικότερες προκλήσεις-προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν την τελευταία δεκαετία;

7. Έχει μειωθεί/αυξηθεί η παραγωγή των αγροτικών εκμεταλλεύσεων τα τελευταία χρόνια; Ποιοι οι σημαντικότεροι λόγοι που συνετέλεσαν σε αυτό; (είσοδος νέων αγροτών, νέες πρακτικές καλλιέργειας, εγκατάλειψη των αγροτικών εκτάσεων από τους νέους, πυρκαγιές, φυσικά φαινόμενα, κλπ).

8. Η διαθέσιμη παραγωγή αγροτικών προϊόντων είναι επαρκής; Καλύπτει τη ζήτηση; Αν όχι, πώς αντιμετωπίζεται το πρόβλημα;

Εν συνεχεία, για να απαντηθεί το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα (Πώς τα μέλη και η διοίκηση αντιλαμβάνονται τις δημόσιες πολιτικές και το ρόλο του κράτους σε σχέση με την βιωσιμότητα και την ανάπτυξη των Αγροτικών Συνεταιρισμών;) χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω ερωτήματα.

1. Ποια είναι η άποψη για τις δημόσιες πολιτικές (θεσμικό πλαίσιο, φορολογικό πλαίσιο, χρηματοδοτική υποστήριξη, κ.α.) των τελευταίων χρόνων, σχετικά με τη βιωσιμότητα των Αγροτικών Συνεταιρισμών;

2. Πώς αξιολογούνται οι Συνεταιριστικοί νόμοι που θέσπισαν οι κυβερνήσεις, σχετικά με την βιωσιμότητα και την περαιτέρω ανάπτυξη των Αγροτικών Συνεταιρισμών;

3. Ποιες είναι οι προτάσεις που θα πρέπει να συμπεριληφθούν στις δημόσιες πολιτικές (θεσμικές, οικονομικές, φορολογικές, χρηματοδοτικές κ.α.), ώστε να συμβάλλουν στην ανάπτυξη των Αγροτικών Συνεταιρισμών;

Τέλος, για να απαντηθεί το τρίτο ερευνητικό ερώτημα (Ποια η σχέση των Αγροτικών Συνεταιρισμών με το οικοσύστημα Κ.Α.Ο. και σε ποιο βαθμό αξιοποιούν τα χρηματοδοτικά εργαλεία και τις μη χρηματοοικονομικές υπηρεσίες μέσα από το οικοσύστημα Κ.Α.Ο;) χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω ερωτήματα:

1. Υπάρχουν χρηματοδοτικές ανάγκες; Πώς χρηματοδοτούνται; Υπάρχει η σκέψη να γίνουν νέες επενδύσεις; Αν όχι, γιατί; Αν ναι, πώς θα χρηματοδοτηθούν;

2. Έχει δοθεί χρηματοδότηση από τράπεζα; (ναι/όχι). Αν ναι, από ποια και γιατί; Αν όχι, έγινε προσέγγιση κάποιας Συνεταιριστικής τράπεζας;

3. Είναι γνωστά τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία και ποια από αυτά είναι εφικτό να χρησιμοποιηθούν;

4. Έχουν αξιοποιηθεί μικρο-χρηματοδοτήσεις από τραπεζικά ιδρύματα (Συνεταιριστική τράπεζα);
5. Υφίσταται συμμετοχή ή πρόθεση συμμετοχής σε Ευρωπαϊκά προγράμματα συγχρηματοδότησης;
6. Υπάρχουν μη χρηματοδοτικές ανάγκες (για εκπαίδευση, κατάρτιση, τεχνογνωσία);
Αν ναι, ποιοι είναι οι φορείς συνεργασίας για την κάλυψη αυτών των αναγκών;
7. Ποια είναι η σχέση με άλλους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας;
8. Υφίστανται συνέργειες και δικτυώσεις με άλλους Συνεταιρισμούς ή κοινωνικές επιχειρήσεις ή με άλλους φορείς (Δημοτικούς, Περιφερειακούς, κρατικούς, Πανεπιστήμια, επιμελητήρια κ.λπ.); Αν ναι, κατά πόσο ελήφθη βοήθεια και σε ποιους τομείς μπορούν να βοηθήσουν; Αν όχι, γιατί υπάρχει η άποψη ότι ο Συνεταιρισμός δεν αξιοποιεί τα πλεονεκτήματα των δικτυώσεων;
9. Πόσο ανεπτυγμένη είναι η Συνεταιριστική κουλτούρα στα μέλη, ώστε να αποδεχτούν δικτυώσεις και συνεργασίες με άλλους φορείς και κοινωνικές επιχειρήσεις;

5.2 Το προσωπικό όφελος ενάντια στο συλλογικό καλό. Ο ανταγωνισμός: το σημαντικότερο εμπόδιο-πρόκληση.

Η πρώτη θεματική ενότητα πραγματεύεται τα σημαντικότερα προβλήματα, δηλαδή τα εμπόδια και τις προκλήσεις τα οποία καλούνται οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί να αντιμετωπίσουν, στο δρόμο για τη δράση και εξέλιξή τους.

Μία γενικότερη παραδοχή των συνεντευξιζόμενων αφορά στο γεγονός ότι ο στόχος των συνεταιρισμών είναι η ευημερία των μελών τους, δηλαδή η βελτίωση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής τους θέσης (Κιτσοπανίδη & Καμενίδη, 2003). Αποσκοπούν, δηλαδή στην αύξηση των καθαρών τους εισοδημάτων καθώς έχουν τη δυνατότητα -μέσα στα πλαίσια της ομάδας- να ενισχύουν τη διαπραγματευτική τους δύναμη τόσο στους καταναλωτές όσο και στους προμηθευτές. Όπως αναφέρει ο πρόεδρος του Αγροτικού Συνεταιρισμού Συκοπαραγωγών «Ταξιάρχης», «ό, τι κέρδος υπάρχει (ο Συνεταιρισμός) το μοιράζει

στους παραγωγούς με βάση τα σύκα και την ποιότητα τους, τις κατηγορίες. Το πλεόνασμα κάθε χρόνο είναι μικρό και με αυτό βγάζουμε τα έξοδά μας».

Το άθροισμα από τις ποσότητες που παράγονται αλλά και τη σύμπραξη των αγροτών μέσω του συνεταιρισμού τους, τους δίνει την δυνατότητα να διαπραγματευτούν καλύτερα την τιμή των προϊόντων τους στην αγορά, χωρίς μεσάζοντες, ή ακόμα και να προσφέρουν τα προϊόντα τους απευθείας στον καταναλωτή. Στο σύνολό τους οι συνεντευξιαζόμενοι συμφωνούν ότι όσο πιο μεγάλος είναι ο συνεταιρισμός, τόσο ισχυρότερη είναι η θέση του στην αγορά.

Με βάση, λοιπόν, το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, και με βάση την ισχύουσα ελληνική πραγματικότητα οι συνεντευξιαζόμενοι υποστηρίζουν ότι *«προβλήματα στην παραγωγή και την ποιότητα δεν υπάρχουν. Έχουμε δανειακές υποχρεώσεις σε τράπεζες, συνεχώς ξερυθμίζονται τα δάνεια που έχουμε με κάθε αλλαγή κυβέρνησης. Η κρίση μας επηρέασε στην τιμή γιατί έγινε παντού καρτέλ, μας φόβιζαν ότι θα μείνουν απούλητα τα σύκα και τελικά δεν έμειναν. Με τις φωτιές έπεσε η παραγωγή κατά 45%, δεν μας έχουν δώσει αποζημίωση, κανένας παραγωγός δεν πήρε ούτε ο συνεταιρισμός».* Αντιλαμβάνεται, λοιπόν, κανείς πως τα προβλήματα και οι προκλήσεις εστιάζονται σε θέματα απρόβλεπτου χαρακτήρα –όπως ο καιρός ή οι κλιματολογικές συνθήκες που δεν προβλέπονται επαρκώς- αλλά και πολιτικής αστάθειας που επηρεάζουν τις πελατειακές σχέσεις του Συνεταιρισμού με τα τραπεζικά ιδρύματα. Μέλη του Α.Σ. αναφέρουν ως κύρια προβλήματα των τελευταίων ετών *«τις πυρκαγιές του Αυγούστου 2021 αλλά και την πανδημία του κορωνοϊού».* Όπως, επίσης, *«προβλήματα που αντιμετωπίζουμε είναι ο ανταγωνισμός, υπάρχουν πολλά μικρά συσκευαστήρια και έμποροι που ασχολούνται με το σύκο, υπάρχει μαύρη εργασία και μαύρη αγορά, ενώ εδώ όλα γίνονται με διαφάνεια».*

Περαιτέρω, στο ερώτημα αν έχει μειωθεί ή αυξηθεί η παραγωγή των αγροτικών εκμεταλλεύσεων τα τελευταία χρόνια, οι συνεντευξιαζόμενοι τοποθετούνται με αρνητική χροιά και συνδέουν τη μείωση της παραγωγής ξανά με τις κλιματολογικές συνθήκες αλλά και με την πολιτική που εφαρμόζεται από το κράτος καθώς *«Υπάρχουν αποζημιώσεις από το κράτος στους παραγωγούς, όχι στον συνεταιρισμό..... Η πανδημία του κορωνοϊού μας επηρέασε στις πωλήσεις, η μεγάλη*

φωτιά το 2021, λόγω αποπνικτικής ατμόσφαιρας έπαθε ζημιά ο καρπός, επηρεάστηκε η παραγωγή, το 2018 βροχοπτώσεις, σάπισαν τα σύκα, μειώθηκε πάλι η παραγωγή».

Σχετική αναφορά γίνεται και στην αποχώρηση μελών από τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς, σε περίπτωση «μη προσκόμισης της απαιτούμενης παραγωγής αλλά και οικειοθελούς αποχώρησης». Αναφέρει, δε ο πρόεδρος του Α.Σ. «Ροβιές» (με 40 χρόνια εμπειρία στη συγκεκριμένη θέση) ότι «έχουν γίνει και αποχωρήσεις οικειοθελώς, επειδή κάποιοι προτάσσουν το ίδιο όφελος. Αλλά και διαγραφές. Τα τελευταία 10 χρόνια είναι τρία (3), τέσσερα (4) αυτά τα παραδείγματα». Το γεγονός αυτό, δηλώνει ξεκάθαρα πως η μη τήρηση των υποχρεώσεων των μελών απέναντι στο συνεταιρισμό, έχει συνέπειες στη βιωσιμότητά του. Παρόλα αυτά, τα συγκεκριμένα λόγια φανερώνουν, μια δυσκαμψία στην εφαρμογή εξελιγμένων στρατηγικών και πρακτικών που αφορούν στις συνεταιριστικές αρχές και αξίες ενός αγροτικού συνεταιρισμού.

Σχετικά με τη επάρκεια της διαθέσιμης παραγωγής των αγροτικών προϊόντων και αν αυτή καλύπτει ή όχι τη ζήτηση, καθώς και πώς αντιμετωπίζεται το συγκεκριμένο πρόβλημα, συνεντευξιαζόμενος αναφέρει ότι «όταν χρειαζόμαστε μπορεί να αγοράσουμε από μεγάλες εταιρείες». Ενώ, άλλο μέλος υποστηρίζει ότι «η φύση του προϊόντος της ελιάς, ο προσανατολισμός στην βιολογική καλλιέργεια της, και η μέθοδος επεξεργασίας της ελιάς (φυσική εκπίκραση), καθώς και η φιλοσοφία του Συνεταιρισμού, επιβάλλουν την απορρόφηση όλης της παραγωγής των μελών του Συνεταιρισμού, σύμφωνα με τις ποιοτικές προδιαγραφές που έχουν οριστεί. Η ζήτηση δεν καλύπτεται πάντα. Υπάρχουν αγορές από μη μέλη του Συνεταιρισμού, και από επιχειρήσεις του ιδίου κλάδου».

Μία καθολική τοποθέτηση, επομένως, σχετικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα και τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων, οφείλει να επισημάνει ότι ο διεθνής και εγχώριος ανταγωνισμός, οι κλιματικές και δημογραφικές αλλαγές μεταβάλλουν – ενίοτε- τα δεδομένα για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Ενώ, αρκετά συχνά, οι στόχοι των συνεταιρισμών δεν στέφονται πάντα με επιτυχία, σε περίπτωση που δεν είναι ξεκάθαρος ο στόχος ή όταν γίνεται αυτοσκοπός, καθώς -όπως υποστηρίζουν μέλη των διερευνούμενων Α.Σ.- ο συνεταιρισμός δημιουργείται ώστε να στοχεύει στην αντιμετώπιση των οικονομικών αλλά και κοινωνικών δυσχερειών

«προτεραιότητα παραμένει η διασφάλιση της οικονομικής ευημερίας των μελών του με την πιστή τήρηση του νομικού πλαισίου, της φορολογικής-οικονομικής-εργατικής νομοθεσίας, των ορθών κανόνων γεωργικής πρακτικής και του δίκαιου εμπορίου. Μέσω αυτών, τα οφέλη διαχέονται και πέρα του πλαισίου του Συνεταιρισμού, επηρεάζοντας σε σημαντικό βαθμό την τοπική ανάπτυξη».

5.3 Οι παθογένειες του αγροτικού τομέα και του συνεταιριστικού περιβάλλοντος σε σχέση με την κρατική νομοθεσία

Στη δεύτερη θεματική ενότητα εξετάστηκαν ζητήματα που αφορούν στις δημόσιες πολιτικές των τελευταίων ετών. Πιο συγκεκριμένα, τέθηκαν ερωτήσεις που αφορούν στο ισχύον θεσμικό πλαίσιο και τους Συνεταιριστικούς νόμους, αλλά και τη φορολογία καθώς και τα χρηματοδοτικά εργαλεία.

Λίγο πολύ στο σύνολό τους τα μέλη των Α.Σ. αναφέρουν ότι *«οι συνεχείς αλλαγές των δημόσιων πολιτικών δημιουργούν σοβαρά εμπόδια στην λειτουργία του Συνεταιρισμού. Επίσης, το γεγονός ότι δεν αντιλαμβάνονται στο σύνολο τους οι πολιτικές αυτές, την φύση του αγροτικού προϊόντος "Ελιά" ως και την ιδιαιτερότητα "ρόλο Συνεταιρισμού" καθώς και την διαφορά του από ιδιωτικές επιχειρήσεις, δημιουργεί επιπρόσθετα προβλήματα. Τέλος, η ανοχή στις στρεβλώσεις του ανταγωνισμού και η απουσία σοβαρής εθνικής πολιτικής υπέρ των εξαγωγικών επιχειρήσεων, δημιουργεί ακόμα μεγαλύτερα εμπόδια».* Ενώ, σε ερώτηση με το αν οι συνεταιριστικοί νόμοι που θεσπίζονται από τις κυβερνήσεις βοηθούν την βιωσιμότητα και την ανάπτυξη των Α.Σ. ένα μέλος απαντά κάθετα πως *«όχι, πρέπει να βοηθήσουν περισσότερο».* Και ενισχύοντας τα παραπάνω λόγια άλλο μέλος Α.Σ. απαντά *«όχι δεν βοηθάει (το κράτος), κάθε κυβέρνηση που βγαίνει βγάζει νόμους για να εξυπηρετεί τα δικά της συμφέροντα».* Στο σύνολό τους οι συνεντευξιαζόμενοι, απογοητευμένοι δηλώνουν ότι στην Ελλάδα η ύπαρξη υποστηρικτικών εγχειρημάτων μιας δημόσιας πολιτικής για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, χαρακτηρίζεται κυρίως προβληματική και δυσλειτουργική, εφόσον παρατηρείται -από τις παραπάνω αναφορές- ότι εξασφαλίζεται μερική πρόσβαση σε χρηματοδοτικά εργαλεία.

Δημιουργούν περισσότερα προβλήματα από όσα επιλύουν, αφήνοντας άθικτες τις παθογένειες τόσο του αγροτικού τομέα όσο και του περιβάλλοντος στο οποίο οι Συνεταιρισμοί δραστηριοποιούνται..... Υπηρετούν-εξυπηρετούν κύρια την ανάγκη εργαλειοποίησης των Συνεταιρισμών για μικροκομματικούς σκοπούς. Αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες προκλήσεις, απαντούν δε σε αυτές με παλαιοκομματικές πρακτικές-λογικές προηγούμενων δεκαετιών. Σε όλα τα ανωτέρω να προστεθεί και η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΚΑΠ) ,η οποία αντιμετωπίζει τον Ευρωπαϊκό Νότο και δη την Ελλάδα, με τρόπο που αντιτίθεται στις αρχές και τις αξίες που πρεσβεύει». Μια παρόμοια οπτική δηλώνεται ως εξής «Μετά τις φωτιές δεν έχουμε βοηθηθεί καθόλου. Επειδή κόψαμε τιμολόγια 31/12 δεν μας έδωσαν τίποτα σαν συνεταιρισμό. Στο συνεταιρισμό υπάρχει μία επιχορήγηση που είναι μόνιμη εδώ και χρόνια. Ένας νέος νόμος για τη φορολογία που βρίσκω θετικό».

Αξίζει να σημειωθεί στο συγκεκριμένο σημείο ότι, ορισμένοι από αυτούς που απάντησαν στις ερωτήσεις, έδειξαν σχετική άγνοια για το νομοθετικό πλαίσιο και κυρίως για τις δημόσιες πολιτικές και τους συνεταιριστικούς νόμους, εν γένει, αποφεύγοντας να πάρουν θέση και να εκφράσουν προσωπική άποψη. Υποστηρίζει χαρακτηριστικά ένας συνεντευξιαζόμενος «τον έχω διαβάσει (το συνεταιριστικό νόμο) αλλά δεν τον θυμάμαι, αυτό με το 35% θυμάμαι.....» και συνεχίζει, «δεν συμφωνώ γιατί τον συνεταιρισμό πρέπει να τον ελέγχουν τα μέλη του....». Ενώ, αν ο συνεταιριστικός νόμος βοηθά ή βλάπτει το συνεταιρισμό, απαντά «δεν έχω συγκεκριμένη άποψη». Άλλο μέλος αναφέρει «ξέρω ότι υπάρχουν, δεν ξέρω ποιοι είναι, με το νέο νόμο δεν έχω ασχοληθεί». Ωστόσο, αρκετοί εμφανίζονται σαφώς ενημερωμένοι, υποστηρίζοντας πως «σαν ΔΣ περάσαμε στη ΓΣ το ζήτημα αυτό, ο κόσμος ήταν δυσαρεστημένος με το 35%, το 35% για μένα είναι εύλογο γιατί και ο έμπορος θέλει κέρδος. Γι' αυτό ψηφίσαμε τη μερίδα από 5.000 7.000 και να έχει δικαίωμα ψήφου. Οι έμποροι που θα έρθουν σίγουρα είναι λογικό να έχουν μία ευνοϊκή μεταχείριση».

Γενικότερο συμπέρασμα του συγκεκριμένου ερευνητικού ερωτήματος μπορούν να σταθούν τα παρακάτω λόγια ενός συνεντευξιαζόμενου «οι δημόσιες πολιτικές γενικά δεν επιβραβεύουν τις συνεταιριστικές οργανώσεις Γίνονται προσπάθειες

αλλά ζούμε σε μία εποχή που είναι δύσκολη η ανάπτυξη του συνεταιρισμού. (κοινωνικές – οικονομικές συνθήκες)».

Στην ερώτηση που σχετίζεται με προτάσεις από την πλευρά των Α.Σ. και με στόχο τη βιωσιμότητα, οι συνεντευξιαζόμενοι εστιάζουν στις χρηματοδοτικές τους ανάγκες και την κάλυψή τους αλλά και τη φορολογική αστάθεια που δεν εξυπηρετεί τις συνεταιριστικές τους συμπράξεις. Αναφέρεται χαρακτηριστικά «υπάρχουν (χρηματοδοτικές ανάγκες), δεν μπορούμε να σπάσουμε επιταγή γιατί έχουμε χρέος σε τράπεζες. Τα τελευταία χρόνια συνεργαζόμαστε με την Πειραιώς. Όταν δεν μπορείς να αποπληρώσεις παραγωγό μέχρι το Πάσχα και πάει Αύγουστος αυτός θα φύγει. Υπάρχουν και ανάγκες για να πάρουμε μηχανήματα». Κάποιος άλλος υποστηρίζει «για να αυτοματοποιήσουμε και να αγοράζουμε φθηνή πρώτη ύλη όταν δεν έχουμε παραγωγή εδώ, ο ελαιώνας είναι μεγάλος αλλά δεν καρπίζει κάθε χρόνο, καρπίζει μία φορά την πενταετία» αλλά και κάποιος απογοητευμένος, τονίζει «δεν μας έχει δώσει (το Κράτος) τη χρηματοδότηση των 200.000 που έχει πει, ήταν να δώσει έναν νόμο για να φορολογείται το 50% του εισοδήματος των συνεταιρισμών και δεν το έχει ψηφίσει ακόμα».

Σχετικά με τις προτάσεις από μέρους των μελών των Α.Σ., συνεντευξιαζόμενος αναφέρει πως αυτά που πραγματικά έχουν ανάγκη οι συνεταιρισμοί είναι «η πρόσβαση Συνεταιρισμών σε χρηματοδοτικά εργαλεία- ευρωπαϊκά προγράμματα, με βάση τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά κριτήρια (αδιανόητο να μην γίνεται αντιληπτός ο κοινωνικός ρόλος του Συνεταιρισμού) χωρίς τα εμπόδια της γραφειοκρατίας, και χωρίς την διαμεσολάβηση παράκεντρων εξουσίας. Η επίλυση των χρόνιων παθογενειών του αγροτικού τομέα, που ξεκινούν από το καθεστώς ιδιοκτησίας γης και καταλήγουν στις στρεβλώσεις της αγοράς». Από τα παραπάνω, διαφαίνεται ότι τα μέλη των Α.Σ., ανεξάρτητα από το ρόλο και τη θέση τους εντός των συμπράξεών τους, συμφωνούν στην άποψη ότι η το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο διακρίνεται από μια συνεχιζόμενη ανασύσταση διατάξεων και νόμων. Το γεγονός αυτό, δημιουργεί μεγάλη αβεβαιότητα και έντονη αστάθεια στους κόλπους των οργανώσεών τους. Και συνεχίζουν «Η ασφαλιστική-φορολογική νομοθεσία που να καλύπτει πλήρως την εργασία σε όλα τα επίπεδα (αγρότες-αγροεργάτες-εργαζόμενους μέλη Συνεταιρισμών). Τα κίνητρα (φορολογικά - οικονομικά) για τους αγρότες και τους πολίτες, που

συμμετέχουν σε συλλογικές κοινωνικές μορφές δράσης, όπως οι Συνεταιρισμοί. Η διαμόρφωση ενός σύγχρονου πλαισίου ελέγχου των πρακτικών αθέμιτου ανταγωνισμού, που ξεκινούν από το βάψισμα προϊόντων τρίτων χωρών σε ευρωπαϊκά και καταλήγουν σε πρακτικές καρτέλ από τους εμπόρους-ιδιωτικές επιχειρήσεις με την ευλογία του κράτους και των κομμάτων. Η βελτίωση υποδομών μέσω κρατικών επενδύσεων ώστε να καταστεί ο αγροτικός τομέας και μέσω αυτού και οι Συνεταιρισμός, ανταγωνιστικός». Φαίνεται, λοιπόν, η Ελλάδα να αδυνατεί συχνά να παρακολουθεί τις ευρωπαϊκές εξελίξεις στην παγκόσμια αγορά και να χαρακτηρίζουν την άσκηση συνεταιριστικών πολιτικών απρόβλεπτη, τις διαπραγματευτικές τους δράσεις εν μέσω των διεθνών εμπορικών συνθηκών δυσπρόσιτες και την σχέση τους με τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα –προς ενίσχυσή τους- ανεπαρκή έως και ανύπαρκτη.

5.4 Η απουσία του περιβάλλοντος Κ.Α.Ο. από τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς

Με μια πρώτη αποκωδικοποίηση των λεγομένων των συνεντευξιαζόμενων, αντιλαμβάνεται εύκολα κανείς ότι στην Ελλάδα η δημόσια πολιτική χρήζει υποστήριξης, καθώς φαίνεται να περιορίζεται μόνο στην πρόσβαση σε χρηματοδοτικά εργαλεία και χρηματοδοτικές υπηρεσίες, παρά τις απεριόριστες δυνατότητες. Αυτό, βέβαια, έχει να κάνει -πέραν της γενικότερης συνεταιριστικής κουλτούρας- και με την πρόσβαση των αγροτών ή και παραγωγών σε ευρωπαϊκά προγράμματα (όπως υποστηρίζουν «αρκετοί δε συμμετέχουν λόγω χρεών»), εκπαιδεύσεις και σεμινάρια που διευκολύνουν τις πρακτικές και τη φιλοσοφία όσων συμμετέχουν στις συνεταιριστικές οργανώσεις. Αναφέρει χαρακτηριστικά συνεντευξιαζόμενη «όχι δεν υπάρχει (εκπαίδευση), εγώ προσωπικά μέσω υπολογιστή κάνω κάποια σεμινάρια, τα περισσότερα είναι δωρεάν. Ο συνεταιρισμός δεν φροντίζει να μας επιμορφώνει και να μας εκπαιδεύει σε μεγάλο βαθμό. Μόνο στην αρχή όταν κάποιος λαμβάνει μία νέα θέση δέχεται μία εκπαίδευση ας πούμε από τους παλαιότερους ή αυτόν που κατείχε πριν τη θέση. Για τους εργαζόμενους στο

συσκευαστήριο είχε γίνει πριν 5 χρόνια ένα σεμινάριο μέσω ευρωπαϊκής ένωσης». Άλλος αναφέρει ότι για να ενισχυθεί η κατάρτισή τους πρέπει να γίνονται «σεμινάρια, που θα γίνουν με κάποια χρηματοδότηση». Ενώ, άλλος πάλι υποστηρίζει πως «υπάρχει συμμετοχή σε Σεμινάρια, τα οποία απευθύνονται κύρια σε προϊσταμένους τμημάτων (Λογιστήριο, Χημείο). Υπάρχουν συναντήσεις και ενημερώσεις τόσο των μελών του Συνεταιρισμού αλλά και των παραγωγών της περιοχής μέσω εξειδικευμένων ιδρυμάτων (Πανεπιστήμια, Γεωργική σχολή, Φορείς Πιστοποίησης, Ιδιωτικές εταιρείες)», διασαφηνίζοντας πως η πρόσβαση στην κατάρτιση ενίοτε μονοπωλείται από υψηλότερα στελέχη ή παραγωγούς των Συνεταιρισμών. Μία συνεντευξιαζόμενη, δε υποστήριξε ότι «υπάρχουν ανάγκες, παλαιότερα είχε γίνει σεμινάριο στις εργάτριες του συσκευαστηρίου, επίσης συμμετοχή παραγωγών σε προγράμματα της ΑΓΡΟΔΙΑΤΡΟΦΙΚΗΣ ΣΥΜΠΡΑΞΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ».

Από όλα τα παραπάνω και δεδομένου ότι υπάρχει η υποχρέωση να καταρτίζονται προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης (ΠΑΑ) -με βάση ορισμένες από τις κοινές προτεραιότητες της ΕΕ- αναφέρεται από συνεντευξιαζόμενο και η εξής άποψη «πήγαμε Ισπανία σε ινστιτούτο (κρατικός φορέας) για σύκα για να ενημερωθούμε πάνω στις καλλιέργειες του σύκου, ως παραγωγοί και μέλη. Στην Ελλάδα μας βοήθησε στην εκπαίδευση η Αγροδιατροφική που είναι παράρτημα της περιφέρειας. Επίσης θα στείλουμε έναν χειριστή ρομπότ στη Ιταλία να κάνει σεμινάρια».

Σχετικά με τις συνέργειες και δικτυώσεις με άλλους Συνεταιρισμούς ή κοινωνικές επιχειρήσεις ή και με άλλους φορείς ΚΑΟ, οι απόψεις δίστανται. Υπήρξε συνεντευξιαζόμενος που αναφέρει πως συνεργάστηκαν με φορείς, όπως «η συμμετοχή στην ΕΔΑΣ Εύβοιας και στην Αγροδιατροφική Σύμπραξη Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας Αλλά και συνεργασία με πανεπιστήμια για την υλοποίηση σχετικών προγραμμάτων με την βιολογική παραγωγή επιτραπέζιας ελιάς και την φυσική επεξεργασία της και τη συνεργασία με την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας για την προώθηση αγροτικών προϊόντων Αγροδιατροφική Σύμπραξη Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας», υπογραμμίζοντας το γεγονός πως «όντως (οι συμπράξεις) αποτελούν μια σύγχρονη απάντηση στις σημερινές προκλήσεις. Τα εμπόδια είναι σοβαρά. Η απουσία

επιχειρηματικού πνεύματος προσανατολισμένο σε μεσοπρόθεσμα-μακροπρόθεσμα οφέλη, η απουσία κουλτούρας συνεργασίας, η απουσία σοβαρών κινήτρων σε όλα τα επίπεδα, και τέλος το αρνητικό κλίμα ως διαμορφώνεται από τις κυβερνητικές πολιτικές και τις γραφειοκρατικές κρατικές αγκυλώσεις, παράγουν ανυπέβλητα εμπόδια. Η δομική κρίση τέλος που αντιμετωπίζει το Συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες, έχει απομειώσει την οποία δυνατότητα παρέμβασης του στα τεκταινόμενα, σε δραματικό βαθμό». Υπήρξαν, ωστόσο, και κάποιοι που υποστήριξαν πως δε γνωρίζουν αν υφίστανται συνέργειες αλλά και κάποιοι άλλοι που δηλώνουν πως δε συμμετέχουν σε συνεργασίες. Μάλιστα, υπάρχει και περίπτωση συνεντευξιαζόμενου που αναφέρει πως δε γνωρίζει καθόλου τι είναι οι φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, και ότι οι συνεργασίες τους με άλλες επιχειρήσεις περιορίζονται σε «συνεργασία τους με την Αγροδιατροφική, η οποία είναι περιφερειακή επιχείρηση, που θα μας βοηθήσει στην προώθηση του προϊόντος. Το επιμελητήριο της Ευβοίας και η περιφέρεια έχουν βοηθήσει στις εκθέσεις και στην εκπαίδευση. Είναι κάτι θετικό και το επιδιώκουμε μας καλύπτουν τα έξοδα». Ενώ, ο ίδιος συνεχίζει λέγοντας ότι οι συνέργειες δε θεωρεί πως μπορούν να βοηθήσουν και ότι οι συνεταιρισμοί δεν έχουν ενημέρωση. Τέλος, αναφέρει ότι δεν τους προσεγγίζουν τέτοιοι φορείς και δίκτυα. Μία ακόμη ενδιαφέρουσα άποψη δηλώνει ότι σχετικά με τις συμπράξεις «δεν έχει γίνει κάτι σημαντικό. Συμμετέχουμε στην αγροδιατροφική σύμπραξη Στερεάς Ελλάδας η οποία μας έχει βοηθήσει πολύ στην προώθηση και στο εξωτερικό. Από δικτύωσης ξέρω την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Εύβοιας (ΕΑΣ). Πιστεύω ότι οι συνέργειες και οι δικτύώσεις θα βοηθούσαν σε συμμετοχή σε εκθέσεις και στην προώθηση προϊόντων, για νέες ιδέες».

Μία συνολική, επομένως, θέση σχετικά με τις σχέσεις των αγροτικών συνεταιρισμών, το οικοσύστημα ΚΑΟ αλλά και τις μη χρηματοδοτικές υπηρεσίες, συνοψίζεται στην παρακάτω άποψη συνεντευξιαζόμενου που υποστηρίζει ότι «μία φορά στο παρελθόν για την προώθηση του προϊόντος σε τρίτες χώρες, συμμετείχαμε μόνο σε εκθέσεις οι οποίες έχουν υψηλό κόστος, ενώ το βαθύτερο νόημα είναι να βρεις κάποιον έμπορο να προωθήσει την παραγωγή». Η θέση του είναι πως οι δικτύώσεις και οι συνέργειες με άλλους φορείς της ΚΑΟ μπορεί να συμβάλλουν, ώστε να ξεπεραστούν εμπόδια και δυσκολίες στο δρόμο για την ανάπτυξη των αγροτικών

συνεταιρισμών. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι: *«Πιστεύουμε πως μπορούν να μας βοηθήσουν να γίνει βελτιστοποίηση του κόστους των παραγόμενων προϊόντων, συνέργειες στο εμπόριο και προώθηση μαζί με άλλα προϊόντα, συνέργειες για καλυτέρευση της παραγωγής στον πρωτογενή τομέα, νέοι πρωτοποριακοί μέθοδοι καλλιέργειας»*

Από τα λεγόμενα αυτά γίνεται κατανοητό πόσο σημαντικό είναι το οικοσύστημα ΚΑΟ για τους αγρότες-μέλη των Α.Σ. αλλά και παρακάτω διαφαίνεται η ανησυχία, γιατί θεωρεί ότι είναι απροστάτευτοι από το κράτος απέναντι στην ανομία που επικρατεί στις ιδιωτικές και οικογενειακές επιχειρήσεις: *«Πρέπει να τηρούνται νόμοι και κανόνες τόσο στην παραγωγή όσο και στις σχέσεις ιδιαίτερα σήμερα που ο καθένας ανοίγει ένα δικό του συσκευαστήριο χωρίς να τηρεί τους κανόνες, χωρίς να πληρώνει φόρους, οι συνεταιρισμοί πρέπει να κάνουν συνέργειες για να μπορέσουν να αντισταθμίσουν αυτό το φαινόμενο»*. Με τα λόγια αυτά θέλει να επισημάνει το γεγονός ότι στο συνεταιρισμό, όπου εργάζεται, υπάρχουν κανόνες και τηρούνται οι νόμοι. Υπάρχει πιστοποιημένος ποιοτικός έλεγχος για την ασφάλεια των καταναλωτών, ασφάλιση όλων των εργαζομένων, συνέπεια στις φορολογικές υποχρεώσεις κ.α., πράγμα που δεν παρατηρείται στα περισσότερα οικογενειακά συσκευαστήρια που λειτουργούν αθέμιτα και ανταγωνιστικά απέναντι στους ΑΣ. Άρα οι δικτυώσεις και οι συνέργειες σε ένα περιβάλλον ΚΑΟ, σύμφωνα με τα λεγόμενα του, μπορούν να μειώσουν το κόστος, ώστε(απροστάτευτοι από το κράτος) να ανταγωνιστούν τους ιδιώτες.

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει, μια γενικότερη αναφορά σχετικά με το πώς οι συνεντευξιαζόμενοι αντιλαμβάνονται τη συμβολή των δύο συνεταιρισμών στις τοπικές τους κοινότητες καθώς στο σύνολό τους (οι συνεντευξιαζόμενοι) θεωρούν ότι οι συνεταιρισμοί συμβάλλουν στο να παραμένουν οι αγρότες στις περιοχές όπου κατοικούν χωρίς να χρειαστεί να μετακινούνται σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα για την εύρεση εργασίας. Επίσης, συμβάλλουν στην προώθηση των τοπικών προϊόντων –σε Ελλάδα και εξωτερικό-, ενώ μέσα από αυτή την διαδικασία οι άνθρωποι γνωρίζουν την παράδοση, την ιστορία και τις φυσικές ομορφιές, ανταλλάζοντας εμπειρίες. Η συμβολή τους στον περιβάλλον είναι μία παράμετρος που κάποιους απασχολεί για

αυτό και κάνουν προσπάθειες να μειώσουν το περιβαλλοντικό αποτύπωμα, χωρίς
ωστόσο να έχουν τα αποτελέσματα που απαιτούνται.

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα- Περιορισμοί- Μελλοντικές Προτάσεις

6.1 Συμπεράσματα- Συζήτηση

Η διενεργηθείσα βιβλιογραφική ανασκόπηση καταδεικνύει τη σημασία της μελέτης και κατανόησης της βιωσιμότητας των Μικρών Αγροτικών Συνεταιρισμών στον ελληνικό χώρο. Επιχειρήθηκε να γίνει μια βαθιά κατανόηση των αιτιών για την πορεία των αγροτικών συνεταιρισμών σήμερα στην Ελλάδα που μοιάζει λαβύρινθος. Σε αυτό συμβάλλουν κυρίως οι ευμετάβλητες πολιτικοοικονομικές συνθήκες και οι εθνικές, ελλειπείς πρακτικές. Από την θέσπιση του πρώτου νόμου περί συνεταιρισμών το 1915 μέχρι και σήμερα έχουν θεσπιστεί πολλοί διαφορετικοί νόμοι που δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα ασφαλές νομοθετικό πλαίσιο που θα εξασφάλιζε στους αγροτικούς συνεταιρισμούς βιωσιμότητα. Αλλά και δεν εφαρμόζονται πρακτικές που να διασφαλίζουν την πρόσβαση σε συνεταιριστικά κεφάλαια ή χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, που να ενισχύουν την βιωσιμότητά τους, διατηρώντας παράλληλα τον έλεγχο του συνεταιρισμού από τα μέλη του. Με τον τελευταίο νόμο, τον Ν. 4673/2020 που θεσπίστηκε στην χώρα μας, φαίνεται να επιδιώκεται να εξασφαλιστούν κεφάλαια στους συνεταιρισμούς, θεσπίζοντας την είσοδο των ιδιωτών επενδυτών με δικαίωμα ψήφου, χωρίς ωστόσο να εξασφαλίζει τον έλεγχο του συνεταιρισμού από τα μέλη του, καθώς υπάρχει κίνδυνος να χαθεί η αυτοδιαχείριση του ΑΣ. Οδηγεί -με άλλα λόγια- τον ΑΣ πιο κοντά στα πρότυπα μιας ιδιωτικής επιχείρησης και «καταστρατηγεί» κάποιες από τις συνεταιριστικές αρχές.

Περαιτέρω, σε ερευνητικό επίπεδο τέθηκαν τρία ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία απαντήθηκαν μέσα από την ποιοτική ανάλυση των συνεντεύξεων. Τα δεδομένα από τα 10 μέλη-αγρότες δύο (2) Αγροτικών Συνεταιρισμών, που συμμετείχαν και συνέβαλαν, με τον χρόνο που διέθεσαν και τις απαντήσεις που έδωσαν, σε αυτό το έργο, υπήρξαν αρκετά κατατοπιστικά. Οι πληροφορίες που αντλήθηκαν ήταν χρήσιμες και με την περαιτέρω επεξεργασία, βοήθησαν στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που μελετήθηκαν αφορούν στα σημαντικότερα προβλήματα (εμπόδια – προκλήσεις) που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι Μικροί Α.Σ., στο δρόμο για την ανάπτυξή τους, στον τρόπο που τα μέλη και η διοίκηση αντιλαμβάνονται τις δημόσιες πολιτικές και το ρόλο του κράτους σε σχέση με την βιωσιμότητα και την ανάπτυξη των Α.Σ. αλλά και στη σχέση των Α.Σ. με το οικοσύστημα Κ.Α.Ο. καθώς και κατά πόσο αξιοποιούνται τα χρηματοδοτικά εργαλεία και οι μη χρηματοοικονομικές υπηρεσίες μέσα από το οικοσύστημα Κ.Α.Ο.

Θα περίμενε κανείς σήμερα οι αγροτικοί συνεταιρισμοί να κατέχουν σημαντικό μερίδιο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και βιωσιμότητας, αποτελώντας ένα επιχειρηματικό μοντέλο, άξιο και εύπιστο. Αντιθέτως, οι ελληνικοί αγροτικοί συνεταιρισμοί, ως επί το πλείστο, σήμερα αντιμετωπίζουν τεράστια προβλήματα και πολλοί από αυτούς είτε φθίνουν ανεπιστρεπτί –λόγω μη βιωσιμότητας- είτε βρίσκονται σε καθεστώς κατάρρευσης.

Η έρευνα έδειξε ότι οι συγκεκριμένοι αγροτικοί συνεταιρισμοί εμφανίζονται ανθεκτικοί στο χρόνο, παρά τα προβλήματα που υπάρχουν, και αυτό οφείλεται στην ουσιαστική συμβολή ορισμένων μελών, στην ποιότητα των προϊόντων που διακινούν στην αγορά και στο σημαντικότερο κεφάλαιο που διαθέτουν που είναι η δύναμη της ομάδας, η δύναμη των πολλών απέναντι στις ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Τα προβλήματα και τα εμπόδια προς την περαιτέρω ανάπτυξή τους είναι αρκετά. Η δυσπιστία μεγάλου μέρους της κοινότητας απέναντι στα συνεταιριστικά εγχειρήματα, λόγω κακού ιστορικού και πολλών αποτυχημένων παραδειγμάτων, είναι βασικό εμπόδιο. Ο αθέμιτος ανταγωνισμός που επικρατεί στην αγορά από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις δημιουργεί σοβαρό κίνδυνο, ιδίως όταν οι συνεταιρισμοί αδυνατούν να αντιπαρέλθουν λόγω έλλειψης ρευστότητας. Προβλήματα προέκυψαν επίσης από αστάθμητους παράγοντες, όπως είναι τα καιρικά φαινόμενα, οι πυρκαγιές που περιόρισαν την παραγωγή είτε δημιούργησαν ζημίες στο φυτικό κεφάλαιο, η οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων και η πανδημία που προκάλεσαν κάμψη στην αγορά. Η έλλειψη συνεταιριστικής κουλτούρας που είναι εμφανής σε πολλά από τα μέλη, αποδυναμώνει παρά ενισχύει την δύναμη των πολλών.

Παρατηρείται έλλειψη κεφαλαίων κίνησης, για την αγορά σύγχρονου μηχανολογικού εξοπλισμού, την άμεση κάλυψη των οικονομικών υποχρεώσεων και την κάλυψη πολλών κενών, ώστε να ενισχύσουν τις παραγόμενες υπηρεσίες προς τα μέλη τους από τη μία και να μειώσουν το κόστος παραγωγής από την άλλη, βελτιώνοντας παράλληλα την ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων. Στην έλλειψη κεφαλαίων κίνησης άλλωστε οφείλονται πολλές φορές τα προβλήματα που δημιουργούνται από την στροφή των μελών προς τις ιδιωτικές επιχειρήσεις οι οποίες είτε αγοράζουν σε καλύτερη τιμή είτε πληρώνουν άμεσα.

Η έλλειψη κεφαλαίων κίνησης σε συνδυασμό με την αδυναμία πρόσβασης σε χρηματοδότηση μέσω συμβατικών τραπεζικών ιδρυμάτων, αποδυναμώνουν τους συνεταιρισμούς που εξετάστηκαν και καθιστούν επιτακτική την ανάγκη για αναζήτηση εναλλακτικών μορφών χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και εργαλείων μέσα από μια κοινότητα κοινωνικής χρηματοδότησης.

Σχετικά με τις δημόσιες πολιτικές και το ρόλο του κράτους που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα και την ανάπτυξη των ΑΣ, από τις απαντήσεις που δόθηκαν προκύπτει το συμπέρασμα ότι τα απλά μέλη, ακόμη και ορισμένα στελέχη των συνεταιρισμών, δεν έχουν σαφή ενημέρωση, γνώση ή άποψη για το παραπάνω ζήτημα. Γίνεται, επίσης, σαφές ότι θεωρούν, πως το κράτος μέσω των δημόσιων πολιτικών, δεν έχει βοηθήσει όσο θα έπρεπε τους συνεταιρισμούς και εστιάζουν περισσότερο στην ενίσχυση μέσω αποζημιώσεων, επιδοτήσεων, επιχορηγήσεων και φορολογικών ελαφρύνσεων.

Η σχέση και των δύο ΑΣ με το οικοσύστημα Κ.Α.Ο. είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Αν και προβλέπει το καταστατικό τους συνεργασίες και συμπράξεις με άλλους φορείς της Κ.Α.Ο., με νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, και με επιχειρήσεις Ο.Τ.Α., εντούτοις οι συνέργειες και οι συμπράξεις είναι ασήμαντες έως ελάχιστες και όταν πραγματοποιούνται είναι περιστασιακές και χωρίς διάρκεια. Είναι αποτέλεσμα κάποιων έκτακτων γεγονότων (πυρκαγιές, καιρικά φαινόμενα) και δεν προέρχονται από ένα κοινωνικό οικοσύστημα υποστήριξης και χρηματοδότησης, με συνεχόμενη δράση και αλληλεξάρτηση όλων των εμπλεκόμενων μερών. Οι κρατικές, τοπικές και περιφερειακές αρχές, έχουν εντάξει στη δράση τους τέτοιες πρωτοβουλίες, αλλά δεν έχουν καταφέρει αρκετά πράγματα, ώστε να υπάρξει μια

πολυσυμμετοχική συνεργασία με στόχο την ευρύτερη τοπική και περιφερειακή συνεργασία. Προκύπτει, επίσης, ως συμπέρασμα ότι οι υπό εξέταση συνεταιρισμοί δεν έχουν αναλάβει ιδιαίτερες πρωτοβουλίες για την δημιουργία προϋποθέσεων και ανάπτυξη μέσων που θα διευκολύνουν την πρόσβαση στη συμμετοχική χρηματοδότηση και συμμετοχή σε συμπράξεις κοινωνικής χρηματοδότησης και πρόσβασης των μελών σε μη χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (εκπαίδευση, κατάρτιση τεχνογνωσία).

Στο πλαίσιο μιας γενικότερης εκτίμησης των λεγομένων των συνεντευξιζόμενων, επιβεβαιώθηκε η άποψη ότι, αυτό που κάνει έναν συνεταιρισμό να διαφέρει από μία επιχείρηση είναι η εφαρμογή των συνεργατικών αρχών και αξιών, το αίσθημα αλληλεγγύης, συνεργασίας αλλά και επικοινωνίας μεταξύ των μελών, η προσπάθεια για το «κοινό καλό» και την συλλογική ευημερία αλλά και η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων σε μια ευμετάβλητη κοινωνία. Βέβαια, κατά μεγάλο ποσοστό εξαρτάται από το κράτος η λειτουργία και η επιτυχία ή αποτυχία της εφαρμογής του εκάστοτε νομοθετικού πλαισίου σχετικά με τους αγροτικούς συνεταιρισμούς.

Όπως υποστήριξαν αρκετοί ερωτηθέντες, παρατηρούνται, κάποιες φορές, φαινόμενα εντάσεων και συγκρούσεων ανάμεσα στα μέλη, είτε για προσωπικούς λόγους είτε γιατί ορισμένοι δεν τηρούν τις υποχρεώσεις τους που προβλέπει το καταστατικό. Αυτό οδηγεί ενίοτε, στην οικειοθελή αποχώρηση ή και την διαγραφή μελών για λόγους που προβλέπεται από το καταστατικό, με αποτέλεσμα την δυσλειτουργία και την αποδυνάμωση του συνεταιρισμού.

Άλλο ένα συμπέρασμα, στο οποίο αξίζει να δοθεί έμφαση, είναι η μειωμένη κατάρτιση και εκπαίδευση των μελών και της διοίκησης με την ταυτόχρονη έλλειψη διάθεσης αλλά και πρόσβασης στην απόκτηση γνώσεων. Από τα λεγόμενα των συνεντευξιζόμενων αντιλαμβάνεται κανείς ότι ενίοτε υφίσταται άγνοια από την πλευρά των μελών του συνεταιρισμού για το τι πρεσβεύει ένας συνεταιρισμός, ενώ παράλληλα παρατηρείται μια κάποια απροθυμία των μελών να συμμετέχουν στις συλλογικές διαδικασίες, μία προβληματική που κάνει συχνά την εμφάνισή της στους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Από την άλλη φαίνεται να απουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό οι κρατικοί, δημοτικοί και περιφερειακοί φορείς, οι οποίοι, σε συνδυασμό με

ευνοϊκές δημόσιες πολιτικές για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, όπως είναι οι συνεταιρισμοί, μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην παροχή υποστηρικτικών μέτρων, για την κάλυψη διοικητικών, χρηματοδοτικών και δομικών κενών και αναγκών των συνεταιρισμών.

Το συμπέρασμα που υπερίσχυσε είναι πως τα μέλη αντιλαμβάνονται τη διαπραγματευτική τους δύναμη μέσα από τη συλλογική δράση. Αναγνωρίζουν το γεγονός, ότι μέσω του συνεταιρισμού μπορούν να αντιμετωπίσουν τον αθέμιτο ανταγωνισμό των μεγάλων ιδιωτικών επιχειρήσεων. Μπορούν να μειώσουν το κόστος παραγωγής, να αυξήσουν την απόδοση των καλλιεργειών, να βελτιώσουν την ποιότητα και να διαπραγματευτούν καλύτερα την τιμή των παραγόμενων προϊόντων στην αγορά. Εντούτοις, συμφωνούν όλοι, πως το ευμετάβλητο νομοθετικό πλαίσιο αλλά και η φορολογική αστάθεια, είναι διαστάσεις που εμποδίζουν απροκάλυπτα τη βιωσιμότητα των συνεταιρισμών. Οι απρόβλεπτες κλιματολογικές συνθήκες και άλλοι αστάθμητοι παράγοντες όπως η πανδημία Covid-19, επηρεάζουν αρνητικά την παραγωγή και την προώθηση των προϊόντων, γεγονός που τους οδηγεί στην αναζήτηση κρατικών ενισχύσεων και αποζημιώσεων. Κι ενώ, υπάρχουν οι συνθήκες ώστε να αυξηθεί η απασχόληση στην περιοχή που δραστηριοποιούνται, αλλά και να δώσουν κίνητρα με την κατάλληλη εκπαίδευση στους αγρότες να συνεχίσουν να καλλιεργούν, η ανασφάλεια επικρατεί, γεγονός που οδηγεί στον αποσυντονισμό της λειτουργίας των συνεταιρισμών.

Σχετικά με τους στόχους των μελών των Αγροτικών Συνεταιρισμών, διακρίνεται από τις συνεντεύξεις το μεγάλο ενδιαφέρον των παραγωγών για την ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων τους αλλά και τη διαφύλαξη της υγείας των καταναλωτών. Αγωνίζονται για κοινωνική δικαιοσύνη, προάγοντας αξίες όπως η ισότητα, η δημοκρατική συμμετοχή και η αλληλεγγύη, παρά το γεγονός ότι μαρτυρούν μία έλλειψη συνεργασιών και συνεργειών. Δείχνουν, επίσης, να μην έχουν απόλυτα αντιληφθεί τη σημασία ύπαρξης ενός οικοσυστήματος Κ.Α.Ο., πόσο μάλλον να κατανοήσουν τη σημαντικότητα λειτουργίας τους εντός ενός τέτοιου πλαισίου. Κι ενώ, από τα λεγόμενά τους, διαφαίνεται η ανάγκη τους να συμβάλουν καθοριστικά στην ανάπτυξη της κοινότητας και την ταυτόχρονη ανάδειξη της περιοχής που δραστηριοποιούνται, δηλώνουν εναγωνίως -και λόγω του τελευταίου

νομοθετικού πλαισίου που μόλις τέθηκε σε εφαρμογή- ότι οι συνεταιρισμοί τους αποτελούν ένα δημιουργικό κοινωνικό κεφάλαιο στις τοπικές κοινωνίες με τέτοιο τρόπο που δεν μπορούν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις να το κάνουν.

Μία επιπλέον διάσταση της συγκεκριμένης μελέτης, δίνει και το συμπέρασμα που σχετίζεται με τα ερωτήματα που τέθηκαν σχετικά με την έλλειψη συνεταιριστικής κουλτούρας, καθώς και την έλλειψη ενασχόλησης από την πλευρά των μελών. Στο αποτέλεσμα αυτό συνέκλιναν τόσο οι απόψεις των μελών των ΔΣ, όσο και των μελών των αγροτικών συνεταιρισμών.

Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο της έρευνας αυτής, αποτελεί το γεγονός ότι ελάχιστοι είναι πρόθυμοι να συμμετάσχουν ενεργά, φοβούμενοι τις ευθύνες που οφείλουν να αναλάβουν, ως ενδεχόμενα μέλη ΔΣ. Η αδιαφορία αυτή συνδέεται άμεσα και με την έλλειψη συνεταιριστικής κουλτούρας, που -όπως προαναφέρθηκε- χαρακτηρίζει τα μέλη των συνεταιρισμών.

Εν κατακλείδι, οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί κατέχουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη το πρωτογενούς τομέα στην Ελλάδα. Για να επιτευχθεί, όμως, μια επιτυχημένη πορεία θα πρέπει τα μέλη τους να «εμπιστεύονται», να «σέβονται», να «μοιράζονται» και να «επικοινωνούν», με την ενεργή τους συμμετοχή και «δέσμευση» στο κοινό καλό. Δέσμευση προς το συλλογικό συμφέρον, ενάντια στο ατομικό, που θα οδηγήσει αργά και σταθερά στην επίτευξη του μεγαλύτερου προσωπικού και κοινωνικού οφέλους.

6.2 Περιορισμοί Έρευνας

Αναμφίβολα όλες οι ερευνητικές προτάσεις υπόκειται σε διάφορους περιορισμούς. Βασικός περιορισμός της παρούσας έρευνας είναι το γεγονός ότι τα δεδομένα προήλθαν μόνο από δύο συνεταιρισμούς οι οποίοι βρίσκονται γεωγραφικά στην ίδια, περίπου, τοποθεσία. Επιπλέον, στον Αγροτικό Συνεταιρισμό Ροβιών, οι συνεντεύξεις που δόθηκαν, δόθηκαν παρουσία όλων των μελών και ενδεχομένως η κατάσταση αυτή επηρέασε την ελευθερία λόγου. Τέλος, σημαντικός περιορισμός που αξίζει να αναφερθεί είναι το γεγονός ότι αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στη συνέντευξη περισσότερα άτομα που προσεγγίστηκαν από τον ερευνητή.

6.3 Μελλοντικές προτάσεις

Με δεδομένο ότι οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί κατέχουν σημαντικό ρόλο στην καθολική ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα στην Ελλάδα, θα μπορούσε η παρούσα έρευνα να αποτελέσει τη βάση για μια περαιτέρω διερεύνηση του θέματος σε όλους τους Συνεταιρισμούς στο Νομό Ευβοίας, όπου θα ακουστούν και άλλες απόψεις και ουσιαστικά θα αναδειχτούν συνολικά τα όποια προβλήματα αντιμετωπίζουν οι συνεταιρισμοί στο Νομό, αλλά και θα παρουσιαστούν τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα και παράλληλα θα αναδειχτεί ο βαθμός της συνεταιριστικής κουλτούρας.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Adedoyin, O.B. (2020). Quantitative Research Method. Retrieved January 10, 2023, from https://www.researchgate.net/publication/340594619_Quantitative_Research_Method
- Apuke, O.D. (2017). Quantitative Research Methods: A Synopsis Approach. *Kuwait Chapter of Arabian Journal of Business and Management Review*, 6(11), 40-47.
- Carr, A., Kariyawasam, A. & Casil, M. (2008). A Study of the Organizational Characteristics of Successful Cooperatives. *Organization Development Journal*, 26(1), 79-87.
- Cavicchi, A. (2011). Market orientation. Transforming food and agribusiness around the customer, *Journal of Consumer Marketing*, 28(5), 388–389.
- MacPherson, I. (1995). *CO-OPERATIVE PRINCIPLES FOR THE 21st CENTURY*. Pub. International Co-operative Alliance, Geneva Switzerland.
- Hind, A.M. (1994). Cooperatives underperformers by nature? An exploratory analysis of Cooperative and non-cooperative companies in the Agri-business sector. *Journal of Agricultural Economics*, 45(2), 213-219.
- Koutsou, S. & Partalidou, M. (2012). Pursuing Knowledge and Innovation through Collective Actions. The Case of Young Farmers in Greece. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, (18), 445-460.
- Schank, M. & Fulton J. (2005). New Generation Cooperatives: What, Why, Where and How. An Internet Guide. Retrieved 20 November, 2022, from <http://www.agecon.purdue.edu/extension/resources/ngc.pdf>
- Stiglitz, J. (2004). *The Role of Cooperatives in Globalisation*, Working Paper No 9, Italy: Università di Genova. Retrieved 20 November, 2022, from <http://www.caledonia.org.uk/papers/Role-of-Cooperatives-in-Globalisation.pdf>
- USDA, (2015). *How To Start A Cooperative*. United States Department of Agriculture Rural Development Business and Cooperative Programs Cooperative Information Report 7.

Zaheer, A., McEvily, B., & Perrone, V. (1998). Does Trust Matter? Exploring the Effects of Interorganizational and Interpersonal Trust on Performance. *Organization Science*, 9(2),141-159.

Ελληνική

- Δαλαμήτρα, Μ. & Μαυρίδης, Γ. (2014). *Η εξέλιξη των συνεταιρισμών στην Ελλάδα και οι προοπτικές τους*. Πτυχιακή εργασία, Αλεξάνδρειο Τ.Ε.Ι., Σίνδος
- Νόμος Υπ' Αριθ. 4384: «Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, μορφές συλλογικής οργάνωσης». (2016, 4 26). Ανακτήθηκε 28 Δεκεμβρίου, 2022, από http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/synergatismos/nomos4384_2016.pdf
- Δουβίτσα, Ι. (2019). *Η Ελληνική Συνεταιριστική Νομοθεσία: Από τον Κατακερματισμό στην Ενοποίηση*. Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας. Ανακτήθηκε 4 Ιανουαρίου, 2023, από https://gr.boell.org/sites/default/files/2020-03/HeinrichBoell_Doubitsa_Pointblank_AC_For%20Web.pdf
- Δουβίτσα, Ι. (2020). Η περίπτωση του Νόμου 4673/2020 «αγροτικοί συνεταιρισμοί και άλλες διατάξεις». *Η ΑΥΓΗ*. Ανακτήθηκε 4 Ιανουαρίου, 2023, από https://www.avgi.gr/entheta/enthemata/348668_i-periptosi-toy-nomoy-4673/2020-agrotikoi-synetairismoi-kai-alles
- Ηλιόπουλος Κ. (2004). *Συνεταιρισμοί Νέας Γενιάς: Βασικά Χαρακτηριστικά και Προϋποθέσεις Ανάπτυξής τους*. *Αγροτικός Συνεργατισμός*, Τεύχος 25.
- Ηρακλέους, Α. (2007). «Θεωρία Συνεργατικής Οργάνωσης» Έκδοση Παγκύπριας Συνεργατικής Τράπεζας ΛΤΔ, Λευκωσία 2007. Ανακτήθηκε 28 Δεκεμβρίου, 2022, από <https://www.diktio-kapa.dos.gr/keimena/cooptheory.pdf>
- Ιακωβίδου, Ο. (2012). *Γυναικείοι Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα: Οι γυναίκες από «συμβοηθούντα, σιωπηρά και αφανή» μέλη, Επιχειρηματίες*, επιμέλεια Κ. Σαρρή και Α. Τριχοπούλου, Αθήνα: Rosili.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Ιωάννου, Μ. (2012). *Το Συνεταιριστικό Μοντέλο εν καιρώ κρίσης: Μια Μελέτη Περίπτωσης*. Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Καμενίδης, Χ. (2001). *Συνεταιρισμοί Αρχές – Οικονομική – Πολιτική – Ανάπτυξη – Οργάνωση – Νομοθεσία*. Αθήνα: Κυριακίδη.
- Καμενίδης, Χ. (2005). *Συνεταιρισμοί*. Αθήνα: Κυριακίδη Α.Ε.

- Καπανιάρης, Γ. Α., Βαλασσάς Α. Δ. (2017). Αγροτικός συνεταιρισμός Πηλίου 1916-2016. *Ένας αιώνας συνεταιριστικής παράδοσης και αγώνα*. Αγροτικός συνεταιρισμός Ζαγοράς Πηλίου.
- Κετζετσοπούλου, Μ. (2005). Μελέτη υποβληθείσα στην διαχειριστική αρχή Υπ. Απασχόλησης και στο Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας με θέμα την Κοινωνική Οικονομία- Ενοιολογικοί ορισμοί και υπάρχουσα κατάσταση, κπ. Equal α' κύκλου, Αθήνα.
- Κιτσοπανίδης, Γ. & Καμενίδης, Χ. (2003). *Αγροτική Οικονομική* (τρίτη έκδοση). Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Κοντογεώργος, Α. & Σεργάκη, Π. (2015). *Αρχές Διοίκησης Αγροτικών Συνεταιρισμών, προκλήσεις και προοπτικές*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Ανακτήθηκε 05 Δεκεμβρίου, 2022, από https://www.researchgate.net/publication/295919466_Arches_Dioikeses_Agrotikon_Synetairismon_Proklesis_kai_Prooptikes_A_Kontogeorgos_P_Sergake
- Κορρές, Γ. (1999). *Συνεργατισμός και Οικονομική Ανάπτυξη*, Αθήνα: Έλλην.
- Κουκούτσης, Ι. & Ρεντζιάς, Α. (2019). *Συνεταιρισμοί: Σύγχρονες προκλήσεις και παγκόσμιες τάσεις, Ελευθερία*, Ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου, 2022, από <https://www.eleftheria.gr/m/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/234790.html>
- Κυριαζή, Ν. (2002). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Κριτική Επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λιανός, Θ. (2016). *Αγροτική Οικονομική. Θεωρία και Πολιτική*. Αθήνα: Μπένου.
- Παπαγεωργίου, Κ. (2004) *Βιώσιμη Συνεταιριστική Οικονομία*. Αθήνα: Σταμούλης.
- Παπαγεωργίου, Κ. (2007). *Βιώσιμη συνεταιριστική οικονομία (θεωρία και πρακτική) (Β' έκδοση)*. Αθήνα: Σταμούλης.
- Ρεβάνογλου, Α. & Γεωργόπουλος, Ι. (2006). *Λογιστική εταιρειών-Ίδρυση, λειτουργία, συγχωνεύσεις, λύση, εκκαθάριση*. Αθήνα: Interbooks.
- Σαφιλίου, Κ. & Παπαδόπουλος, Α.Γ. (2004). *Οι Μικροί Γεωργοί στην Ελλάδα: Ποιοί θα, Επιβιώσουν και Πως*. Αθήνα: Gutenberg.
- Σαχίνη-Καρδάση, Α. (2004). *Μεθοδολογία έρευνας*. Αθήνα: Βήτα.

Τζωρτζάκης, Θ. (1980). *Συνεργατισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Συνεργασία.

Χρυσάκης, Μ., Ζιώμας, Δ., Χατζαντώνης, Δ., & Καραμητροπούλου, Ν. (2002).

Προοπτικές απασχόλησης στην τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας. Αθήνα:
Σάκκουλα.

Διαδικτυακές πηγές

<http://elib.aade.gr/elib/view?d=/gr/act/2011/4015>

<http://www.minagric.gr/index.php/el/the-ministry-2/grafeiotypou/deltiatypou/14151-dt151222e>

<http://www.opengov.gr/yfaat/?p=26>

https://agriculture.ec.europa.eu/index_el

<https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/cap-reform/>

https://www.diktio-kapa.dos.gr/?page_id=720

<https://www.diktio-kapa.dos.gr/keimena/arxes.pdf>

https://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomothesia/n4673_fek52.htm

<https://www.eleftheria.gr/m/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/234790.html>

<https://www.e-nomothesia.gr/diethneis-sunthekes/nomos-3484-2006-phek-170-a7-8-2006.html>

<https://www.e-nomothesia.gr/kat-agrotike-anaptukse/n-3399-2005.html>

<https://www.e-nomothesia.gr/kat-agrotike-anaptukse/n-3508-2006.html>

<https://www.etheas.gr/>

https://www.europarl.europa.eu/EPRS/Funding_Guide_EL.pdf

<https://www.forin.gr/laws/law/2987/agrotikes-sunetairistikες-organwseis>

<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-11/>

<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-12/>

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_451733.pdf

https://www.in.gr/wp-content/uploads/2022/09/foroeisodhmatos.fek_.pdf

<https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n-2462-1997/diethnes-symfono-gia-ta-atomika-kai-politika-dikaiomata>

Απόφαση αριθ. 2002/177/EK του Συμβουλίου της 18ης Φεβρουαρίου 2002 σχετικά με κατευθυντήριες γραμμές για τις πολιτικές των κρατών μελών για την απασχόληση το 2002. Ανακτήθηκε 10 Δεκεμβρίου, 2022, από <https://eur->

lex.europa.eu/legal-
content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52004DC0018&from=EN

Παράρτημα 1. Οδηγός Συνέντευξης

1. Ποια είναι η ποσοστιαία εγγραφή μελών_ αγροτών, σε σχέση με το δυναμικό της περιοχής; Αναζητάτε τρόπους αύξησης των μελών και πως; Υπάρχει η δυνατότητα αύξησης του κύκλου εργασιών, με βάση τις διαθέσιμες καλλιεργήσιμες εκτάσεις της περιοχής;
2. Υπάρχουν μέλη επενδυτές μη χρήστες; Αν ναι που δραστηριοποιούνται και γιατί θεωρείτε ότι ενδιαφέρθηκαν να συμμετέχουν;
3. Παρουσιάζει ο Συνεταιρισμός κερδοφορία ή πλεόνασμα τα τελευταία χρόνια; Αν ναι, από που προέρχεται, πως τα αξιοποιείται(πως διανέμεται);
4. Έχουν διαγραφεί αγρότες μέλη από το Α.Σ. και για ποιο λόγο;
5. Η μη τήρηση των υποχρεώσεων των μελών απέναντι στο συνεταιρισμό, έχει συνέπειες στη βιωσιμότητα; Τι μέτρα λαμβάνεται για να το αποτρέψετε;
6. Ποιες οι σημαντικότερες προκλήσεις-προβλήματα που αντιμετωπίσατε την τελευταία δεκαετία;
7. Έχει μειωθεί/αυξηθεί η παραγωγή των αγροτικών εκμεταλλεύσεων τα τελευταία χρόνια; Ποιοι οι σημαντικότεροι λόγοι που συνετέλεσαν σε αυτό;(είσοδος νέων αγροτών, νέες πρακτικές καλλιέργειας, εγκατάλειψη των αγροτικών εκτάσεων από τους νέους, πυρκαγιές, φυσικά φαινόμενα, κλπ).
8. Η διαθέσιμη παραγωγή αγροτικών προϊόντων είναι επαρκής; Καλύπτει τη ζήτηση; Αν όχι πως αντιμετωπίζεται το πρόβλημα;
9. Ποια είναι η άποψη σας για τις δημόσιες πολιτικές(θεσμικό πλαίσιο, φορολογικό πλαίσιο, χρηματοδοτική υποστήριξη, κ.α.) των τελευταίων χρόνων, σχετικά με τη βιωσιμότητα των Α.Σ.;
10. Πως αξιολογείτε τους Συνεταιριστικούς νόμους που θέσπισαν οι κυβερνήσεις, σχετικά με την βιωσιμότητα και την περαιτέρω ανάπτυξη των Α.Σ.
11. Πείτε μας τις προτάσεις σας που πρέπει να συμπεριληφθούν στις δημόσιες πολιτικές(θεσμικές, οικονομικές, φορολογικές, χρηματοδοτικές κ.α.), ώστε να συμβάλλουν στην ανάπτυξη των Α.Σ.
12. Υπάρχουν χρηματοδοτικές ανάγκες; Πως χρηματοδοτούνται; Σκέφτεστε να κάνετε νέα επενδύσεις; Αν όχι γιατί; Αν ναι, πως θα τις χρηματοδοτήσετε;

13. Έχετε χρηματοδοτηθεί από τράπεζα; (ναι/όχι). Αν ναι, από ποια και γιατί; Αν όχι σκεφτήκατε κάποια Συνεταιριστική τράπεζα;
14. Γνωρίζεται τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία και ποια από αυτά πιστεύεται ότι μπορείτε να αξιοποιήσετε;
15. Έχετε αξιοποιήσει μικροχρηματοδοτήσεις από τραπεζικά ιδρύματα. (Συνεταιριστική τράπεζα);
16. Συμμετείχατε ή σκοπεύετε να συμμετάσχετε σε Ευρωπαϊκά προγράμματα συγχρηματοδότησης;
17. Υπάρχουν μη χρηματοδοτικές ανάγκες (για εκπαίδευση, κατάρτιση, τεχνογνωσία); Αν ναι, απευθυνθήκατε κάπου για την κάλυψη αυτών των αναγκών;
18. Ποια είναι η σχέση σας με άλλους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας;
19. Έχετε προβεί σε συνέργειες και δικτυώσεις με άλλους Συνεταιρισμούς ή κοινωνικές επιχειρήσεις ή με άλλους φορείς (Δημοτικούς, Περιφερειακούς, κρατικούς, Πανεπιστήμια, επιμελητήρια κλπ); Αν ναι κατά πόσο βοηθηθήκατε και σε ποιους τομείς μπορούν να βοηθήσουν; Αν όχι γιατί πιστεύετε ο Συνεταιρισμός σας δεν αξιοποιεί τα πλεονεκτήματα των δικτυώσεων;
20. Πόσο ανεπτυγμένη είναι η Συνεταιριστική κουλτούρα στα μέλη σας ώστε να αποδεχτούν δικτυώσεις και συνεργασίες με άλλους φορείς και κοινωνικές επιχειρήσεις;

Παράρτημα 2. Συνεντεύξεις(Συνημμένο)